

SELF LEARNING MATERIAL

ASSAMESE

COURSE : ASM - 104

(M.A. Assamese - 1st Semester)

DEVELOPMENT OF ASSAMESE LANGUAGE AND SCRIPT

BLOCK : I, II, III, IV & V

**Directorate of Open and Distance Learning
DIBRUGARH UNIVERSITY
DIBRUGARH - 786004**

ASSAMESE

COURSE : ASM - 104

DEVELOPMENT OF ASSAMESE LANGUAGE AND SCRIPT

Contributors :

Prof. (Mrs) A. Konwar

Department of Assamese

Dibrugarh University

Editor :

Dr. (Mrs) S. M. Chaudhury

Department of Sociology

Dibrugarh University

© Copy right by Directorate of Open and Distance Learning, Dibrugarh University. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise.

Published on behalf of the Directorate of Open and Distance Learning, Dibrugarh University by the Director, DODL, D.U. and printed at Astomi Print, Chetia Chuk, Dibrugarh - 786004

ACKNOWLEDGEMENT

The Directorate of Open and Distance Learning, Dibrugarh University duly acknowledges the financial assistance from the Distance Education Council, IGNOU, New Delhi for preparation of this Self-Learning Material.

অসমীয়া ভাষা আৰু লিপিৰ বিকাশ (Development of Assamese Language and Script)

সূচীপত্ৰ

পৃষ্ঠা

খণ্ড ১	:	অসমৰ ভাষাৰ পৰিচিতি (Introduction to the languages of Assam)	৩
গোট ১	:	ভাৰতীয় আৰ্যভাষা পৰিয়ালৰ অসমৰ ভাষাসমূহ।	৫
গোট ২	:	অসমত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহ।	২৪
খণ্ড ২	:	অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ (Origin and Development of the Assamese Language)	৩৭
গোট ১	:	অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ।	৩৮
গোট ২	:	অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰ।	৫০
খণ্ড ৩	:	অসমীয়া ভাষা আৰু সন্নিৱিষ্ট ভাষা (Assamese and Contiguous languages)	৭১
গোট ১	:	সন্নিৱিষ্ট ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান।	৭৩
গোট ২	:	অসমীয়া ভাষাত সন্নিৱিষ্ট ভাষাৰ উপাদান।	৯০
খণ্ড ৪	:	অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব (Assamese Phonology)	১০৭
গোট ১	:	ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সাধাৰণ ধাৰণা।	১০৮
গোট ২	:	অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব।	১২০
খণ্ড ৫	:	অসমীয়া লিপি (Assamese Script)	১৫০
গোট ১	:	অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ।	১৫২
গোট ২	:	অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ।	১৬৭

অসমীয়া ভাষা আৰু লিপিৰ বিকাশ
(Development of Assamese Language and Script)

খণ্ড : ১, ২, ৩ ৪ আৰু ৫

খণ্ড ১ : অসমৰ ভাষাৰ পৰিচিতি

(Introduction to the languages of Assam)

গোট ১ : ভাৰতীয় আৰ্যমূলীয় অসমৰ ভাষা

গোট ২ : চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড়মূলীয় অসমৰ ভাষা

প্ৰস্তাৱনা :

ভাৰতৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চল ভাষাৰ যাদুঘৰ। ভাৰত গণৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত অসম ৰাজ্যত ভাৰতত প্ৰচলিত প্ৰধান ভাষাগোষ্ঠী, যেনে— ইন্দো ইউৰোপীয়, চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়াল, এই আটাইকেইটা ভাষা-ভাষীৰ লোক যুগ যুগ ধৰি বসতি কৰি আছে। ১৯৯১ চনৰ লোকপিয়ল অনুসৰি অসমৰ জনসংখ্যা তথা বিভিন্ন ভাষা-ভাষীৰ সংখ্যা প্ৰায় দুই কোটি তেইশ লাখৰ ওচৰ চপা।

ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাৰতীয় আৰ্যভাষা গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত অসমীয়াভাষীৰ সংখ্যা ১৯৯১ চনৰ লোক পিয়ল মতে ১,২৯,৬০,০৮৮ জন। ভাৰতীয় সংবিধান স্বীকৃত অসমীয়া ভাষা অসমৰ ৰাজ্যিক ভাষা। তদুপৰি এই ভাষাই অসমৰ কাশ্মীয়া ৰাজ্য অৰুণাচল, নগাৰাজ্য, মেঘালয় আদিতো সংযোগী ভাষাৰূপে কাম চলাই আছে। অসমত বাস কৰা অন্যান্য জনগোষ্ঠীয় লোকসকলে নিজৰ মাজত নিজা ভাষাতে কথা পতিলেও অসমীয়া ভাষাটোক দ্বিতীয় ভাষাৰূপে ব্যৱহাৰ কৰে।

অসমত অসমীয়া ভাষাৰ উপৰিও চীন-তিব্বতীয়মূলীয় বৰো, ৰাভা, গাৰো, ডিমাছা, তিৱা, কাৰবি, মিচিং, দেউৰী, ফাকে, খামতি, টুৰুং, চিংফৌ, আইতন, খাময়াং আদি বিভিন্ন ভাষা-ভাষী লোকে বসবাস কৰি আছে। আনহাতে চাহ শ্ৰমিক হিচাপে আগমন ঘটা আৰু পৰবৰ্তী কালত অসমৰ চাহ বাগিচাসমূহত স্থায়ী ৰূপে বসবাস কৰা বেছি ভাগ লোকেই অষ্ট্ৰিক মূলৰ— কোল-মুণ্ডা ভাষী। তদুপৰি দ্ৰাবিড় মূলৰ তেলেগু,

মালয়ালম, তামিল, কানাডা, কোঙ্ক, কোণ্ডা, গোণ্ডী আদি বিভিন্ন ভাষা-ভাষী লোকে বৰ্তমান অসমত ব্যৱসায়-বাণিজ্য কৰি, শিল্প-উদ্যোগ, চাহ বাগিচা আদিত শ্ৰমিক ৰূপে কাম কৰি আছে। ভাৰতৰ তুলনাত অসমখন ক্ষুদ্ৰ যদিও ভাৰতত প্ৰচলিত আটাইকেইটা বৃহৎ ভাষা পৰিয়ালৰ লোককে অসমত পোৱা যায়। এই বিভিন্ন ভাষা গোষ্ঠীৰ সমন্বয়তে অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ গঢ় লৈ উঠিছে। নানা জনগোষ্ঠীৰ সমন্বয় ক্ষেত্ৰ অসমত এই বিভিন্ন জনগোষ্ঠীবোৰৰ পাৰস্পৰিক ভাষিক আদান-প্ৰদান ঘটি বৰো, ৰাভা, কাৰবি, মিচিং, দেউৰী, ফাকে, খামতি, টুৰং, চিংফৌ, আইতন, খামায়াং আদি ভাষাসমূহ ন ন ৰূপত বিকশিত হৈছে। খণ্ড-১ত অসমত প্ৰচলিত বিভিন্ন ভাষাৰ এটি পৰিচয়সূচক আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। এই খণ্ডটি দুটা গোটত ভাগ কৰা হৈছে। প্ৰথম গোটত অসমীয়া ভাষাৰ আলোচনা আৰু দ্বিতীয় গোটত অসমত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় ভাষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

গোট ১ : ভাৰতীয় আৰ্যমূলীয় অসমৰ ভাষা

গঠন (Structure)

- ১.০ উদ্দেশ্য
- ১.১ প্ৰস্তাৱনা
- ১.২ ভাৰতীয় আৰ্যমূলীয় অসমৰ ভাষা
 - ১.২.১ ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল
 - ১.২.২ ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰ
 - ১.২.২.১ প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা
 - ১.২.২.২ মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা
 - ১.২.২.৩ নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা
- ১.৩ ভাৰতীয় আৰ্যভাষা আৰু অসমীয়া ভাষা
- ১.৪ সাৰাংশ

১.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষাৰ স্তৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- অসমত প্ৰচলিত ভাৰতীয় আৰ্য শাখাৰ ভাষাবোৰৰ পৰিচয় পাব।

১.১ প্ৰস্তাৱনা :

আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাবোৰৰ ভিতৰত ভাৰতৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলত অৱস্থিত অসমৰ প্ৰচলিত ভাষা হৈছে— অসমীয়া। ই এক সমৃদ্ধিশালী ভাষা। অসমীয়া ভাষাৰ বাহিৰেও ভাৰতবৰ্ষত প্ৰচলিত অন্যান্য আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাবোৰ হৈছে— বাংলা, উড়িয়া, পঞ্জাবী, সিন্ধী, গুজৰাটী, মাৰাঠী, ৰাজস্থানী, হিন্দী, নেপালী, সিংহলী আদি। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য স্তৰৰ পাছত মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যৰ স্তৰ অতিক্ৰমি খ্ৰীষ্টাব্দ দশম শতিকামানত অসমীয়া ভাষাই জন্ম লাভ কৰে। প্ৰাচীন ভাৰতীয় স্তৰত বৈদিক সংস্কৃত আৰু লৌকিক সংস্কৃত ভাষাই বিকাশ লাভ কৰে। মধ্য ভাৰতীয় স্তৰত পালি-প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশ ভাষাই বিকাশ লাভ কৰে, আনহাতে প্ৰাকৃত স্তৰত--- মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, মাগধী, পৈশাচী, অৰ্ধমাগধী আদি আঞ্চলিক প্ৰাকৃতসমূহৰ বিকাশ হয়। প্ৰত্যেক প্ৰাকৃতৰ একোটি অপভ্ৰংশ স্তৰৰ সৃষ্টি হয় আৰু এই অপভ্ৰংশ ৰূপবোৰৰ পৰাই আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাবোৰৰ জন্ম হয়। মাগধী প্ৰাকৃতৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰাই পূব ভাৰতত প্ৰচলিত অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, মৈথিলী, ভোজপুৰী আদি ভাষাৰ জন্ম হয়। এই গোটটিত অসমীয়া ভাষাই উক্ত তিনিটা স্তৰ অতিক্ৰমি এক সুকীয়া ভাষাৰূপে কেনেদৰে জন্ম লাভ কৰিলে এই সম্পৰ্কে বিতংকৈ আলোচনা কৰা হ'ব।

১.২. ভাৰতীয় আৰ্যমূলীয় অসমৰ ভাষা :

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল নানা ভাষিক জনগোষ্ঠীৰ সমন্বয়ৰ থলী। এই উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত অৱস্থিত অসম ৰাজ্যৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰখন অতি বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ। ভাৰত উপমহাদেশখনত যি চাৰিটা পৃথিবীৰ বৃহৎ ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষা প্ৰচলিত আছে, সেই আটাইকেইটা ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষা অসমত প্ৰচলিত আছে। সেই চাৰিটা হৈছে—

১. ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল
২. চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়াল
৩. অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল
৪. দ্ৰাভিড় ভাষা পৰিয়াল

অসমত প্ৰচলিত ইন্দো-ইউৰোপীয় পৰিয়াল প্ৰধান ভাষা হৈছে—

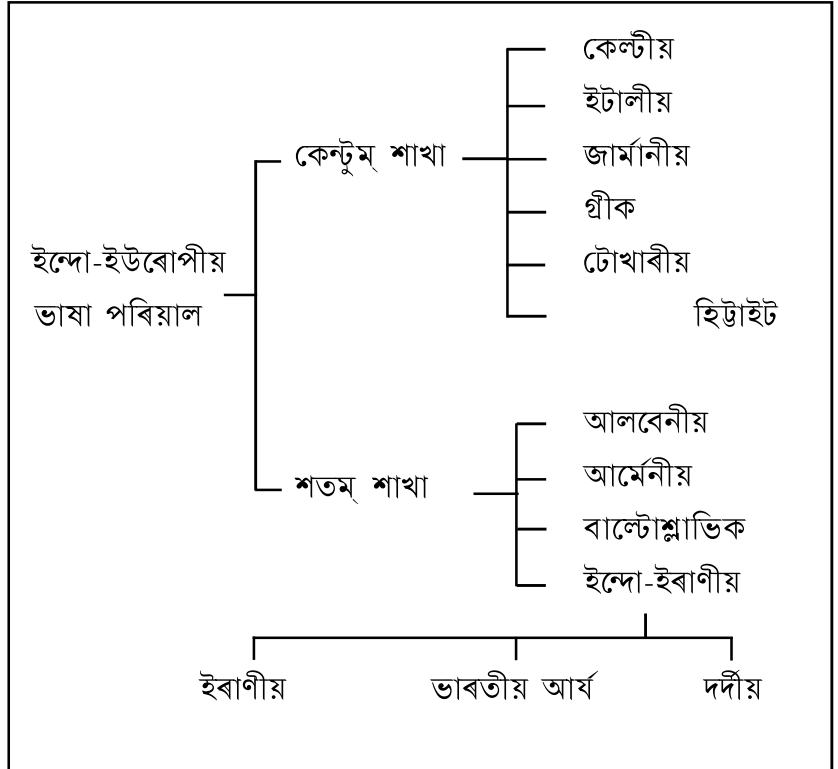
– অসমীয়া ভাষা। ই অসমৰ ৰাজ্যিক ভাষা। প্ৰাচীন কালৰ পৰা নিজা সাহিত্য আৰু লিপিৰে পৰিপুষ্ট অসমীয়া ভাষাই নানা বিৱৰ্তনৰ সাক্ষৰ বহন কৰি আহিছে। ভাৰতৰ উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলত অৱস্থিত অৰুণাচল, নগাৰাজ্য, ত্ৰিপুৰা, মেঘালয়, মিজোৰাম, মণিপুৰ আদি ৰাজ্যবোৰতো ঠায়ে ঠায়ে অসমীয়া ভাষা-ভাষী লোক পোৱা যায়। এই ৰাজ্যবোৰত বসবাস কৰা বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ ভাষাবোৰৰ মাজত ই কম বেছি পৰিমাণে সংযোগী ভাষা ৰূপে কাম চলাই আহিছে। চুবুৰীয়া ৰাজ্য অৰুণাচলত অৰুণাচলী অসমীয়া অৰ্থাৎ ‘অৰুণামিজ’ আৰু নগাৰাজ্যত নগাৰাজ্যৰ অসমীয়া অৰ্থাৎ ‘নাগামিজ’ এই দুটা সংযোগী ৰূপ পোৱা যায়। অসম ৰাজ্যৰ ভিতৰতে আৰ্যমূলীয় অসমীয়া ভাষাৰ উপৰিও কিছুমান অঞ্চলত বাংলা, নেপালী আদি ভাষাও প্ৰচলন আছে। অসমৰ দক্ষিণে শিলচৰ, হাইলাকান্দি আৰু কৰিমগঞ্জ জিলা আৰু পশ্চিমে ধুবুৰী আৰু কোকৰাঝাৰ জিলাৰ কোনো কোনো অঞ্চলত বাংলা ভাষাই আগুৰি আছে। তদুপৰি আৰ্যমূলীয় নেপালী ভাষাও অসমৰ উত্তৰে কোনো কোনো অঞ্চলত প্ৰচলন আছে।

অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক বিৱৰ্তনৰ ধাৰা বিচাৰ কৰি আমি পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ওচৰ চাপিব লগা হয়। অসমীয়া ভাষাৰ কথা কোৱাৰ আগতে ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল আৰু ইয়াৰে পৰা বিকাশ লাভ কৰা ইন্দো-ইৰাণীয় শাখাৰ ভাৰতীয় আৰ্যভাষা সম্পৰ্কে বিশদভাৱে জনাৰ প্ৰয়োজন। তলত ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

১.২.১. ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল :

ইন্দো-ইউৰোপীয় বা ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল। এই ভাষা পৰিয়ালৰ— কেল্টীয়, ইটালীয়, জাৰ্মানীয়, গ্ৰীক, টোখাৰীয়, হিটাইট, আলবেনীয়, আৰ্মেনীয়, বাল্টোল্লাভিক, ইন্দো-ইৰাণীয় আদি ঠাল কেইটা পোৱা যায়। এই ঠাল কেইটাৰ পৰা ইংৰাজী, জাৰ্মান, ৰাছিয়ান, লেটিন, গ্ৰীক, ফ্ৰেন্স আদি পৃথিৱীৰ উন্নত ভাষাসমূহ ওলাইছে। এই ভাষাবোৰ পৃথিৱীৰ সৰ্বাধিক ঠাইত প্ৰচলিত।

ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালক প্ৰধানকৈ দুটা বহল ভাগত ভগোৱা হৈছে— কেণ্টুন্ম আৰু শতন্ম। ১৮৭০ চনত এছকোলি (Ascoli) নামৰ পণ্ডিত এজনে এই ভাষা পৰিয়ালক উক্ত দুটি ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে। মূল ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাত এলানি তালব্য ধ্বনি আছিল, এই ভাষাত ‘ক’ ধ্বনিটোৰ দুই ধৰণৰ বিকাশ হৈছিল। কিছুমান ভাষাত ‘ক’ কণ্ঠ্য ধ্বনি ৰূপে আৰু কিছুমানত ‘শ’ বা ‘স’ উষ্মধ্বনি ৰূপে উচ্চাৰিত হৈছিল, ‘ক’ ধ্বনি ৰূপে উচ্চাৰিত হোৱা ভাষা কেইটাক ‘কেণ্টুন্ম’ আৰু উষ্ম ধ্বনি ৰূপে উচ্চাৰিত হোৱা ভাষা কেইটাক ‘শতন্ম’ শাখাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ইন্দো-ইউৰোপীয় ‘এশ’ বুজোৱা 'kmtom' শব্দটোৰ আৰ্হিত এই শ্ৰেণী বিভাজন কৰা হৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে— ইন্দো-ইউৰোপীয় *kmtom*, লেটিন *centum*, গ্ৰীক *hi-katon*, আইৰিচ *cet*, আৱেষ্টা *satom*, সংস্কৃত *s'atam* ইত্যাদি। কেণ্টুন্ম আৰু শতন্ম শাখাৰ ভাষাবোৰ এখন তালিকাৰ সহায়ত তলত দেখুওৱা হৈছে।

তালিকা নং- ১

ইন্দো-ইৰাণীয় শাখাটোক ‘আৰ্য’ নামেৰেও জনা যায়। এই শাখাৰ দুটা উপশাখা হৈছে— ইৰাণীয় আৰু ভাৰতীয় আৰ্য। এই দুটা শাখাৰ মাজত দৰ্শীয় উপশাখা এটাও পোৱা যায়। ইৰাণীয় শাখাৰ ভাষাবোৰ ইৰান, আফগানিস্তান, পাকিস্তান, বাংলাদেশ, ভাৰতবৰ্ষ আদিত প্ৰচলিত হৈ আছে। ওপৰত উল্লেখ কৰা ইন্দো-ইৰাণীয় শাখাকেইটাৰ ভিতৰত

ভাৰতীয় আৰ্য শাখাটো ঘাইকৈ ভাৰতবৰ্ষত প্ৰচলিত হৈ আছে। ভাৰতীয় আৰ্য শাখাৰ অন্তৰ্গত সিংহলী ভাষাটো শ্ৰীলংকাত প্ৰচলিত।

১.২.২ ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা :

ভাৰত ইৰাণীয় শাখাৰ অন্তৰ্গত এটা ভাষা হৈছে ভাৰতীয় আৰ্যভাষা। মূল ভাৰত-ইৰাণীয় শাখাৰ এটা দল আনুমানিক খৃ: পূ: ১৫০০ শতিকামানতে ভাৰতবৰ্ষলৈ আহে। তেওঁলোকে বহুতো ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ দলত বিভক্ত হৈ প্ৰথমে ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্ত অঞ্চলত আৰু পশ্চিম পঞ্জাবত অৱতীৰ্ণ হয়। তাৰপাছত ক্ৰমান্বয়ে পঞ্জাব, মধ্যপ্ৰদেশ, উত্তৰপ্ৰদেশ, বিহাৰ, উৰিষ্যা, পশ্চিমবঙ্গ, অসম আদি ৰাজ্যত প্ৰসাৰ লাভ কৰে। এই সমগ্ৰ অঞ্চলত স্থানীয় অধিবাসীসকলৰ ভাষা-সংস্কৃতি আত্মসাৎ কৰি আৰ্যভাষাই আধিপত্য বিস্তাৰ কৰে। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ এক প্ৰধান বিশেষত্ব হৈছে সমগ্ৰ ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ ভিতৰত এই ভাষাই প্ৰাচীনতম ভাষা-চৰ্চাত সৰ্বপ্ৰথম স্বীকৃতি লাভ কৰে।

আৰ্যসকল ভাৰতত প্ৰবেশ কৰাৰ পৰা অৰ্থাৎ খৃ: পূ: ১৫০০ শতিকাৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে এই সুদীৰ্ঘ কালৰ ভিতৰত আৰ্যভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসক পৰিৱৰ্তনৰ গতি-প্ৰকৃতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আৰু ভিন্ন স্তৰত বিকাশ ঘটা ভাষাৰ বিশেষ লক্ষণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি তিনিটা যুগত বা স্তৰত ভাগ কৰা হৈছে। এই কেইটা হৈছে—

- (১) প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা (Old Indo-Aryan language)
- (২) মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা (Middle Indo-Aryan language)
- (৩) নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা (New Indo-Aryan language)

এই প্ৰধান স্তৰ বা ভাগকেইটা ৰেখা-চিত্ৰৰ সহায়ত এনেধৰণে দেখুৱাব পাৰি—

এই স্তবৰ ভাষাৰ সময় সীমা খৃ: পূ: ১৫০০ শতিকামানৰ পৰা খৃ: পূ: ৬ষ্ঠ শতিকালৈ নিৰূপণ কৰা হৈছে। বেদ-ব্ৰাহ্মণ-উপনিষদৰ ভাষা বা বৈদিক ভাষা আৰু বিভিন্ন পুৰাণ-কাব্য আদিৰ ভাষা অৰ্থাৎ সংস্কৃত ভাষা আৰু সাহিত্যই এই স্তবৰ ভাষাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। বৈদিক ভাষাই হৈছে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্ৰচীনতম সাহিত্যিক ৰূপ অৰ্থাৎ প্ৰথম সাধুভাষা। ঋক্বেদৰ মাজত আৰ্যসকলৰ প্ৰাচীনতম সাহিত্য সংকলিত হৈ আছে। ঋক্বেদৰ পৰবৰ্তী কালত ৰচিত সাম, যজুঃ, আৰু অথৰ্ববেদৰ লগতে ব্ৰাহ্মণ, উপনিষদ আৰু আৰণ্যকৰ ভাষা আৰু সাহিত্যৰাজিক বৈদিক ভাষা আৰু সাহিত্য বুলি কোৱা হৈছে।

এই যুগৰ পৰৱৰ্তী স্তৰৰ ৰচনাৰাজিক সংস্কৃত আখ্যা দিয়া হয়। বৈদিক ৰচনাৰাজিৰ সময়ছোৱাতে যি অবৈদিক বা মৌখিক ভাষা প্ৰচলিত আছিল পৰৱৰ্তী স্তৰত সিয়েই বৈয়াকৰণ পাণিনিৰ হাতত শৃংখলিত ৰূপত ‘সংস্কৃত’ নামেৰে পৰিচিত হ’ল। বৈদিক আৰু সংস্কৃত ভাষাৰ মাজত ভাষাগত কিছু পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হ’লেও দুয়োটা ভাষাৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক অধিক। বৈদিক যুগৰ ভাষাৰ লগত সংস্কৃতৰ ধ্বনিগত দিশত কিছু মিল পৰিলক্ষিত হলেও ব্যাকৰণৰ দিশত যথেষ্ট পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষকৈ বৈদিকত প্ৰয়োগ হোৱা স্বৰৰ (accent) প্ৰয়োগ সংস্কৃতত নাই। বৈদিকত শব্দৰূপ আৰু ধাতুৰূপৰ ক্ষেত্ৰত যি বিচিত্ৰতা আছে সংস্কৃতত সেই পৰিমাণে নাই। সমাস, প্ৰত্যয় আদিৰ প্ৰয়োগতো দুয়োটাৰে মাজত পাৰ্থক্য আছে। কিন্তু দুয়োটা ভাষাৰ মাজত পৰিলক্ষিত হোৱা ভাষাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যৰাজিয়ে অৰ্থাৎ দুয়োটা ভাষাৰ উমৈহতীয়া ৰূপে প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ নিৰ্দেশ কৰিছে। চমুকৈ প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য বুলিলে ‘বৈদিক’ আৰু ‘সংস্কৃত’ দুয়োটাকেই ধৰিব লাগিব। পৃথিবীৰ প্ৰাচীন ভাষা-সাহিত্য ৰূপে এই যুগৰ ভাষা আৰু সাহিত্যৰ ঐতিহাসিক মূল্য আছে। তলত এই স্তৰৰ ভাষাৰ সাধাৰণ লক্ষণসমূহ দাঙি ধৰা হৈছে।

(ক) এই স্তৰৰ ভাষাত ঋ, ঌ, ৯, ৩ এই চাৰিটা স্বৰধ্বনিৰ সমন্বিতে চৈধ্যটা স্বৰধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। স্বৰধ্বনিবোৰ গুণ-বৃদ্ধি সম্প্ৰসাৰণ ৰূপে পোৱা যায়।

(খ) মূল ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষাত নথকা মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ প্ৰচলন (ট, ঠ, ড, ঢ, ণ) ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ এই স্তৰত পোৱা যায়। এই স্তৰত ভাষাত ৩৩টা ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

(গ) বৈদিক আৰু সংস্কৃত দুয়োটা ভাষাতে সন্ধি পোৱা যায়।

(ঘ) বৈদিক ভাষাত এক প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হৈছে স্বৰাঘাত, সংস্কৃতত এই স্বৰাঘাত পোৱা নাযায়। বৈদিকত সুৰ পোৱা যায়। বৈদিকত উদাত্ত (high), অনুদাত্ত (low) আৰু স্বৰিত (circumplex) এই তিনিপ্ৰকাৰৰ স্বৰ পোৱা যায়।

(ঙ) বিবিধ যুক্ত ব্যঞ্জনৰ প্ৰচলন পোৱা যায়। যেনে— ক্ৰ, ক্ল, স্ম, , ঙ্গ, স্প্ৰ ইত্যাদি।

(চ) শব্দৰূপৰ বৈচিত্ৰ্য দেখা যায়। তিনিটা বচন— একবচন, দ্বিবচন, বহুবচন, সম্বোধন পদৰ উপৰিও সাতোটা কাৰক, তিনিটা লিঙ্গ আৰু অন্ত্যধ্বনি অনুসৰি শব্দৰ ৰূপ ভেদ আদি পৰিলক্ষিত হয়।

(ছ) ধাতুৰূপো বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ। তিনিটা পুৰুষ, দুটা পদ (পৰস্মৈপদ আৰু আত্মনেপদ), দুটা বাচ্য, পাঁচোটা কাল, পাঁচোটা ভাব আৰু অসমাপিকাৰ বহুল প্ৰয়োগ পোৱা যায়।

(জ) উপসৰ্গৰ স্বাধীন ব্যৱহাৰ দেখা যায়।

(ঝ) সমাস আৰু সন্ধিৰ বহুল প্ৰয়োগ এই স্তৰৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য।

(ঞ) অক্ষৰমূলক ছন্দৰীতিৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়।

১.২.২.২ মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষা :

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ এই মধ্যস্তৰটোৰ সময় খৃঃপূঃ ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় দশম শতিকা পৰ্যন্ত ধৰা হয়। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ এই স্তৰটোক বহুল অৰ্থত ‘প্ৰাকৃত’ ভাষাৰ যুগ বুলিও অভিহিত কৰা হয়। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাই বৈদিক-সংস্কৃত স্তৰ অতিক্ৰমি খৃঃপূঃ ৬ষ্ঠ শতিকামানত এক সৰলীকৃত ৰূপত অগ্ৰসৰ হয়। বৈদিক ভাষাৰ সাহিত্যিক ৰচনাৰাজিয়ে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ পিছতো জনসাধাৰণৰ মাজত এটা কথ্যৰূপ প্ৰচলিত হৈ আছিল। এই কথ্য ৰূপটোৰ সংস্কাৰ সাধনৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা সংস্কৃত ভাষাই সাহিত্যিক মৰ্যাদা লাভ কৰে। অন্যহাতে ক্ৰমান্বয়ে চলি থকা কথ্য ভাষাই স্বাভাৱিক গতি প্ৰবাহে অগ্ৰসৰ হৈ কালক্ৰমত ধ্বনিগত আৰু ৰূপগত দিশত উল্লেখযোগ্য পৰিৱৰ্তনেৰে এটা নতুন স্তৰত উপনীত হয়। এই নতুন স্তৰৰ ভাষাক ব্যাপকভাৱে প্ৰাকৃত স্তৰ বা মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা নামেৰে নামকৰণ কৰা হৈছে। এই স্তৰৰ ভাষাত বৈদিক-সংস্কৃত ভাষাৰ জটিলতা আৰু বিচিত্ৰতা বহু পৰিমাণে কমি গ’ল। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ ঐতিহাসিক ক্ৰমবিকাশত এই মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। এই স্তৰৰ ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোত তিনিটা স্তৰ নিৰ্দেশিত হৈছে—

(ক) পালি বা আদি প্ৰাকৃত।

(খ) প্ৰাকৃত বা মধ্য প্ৰাকৃত।

(গ) অপভ্ৰংশ বা অন্ত্য প্ৰাকৃত।

(ক) পালি বা আদি প্রাকৃত স্তৰ :

এই স্তৰৰ ভাষাৰ সময় হৈছে খৃ: পূ: ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় ১ম শতিকা। আদি প্রাকৃতৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশনৰ ভিতৰত—অশোকৰ অনুশাসনৰাজি আৰু হীনয়ানী বৌদ্ধসকলৰ প্ৰাচীনতম পালি গ্ৰন্থসমূহক ধৰা হয়। এই স্তৰৰ ভাষাৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশন অনুসৰি ভাষাৰ ঘাই লক্ষণসমূহক দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

(১) অশোকৰ অনুশাসনৰ ভাষা।

(২) পালি ভাষা।

অশোকৰ অনুশাসনৰ ভাষাৰাজিক ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে বিচাৰ কৰি চাৰিটা বিভাগত ভাগ কৰা হৈছে। এই কেইটা হৈছে— উত্তৰ পশ্চিমা, প্ৰাচ্যা, প্ৰাচ্য-মধ্য আৰু দক্ষিণ-পশ্চিমা। এই অনুশাসনবোৰৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যৰাজিত ইটোৰ লগত সিটোৰ সামান্য প্ৰভেদ পৰিলক্ষিত হয়। আনহাতে পালি ভাষাৰো কিছুমান সুকীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়।

(খ) প্রাকৃত বা মধ্য প্রাকৃত স্তৰ :

এই স্তৰৰ সময় খৃষ্টীয় ১ম শতিকাৰ পৰা ৬ষ্ঠ শতিকালৈ ধৰা হৈছে। দ্বিতীয় স্তৰৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশন হিচাপে ঘাইকৈ সাহিত্যিক প্রাকৃত, অৰ্থাৎ মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, মাগধী, অৰ্ধমাগধী, পৈশাচী প্রাকৃতত লিখা ৰচনাৰাজি আৰু বৌদ্ধ সংস্কৃতত লিখা ৰচনাৰাজিক ধৰা হয়। প্ৰত্যেকবিধ প্রাকৃতৰে সুকীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয় যদিও কিছুমান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্যও মন কৰিবলগীয়া।

(গ) অপভ্ৰংশ বা অন্ত্য প্রাকৃত :

মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ তৃতীয় স্তৰৰ সময় হৈছে— খৃষ্টীয় ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা দশম শতিকা। এই স্তৰৰ নিৰ্দেশন সংৰক্ষিত হৈ আছে ঘাইকৈ জৈনসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত অপভ্ৰংশ সাহিত্যৰ মাজত। তদুপৰি এই অপভ্ৰংশ ভাষাত বহুতো ধৰ্মীয় গীত-মাত ৰচিত হৈছিল। এই স্তৰক আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্রাক্তন্তৰ বুলি ধৰা হয়।

এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে, ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বৈদিক-সংস্কৃত স্তৰত ভাষাৰ জটিলতা কম পৰিমাণে হ্ৰাস পাইছিল, পালি-প্ৰাকৃত স্তৰত সি আৰু ব্যাপকৰূপে হ্ৰাস পায় আৰু অপভ্ৰংশ স্তৰত জটিলতা হ্ৰাস হৈ সৰলীকৰণৰ ফালে আগবাঢ়ে। তথাপিও মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰৰ ভাষাত কিছুমান সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। তলত ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰা হৈছে—

● ধ্বনিগত :

- (ক) বৈদিক-সংস্কৃত স্তৰৰ স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা প্ৰাকৃত স্তৰত হ্ৰাস পায়। তদুপৰি প্ৰচলিত স্বৰধ্বনিসমূহৰো বিপুল পৰিৱৰ্তন ঘটে। প্ৰাকৃতত ঋ, ঋ, ঌ, ৯, ১০ লুপ্ত হয়। ঋ-ৰ ঠাইত অ, ই, উ, ঐ, ঋ, হয়।
- (খ) ঐ আৰু ঔ যথাক্ৰমে এ আৰু ও লৈ পৰিবৰ্তিত হয়।
- (গ) অয় আৰু অৱ ক্ৰমে এ আৰু ও লৈ পৰিবৰ্তিত হয়।
- (ঘ) শ, ষ, স উ শ বা স হয়।
- (ঙ) পদৰ মাজত থকা একক ব্যঞ্জনৰ অল্লপ্ৰাণ হ'লে লোপ পায় আৰু মহাপ্ৰাণ হ'লে 'হ' লৈ পৰিবৰ্তিত হয়।
- (চ) পদৰ শেষত থকা ম, ন আৰু অনুস্বাৰৰ বাহিৰে সকলো ব্যঞ্জন লোপ পায়।
- (ছ) শব্দৰ আদিত থকা সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ একক ব্যঞ্জনলৈ পৰিবৰ্তিত হয়।

● ৰূপগত :

- (ক) ব্যঞ্জনান্ত শব্দৰ স্বৰলৈ পৰিৱৰ্তন, দ্বিবচন লোপ, বহুবচনত প্ৰায়ে প্ৰথম আৰু দ্বিতীয়া বিভক্তিৰ লোপ আদিৰে শব্দৰূপৰ ক্ষেত্ৰত সৰলতাই দেখা দিলে।
- (খ) ধাতুৰূপত জটিলতা কমি গ'ল; ধাতুৰূপত আত্মনেপদ আৰু পৰস্মৈপদ লোপ পালে। লিট্ নাইকিয়া হ'ল, লঙ আৰু লোট্ মিলি গ'ল। অসমাপিকাৰ বৈচিত্ৰ্য হ্ৰাস পালে।
- (গ) বিভক্তি লোপৰ ফলত বাক্যত পদসংস্থানৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পালে।
- (ঘ) মাত্ৰামূলক ছন্দৰীতিয়ে প্ৰাধান্য লাভ কৰিলে।

১.২.২.৩ নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা :

নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ সময় খৃষ্টীয় ষষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় দশম শতিকালৈ বুলি নিৰ্ণয় কৰা হৈছে। খৃষ্টীয় দশম শতিকামানতে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ আধুনিক স্তৰ আৰম্ভ হয়। আনুমানিক খৃষ্টীয় দশম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত গঢ় লৈ উঠা ভাষাবোৰেই আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষা। মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰৰ বিভিন্ন সাহিত্যিক প্ৰাকৃতসমূহে একোটাইঁত প্ৰাদেশিক ৰূপ লাভ কৰে। এই প্ৰাদেশিক বা আঞ্চলিক ৰূপসমূহৰ পৰাই একোটাইঁত অপভ্ৰংশ ৰূপৰ জন্ম হয়। এই অপভ্ৰংশ ৰূপসমূহৰ পৰা অৱহট্ট ৰূপৰ জন্ম হৈছে আৰু অৱহট্ট ৰূপৰ পৰাই আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম হৈছে। নব্য ভাৰতীয় আৰ্যৰ অন্তৰ্গত বিভিন্ন ভাষা আৰু উপভাষাসমূহক পাৰস্পৰিক সম্বন্ধৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি তলত দিয়া ধৰণে কৰিব পাৰি—

- (১) উত্তৰ পশ্চিম শাখা— পশ্চিম পঞ্জাবী বা হিন্দকী বা লহন্ডা, পূৰ্বী পঞ্জাবী আৰু সিন্ধী ভাষা এই শাখাৰ অন্তৰ্গত।
- (২) দক্ষিণ শাখা— মাৰাঠী আৰু কোঙ্কনী এই শাখাৰ অন্তৰ্গত।
- (৩) মধ্য শাখা— হিন্দুস্থানী, কনৌজী, গুজৰাটী, ৰাজস্থানী ইত্যাদি।
- (৪) মধ্য পূৰ্বী শাখা— অৱধী, বঘেলী, ছত্ৰিশগড়ী ভাষা।
- (৫) পূৰ্বী শাখা— অসমীয়া, বঙলা, উড়িয়া, মৈথিলী, ভোজপুৰী ভাষা।
- (৬) পাহাৰী বা হিমালয়ী শাখা— নেপালী, গাড়েৱালী, চমেয়ালী, মণ্ডেয়ালী, কুমায়ুনী ইত্যাদি।
- (৭) বিদেশী শাখা— সিংহলী (শ্ৰীলংকা) আৰু পশ্চিম এচিয়াৰ যাযাবৰী ভাষা।

আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ কিছুমান সাধাৰণ লক্ষণ পৰিলক্ষিত হয় যদিও প্ৰত্যেকেই খৃষ্টীয় দশম শতিকামানৰ পৰাই সুকীয়া ৰূপ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে। এই ভাষাসমূহৰ মাজত কিছুমান উমৈহতীয়া লক্ষণ বিদ্যমান। তলত নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰৰ প্ৰধান লক্ষণসমূহ কৰা হৈছে—

(ক) মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ যুগ্ম ব্যঞ্জন ধ্বনি এই স্তৰত প্ৰায়ে একক ব্যঞ্জনলৈ পৰিবৰ্তন হয় আৰু তাৰ পূৰ্বস্থিত হ্রস্বস্বৰ দীৰ্ঘ হয়। যেনে—
দীৰ্ঘ > দিগ্ধ > দীঘ।

নৃত্য > নচ্চ > নাচ।

(খ) যুগ্ম ব্যঞ্জনৰ অব্যৰহিত পূৰ্বৱৰ্তী নাসিক্য ধ্বনি (ঙ, ঞ, ণ, ন, ম,) কমি আহি শেষত স্বৰধ্বনিক অনুনাসিক কৰি লুপ্ত হয়। যেনে—
সং. দন্ত > প্ৰা. দানত > দাতঁ,

সং. কন্টক > প্ৰা. কন্টঅ > কাঁটা।

(গ) শব্দৰ মাজত থকা ই/ঈ + অ বা আ আৰু উ/ঊ + অ বা আ যথাক্ৰমে ই/ঈ আৰু উ/ঊ লৈ পৰিণত হয়। যেনে—

সং. ঘৃত > প্ৰা. ঘিঅ > ঘী।

সং. মৃত্তিকা > প্ৰা. মট্টিআ > মাটি।

(ঘ) শব্দৰূপত পদৰ লগতে কাৰক বিভক্তিৰ সলনি অনুসৰ্গ বা অনুসৰ্গজাত বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ পোৱা যায়। নতুন বিভক্তি বেছিভাগেই ৬ষ্ঠী, ৪র্থী, ৭মী-৩য়া বা ৭মী অৰ্থত প্ৰয়োগ হৈছে। কৰ্মকাৰক কৰ্তাকাৰকৰ লগত মিলি গৈছে।

(ঙ) কাল আৰু ভাবৰ ক্ষেত্ৰত কেৱল কৰ্তৃবাচ্য আৰু কৰ্মবাচ্যত বৰ্তমান কালৰ আৰু অনুজ্ঞাৰ ৰূপ ৰক্ষিত হোৱা দেখা যায়। অতীত কালৰ বাবে—
– নিষ্ঠা (-ক্ত) প্ৰত্যয় আৰু ভৱিষ্যত কালৰ বাবে— কৃত্য (-তব্য) শত্ৰু প্ৰত্যয় ব্যৱহৃত হয়। পশ্চিমা পাঞ্জাবী আৰু গুজৰাটীত ভৱিষ্যত কালৰ প্ৰাচীন ৰূপ সংৰক্ষিত হৈছে।

(চ) যৌগিক কাল, অৰ্থাৎ মূল ধাতুৰ অসমাপিকাৰ লগত $\sqrt{\text{অস}}$, $\sqrt{\text{ভূ}}$, $\sqrt{\text{স্থা}}$ ধাতুৰ পদৰ ব্যৱহাৰ এই স্তৰৰ ভাষাত দেখা যায়। যেনে— গত + স্থ > গয়াথা (হিন্দী) গত + $\sqrt{\text{অস}}$ = গিয়াছে (বঙলা)।

(ছ) পদৰ মাজত শ্ৰুতিৰ ব্যৱধান নাথাকিলে ওচৰা-ওচৰিকৈ থকা স্বৰধ্বনিৰ সন্ধি প্ৰবণতাই দেখা দিয়ে বা সংকোচ ঘটে। যেনে— ঘৃত > প্ৰা. ঘিঅ > ঘি; মৃতিকা > প্ৰা. মৃটিআ > মাটি।

(জ) ছন্দৰ পদ্ধতি সমমাত্ৰিক, মাত্ৰমূলক আৰু কেতিয়াবা অক্ষৰমূলকো হয়।

(ঝ) প্ৰচুৰ বিদেশী শব্দ (আৰবী, পাৰ্চী, তুৰ্কী, পতুগীজ, ইংৰাজী আদি) প্ৰত্যেক আঞ্চলিক ভাষালৈ আমদানি ঘটে।

১.৩ ভাৰতীয় আৰ্যভাষা আৰু অসমীয়া ভাষা :

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা দেখা গ'ল যে অপভ্ৰংশ স্তৰেই আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ সূত্ৰধাৰ। অপভ্ৰংশ স্তৰৰ দুটা ৰূপ পোৱা যায়। যেনে— প্ৰাচীন অপভ্ৰংশ আৰু অৰ্বাচীন অপভ্ৰংশ বা অৱহট্ট। এই অৰ্বাচীন অপভ্ৰংশ ৰূপৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে (দ্র. তালিকা নং- ২) অৱহট্ট কালৰ নিৰ্দেশন হিচাপে চৰ্যাপদসমূহক আঙুলিয়াব পাৰি। উল্লেখযোগ্য যে, মাগধী প্ৰাকৃত সূত প্ৰায়বোৰ ভাষাই চৰ্যাপদক নিজৰ নিজৰ ভাষাৰ প্ৰাচীনতম নিৰ্দেশন ৰূপে দাবী কৰে। সুকুমাৰ সেনে চৰ্যাপদক 'প্ৰত্ন বাংলা' বুলি অভিহিত কৰিছে। চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰো ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত আদি দিশত যথেষ্ট মিল পৰিলক্ষিত হয়। এইফালৰ পৰা চৰ্যাপদক 'প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষা' বুলি দাবী কৰিব পাৰি। সেয়েহে চৰ্যাপদকেই প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশন ৰূপে ধৰা হয়।

ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে চৰ্যাপদৰ ভাষা বিশ্লেষণ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে চৰ্যাপদৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক দিশত ভালেমান সাদৃশ্য আছে বুলি উল্লেখ কৰিছে। এনে সাদৃশ্য কেইটামান থোৰতে উল্লেখ কৰা হৈছে—

১. স্বৰসমীভৱনৰ নিয়ম অনুসৰি অসমীয়া ভাষাৰ কোনো শব্দত ওচৰাওচৰিকৈ দুটা অক্ষৰত 'আ' ধ্বনি থাকিলে পৰৱৰ্তী ধ্বনিৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী 'আ' ধ্বনি 'অ' লৈ পৰিৱৰ্তন হয়। চৰ্যাতো এই নিয়ম দেখিবলৈ পোৱা যায়। যেনে—

চকা (চৰ্ঘা)	চকা (অসমীয়া)
বপা (চৰ্ঘা)	বপা (প্ৰাচীন অসমীয়া)
	বোপাই (আধুনিক অসমীয়া)

২. প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাত উল্ল ধ্বনি তিনিটা /শ, ষ, স/ চৰ্ঘাপদৰ আৰু অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰণ নহয়।

৩. অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহৃত প্ৰায়বোৰ শব্দবিভক্তি চৰ্ঘাতো দেখিবলৈ পোৱা যায়। যেনে—

প্ৰথমা -এ কু ীৰে খাঅ, চোৰে নিল (চৰ্ঘা- ২)

চতুৰ্থী -লৈ মেৰু শিখৰলই (চৰ্ঘা -৪৫)

ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমীয়া আৰু চৰ্ঘাপদৰ ভাষাৰ মাজত থকা ধ্বনিগত আৰু ৰূপগত সাদৃশ্যৰ বাবে চৰ্ঘাপদক সুকুমাক সেনে ‘প্ৰত্ন বাংলা’ বুলি কোৱাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাবিদসকলেও চৰ্ঘাপদক অসমীয়াৰ প্ৰাচীনতম সাহিত্যিক নিদৰ্শন বুলি অভিহিত কৰিছে।

চৰ্ঘাপদৰ সময়ৰ পৰা হেম সবস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ ৰচনাৰ কাললৈকে এই সময়চোৱাৰ অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। হেম সবস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ পুথিতেই অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যত স্থান পায়। হেম সবস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ ৰচনাৰ পৰৱৰ্তী কালছোৱাৰ পৰা অৰ্থাৎ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বৰ্তমান কাললৈকে অসমীয়া ভাষাত ৰচিত বিভিন্ন সাহিত্য ধাৰাবাহিক ৰূপে পোৱা যায়। [দ্রষ্টব্য- অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, বিকাশ আৰু অসমীয়া ভাষাত আৰ্যেতৰ ভাষাৰ উপাদান শীৰ্ষক আলোচনা খণ্ড- ২ আৰু খণ্ড- ৩ত কৰা হৈছে।]

চৰ্যাপদক প্ৰভু অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশন বুলি কয় ধৰা
হয়— আলোচনা কৰা।

[illegible]

১.৪ সাৰাংশ :

- ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ মূল পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষাপৰিয়াল ইন্দো-ইউৰোপীয় বা ভাৰত-ইউৰোপীয়।
- ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ তিনিটা হৈছে—
 - ক. প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা।
 - খ. মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা।
 - গ. নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা।
- মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাক পুনৰ তিনিটা উপস্তৰত ভাগ কৰা হয়। এই কেইটা হৈছে—
 - ক. আদি প্ৰাকৃত বা পালি।
 - খ. মধ্য প্ৰাকৃত বা প্ৰাকৃত।
 - গ. অন্ত্য প্ৰাকৃত বা অপভ্ৰংশ।
- অন্ত্য প্ৰাকৃত বা অপভ্ৰংশৰ পৰাই নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহ ওলাইছে। যেনে— অসমীয়া, বঙলা, উড়িয়া, মৈথিলী, ভোজপুৰী, বিহাৰী, পূৰ্বী হিন্দী, পাঞ্জাবী, গুজৰাটী, মাৰাঠী, কোঙ্কনী, সিন্ধী, ৰাজস্থানী ইত্যাদি।
- চৰ্যাপদক প্ৰভু অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিৰ্দেশন ৰূপে ধৰা হয়। আনহাতে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম লিখিত ৰূপ ত্ৰয়োদশ শতিকাত ৰচিত হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ পুথিত পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধাৰণ উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন- ১

পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষাপৰিয়ালটোৱেই হৈছে— ভাৰত-ইউৰোপীয় অথবা ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষাপৰিয়াল। এই পৰিয়ালক প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। এই দুটা ভাগ হৈছে—

ক. কেণ্টুম্

খ. শতম্

কেণ্টুম্ শাখাৰ অন্তৰ্গত ভাষাবোৰ হৈছে— কেল্টীয়, জাৰ্মেনীয়, ইটালীয়, গ্ৰীক, হিটাইট আৰু টোখাৰীয়।

শতম্ শাখাৰ অন্তৰ্গত ভাষাবোৰ হৈছে— বাল্টোল্লাভীয়, আৰ্মেনীয়, ভাৰত-ইৰাণীয়, আলবেনীয়।

ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ইন্দো-ইৰাণীয় শাখাৰ পৰাই ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ জন্ম হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন- ২

আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাবোৰৰ ভিতৰত অসমীয়া এটি সমৃদ্ধিশালী ভাষা। মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা আৰ্যভাষাবোৰৰ ভিতৰত অসমীয়া, বাংলা, উৰিয়া, পাঞ্জাবী, সিন্ধী, গুজৰাটী, মাৰাঠী, ৰাজস্থানী, হিন্দী, নেপালী, পূৰ্বী হিন্দী আদি উল্লেখযোগ্য ভাষা। এই ভাষাবোৰৰ ভিতৰত অসমত অসমীয়া ভাষাই ৰাজ্যিক ভাষাৰূপে কাম চলাই আছে। এই ভাষা প্ৰাচীন লিপি আৰু সাহিত্যৰে চহকী ভাষা। অসমীয়া ভাষাই খ্ৰীষ্টাব্দ নৱম-দশম শতিকামানত জন্ম লাভ কৰে। ই মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যদিও থলুৱা আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ প্ৰভাৱত কিছুমান সুকীয়া বৈশিষ্ট্য বহন কৰিছে।

ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে চৰ্যাপদৰ ভাষা বিশ্লেষণ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে চৰ্যাপদৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক দিশত ভালেমান সাদৃশ্য আছে বুলি উল্লেখ কৰিছে। এনে সাদৃশ্য কেইটামান থোৰতে উল্লেখ কৰা হৈছে—

১. স্বৰসমীভৱনৰ নিয়ম অনুসৰি অসমীয়া ভাষাৰ কোনো শব্দত ওচৰাওচৰিকৈ দুটা অক্ষৰত ‘আ’ ধ্বনি থাকিলে পৰৱৰ্তী ধ্বনিৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী ‘আ’ ধ্বনি ‘অ’ লৈ পৰিৱৰ্তন হয়। চৰ্যাতো এই নিয়ম দেখিবলৈ পোৱা যায়। যেনে—

চকা (চৰ্যা)

চকা (অসমীয়া)

বপা (চৰ্যা)

বপা (প্ৰাচীন অসমীয়া)

বোপাই (আধুনিক অসমীয়া)

২. প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাত উষ্ম ধ্বনি তিনিটা /শ, ষ, স/ চৰ্যাপদৰ আৰু অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰণ নহয়।

৩. অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহৃত প্ৰায়বোৰ শব্দবিভক্তি চৰ্যাতো দেখিবলৈ পোৱা যায়। যেনে—

প্ৰথম -এ	কুীৰে খাঅ, চোৰে নিল	(চৰ্যা- ২)
চতুৰ্থী -লৈ	মেৰু শিখৰলই	(চৰ্যা -৪৫)
ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমীয়া আৰু চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ মাজত থকা ধ্বনিগত আৰু ৰূপগত সাদৃশ্যৰ বাবে চৰ্যাপদক সুকুমাক সেনে 'প্ৰত্ন বাংলা' বুলি কোৱাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাবিদসকলেও চৰ্যাপদৰ ভাষাক 'প্ৰত্ন অসমীয়া' বুলি অভিহিত কৰিছে।		

অনুশীলন- ১

ক. চমুকৈ লিখা—

১. অসমত প্ৰচলিত ভাষা পৰিয়াল কেইটাৰ নাম লিখা।
২. ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালক প্ৰধানকৈ কেইটা শাখাত ভাগ কৰা হৈছে? এই শাখাকেইটা কি কি?
৩. ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি?
৪. অসমীয়া ভাষা কোন প্ৰাকৃতৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে?
৫. অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতম সাহিত্যিক নিদৰ্শন ক'ত পোৱা যায়?

খ. বহুলাই লিখা

১. ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি ? প্ৰত্যেক স্তৰৰ ভাষাগত লক্ষণসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা।
২. মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰসমূহ কি কি? প্ৰতিটো স্তৰত বিকাশ লাভ কৰা ভাষাসমূহৰ নাম তালিকাত দাঙি ধৰি এটি টোকা যুগুত কৰা।
৩. মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ কোনটো স্তৰৰ পৰা কেনেদৰে আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ হৈছে? বিবৰি লিখা, লগতে নব্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ লক্ষণসমূহো উল্লেখ কৰিবা।

গোট ২ : অসমত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহ

গঠন :

- ২.০ উৎস
- ২.১ প্ৰস্তাৱনা
- ২.২ চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়াল
 - ২.২.১ চীন-তিব্বতীয়মূলীয় অসমৰ ভাষা
- ২.৩ অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল
 - ২.৩.১ অষ্ট্ৰিকমূলীয় অসমৰ ভাষা
- ২.৪ দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়াল
 - ২.৪.১ দ্ৰাবিড়মূলীয় অসমৰ ভাষা
- ২.৫ সাৰাংশ

২.০ উৎস :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয় ভাষাসমূহৰ লগত পৰিচিত হ'বা।
- অসমত অষ্ট্ৰিক পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ অৱস্থিতি সম্পৰ্কে জানিব পাৰিবা।
- দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহ অসমৰ ক'ত ক'ত প্ৰচলন হৈ আছে এই বিষয়ে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিবা।

২.১ প্ৰস্তাৱনা :

গোট নং- ১ত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা ওলোৱা অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিলা। এই গোটটিত অসমৰ পাহাৰ-ভৈয়ামৰ বিভিন্ন অঞ্চলত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড় ভাষা-পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ বিষয়ে কিছু কথা তোমালোকৰ আগত ক'বলৈ ওলাইছে। আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে অসমত অসমীয়া ভাষাৰ

উপৰিও অন্যান্য ভাষিক জনগোষ্ঠীবোৰেও বসবাস কৰি আছে। এই ভাষিক জনগোষ্ঠীবোৰৰ ভিতৰত চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ লোকেই সৰহ। এই ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত ভাষাসমূহ হৈছে— বৰো, ৰাভা, কাৰবি, ডিমাছা, গাৰো, তিৱা, দেউৰী, মিচিং, খামতি, টুৰুং, ফাকে, আইতন, খাময়াং ইত্যাদি। ঠিক তেনেদৰে আষ্ট্ৰিক পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ ভিতৰত— কোল-মুণ্ডা ভাষী বৰ্তমান অসমৰ চাহ বাগিচাসমূহত শ্ৰমিকৰূপে জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰি আছে। অসমত বসবাস কৰা দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ ভাষিক লোক তেনেই কম। এই পৰিয়ালৰ লোকসকলেও অসমত বিভিন্ন চাহ উদ্যোগ, কয়লাখনি, তেল উদ্যোগ আদিত শ্ৰমিকৰূপে কাম কৰি আছে। এই গোটটিত অসমত বসবাস কৰি থকা চীন-তিব্বতীয়, আষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ বিষয়ে একোটি পৰিচয়মূলক আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব।

২.২ চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়াল :

পৃথিৱীৰ অন্যতম সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল হ'ল— চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়াল। এই ভাষা পৰিয়ালৰ লোকে এচিয়াৰ পূব আৰু দক্ষিণ-পূব অঞ্চলৰ বিশাল ভূখণ্ডত আবৰি আছে। নৃতাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা এই ভাষা পৰিয়ালৰ লোকসকল মঙ্গলয়ড বা মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্গত।

২.২.১ চীন-তিব্বতীয়মূলীয় অসমৰ ভাষা :

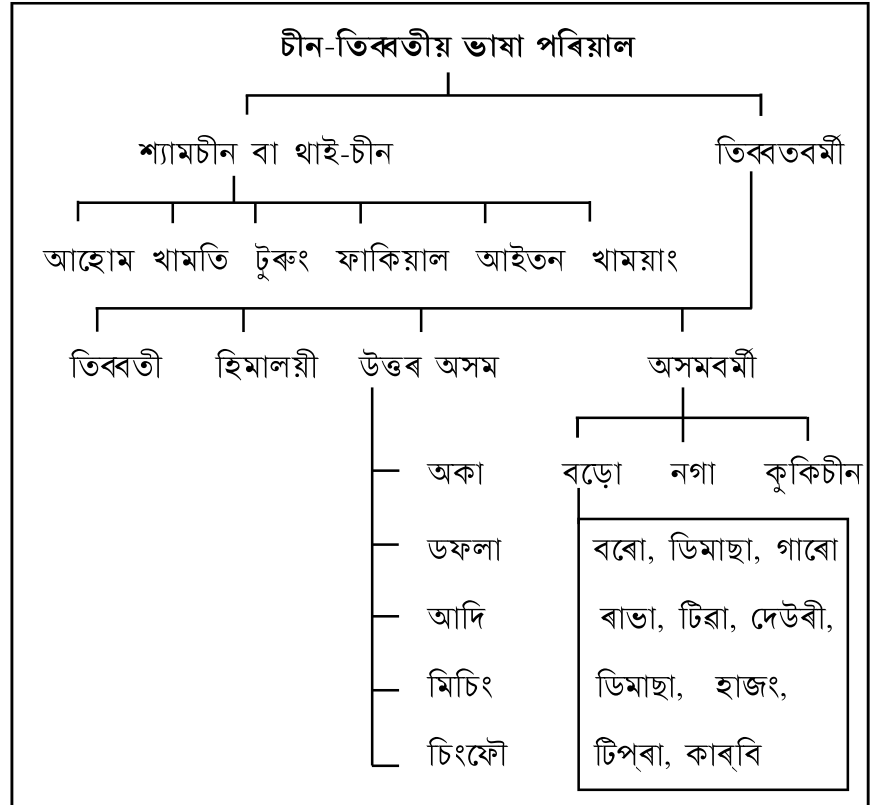
অসমত অসমীয়া ভাষীৰ উপৰিও বসবাস কৰি থকা অন্যান্য ভাষিক জনগোষ্ঠীবোৰৰ ভিতৰত সৰহভাগেই চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ। এই ভাষাগোষ্ঠীৰ পৰা ওলোৱা ভাষাসমূহৰ বৰ্তমান চীন, তিব্বত, শ্যামদেশ, ব্ৰহ্মদেশ আৰু ভাৰতৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চলত প্ৰচলন হৈ আছে। চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ গৃহভূমি চীনদেশৰ দক্ষিণ-পশ্চিম অঞ্চলৰ ইয়াংচিকিয়াং আৰু হোৱাংহো নদীৰ উৎপত্তি স্থল বুলি অনুমান কৰা হয়। তাৰপৰাই চীন-তিব্বতীয় ভাষা-ভাষী লোকসকলে এই নদী দুখনৰ নিম্নগতি অনুসৰি চীনদেশলৈ আহে আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰ, ছিণ্ডুইন, ইৰাৱতী, মেনাম, মেকং, আদি নদীয়েদি ভাৰতবৰ্ষ, ব্ৰহ্মদেশ, চীনদেশ আদি অঞ্চলত বিয়পি পৰে।

ড° আব্বাহাম থীয়াৰ্ছন, ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জী আৰু তাৰাপোৰেৱালা আদি ভাষাবিজ্ঞানীসকলে উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালক প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভাগ কৰিছে। যেনে—

(ক) তিব্বতবৰ্মী।

(খ) থাই-চীন বা শ্যামচীন।

উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত প্ৰচলিত উক্ত শাখা কেইটাৰ অন্তৰ্গত ভাষাসমূহৰ এখনি তালিকা প্ৰস্তুত কৰি দেখুওৱা হৈছে—

• তিব্বতবৰ্মী ভাষা :

নৃতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে তিব্বত-বৰ্মী ভাষা কোৱা লোকসকল ইন্দো-মঙ্গোলীয় আৰু ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত। ভাষাতাত্ত্বিক বিচাৰত এই ভাষা পৰিয়ালক চাৰিটা উপশাখাত ভাগ কৰা হৈছে—

- (১) হিমালয়ী
- (২) তিব্বতী
- (৩) অসম-বর্মী
- (৪) উত্তৰ-অসম

তিব্বতবর্মী ভাষাগোষ্ঠীৰ চাৰিটা শাখাৰ ভিতৰত উত্তৰ-অসম আৰু অসমবর্মী এই দুটা উপশাখাৰ ভাষাই অসমত প্ৰচলিত হৈ আছে।

উত্তৰ অসম শাখাৰ ভাষাসমূহ হৈছে— আদি/ আবৰ, অকা/ হ্লাছো, ডফলা/ নিচি, মিচিং, মিচিমি। এই ভাষাসমূহ প্ৰধানকৈ অৰুণাচলৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলন হৈ আছে। একমাত্ৰ মিচিংভাষীসকলেহে অৰুণাচলৰ উপৰিও অসমৰ লক্ষীমপুৰ, শোণিতপুৰ, ডিব্ৰুগড়, তিনিচুকীয়া, যোৰহাট, শিৱসাগৰ আদি ভৈয়াম অঞ্চলত, বিশেষকৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী আৰু ইয়াৰ উপনৈসমূহৰ পাৰত বসবাস কৰি আছে।

অসম-বর্মী শাখাক পুনৰ তিনিটা ভাগ কৰা হৈছে— বড়ো, নগা আৰু কুকিচীন।

বড়ো শাখাৰ ভাষাসমূহ হৈছে— বৰো, ডিমাছা, গাৰো, ৰাভা, হাজং, তিৱা, দেউৰী, কাৰ্বি, টিপ্ৰা ইত্যাদি অসমৰ প্ৰধানকৈ ভৈয়াম অঞ্চলৰ গোৱালপাৰা, কোকোৰাঝাৰ, ধুবুৰী, কামৰূপ, নলবাৰী, বৰপেটা, শোণিতপুৰ, লক্ষীমপুৰ, নগাঁও, দৰং, উত্তৰ কাছাৰ, কাৰ্বি আংলং, ধেমাজি আদি জিলাত বড়ো শাখাৰ ভাষাসমূহ প্ৰচলিত আছে। তদুপৰি অৰুণাচল, মিজোৰাম, ত্ৰিপুৰা, নগাৰাজ্য আদিৰ সীমামূৰীয়া অঞ্চলত এই ভাষাসমূহ প্ৰচলিত আছে।

নগা শাখাৰ ভাষাসমূহ সাধাৰণতে নগাৰাজ্যত প্ৰচলিত হৈ আছে। নগাৰাজ্যত প্ৰচলিত নগা ভাষাবোৰক গ্ৰীয়াৰহুনে তিনিটা উপশাখাত ভাগ কৰিছে—

- পশ্চিম শাখা : আগ্ৰামী, চেমা, ৰেংমা আদি।
 কেন্দ্ৰীয় শাখা : আও, লোথা, থুকুমি, য়িমচুং আদি।
 পূব শাখা : কন্যাক, ছিংয়েগন আদি।

এইকেইটা শাখাত অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা চাখেচাঙ, ফোম, য়িমচুংগি, চাঙ, চংতাম, জেলিয়াং, প্ৰচুৰি, থেমুংগাৰ আদি প্ৰায় ২৩টা মান ভাষা নগাৰাজ্যত চলে। প্ৰতিটো ভাষা সম্প্ৰদায়ে নিজৰ মাজত ভাৱৰ আদান-

প্ৰদান কৰিবলৈ নিজা কথিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। কিন্তু নগাৰাজ্যৰ বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত নগাভাষাসমূহৰ এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ ভাষা অন্য এটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ বাবে দুবোধ্য। বিশেষকৈ প্ৰকৃতিৰ বাধা আৰু নগাসকলৰ মাজত মূৰ চিকাৰৰ ভয়ৰ বাবে নগাৰাজ্যত বসবাস কৰা জনগোষ্ঠীসমূহৰ মাজত মিলামিছাৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। এনে পৰিস্থিতিত তেওঁলোকৰ ভাষাবোৰ পৰস্পৰৰ বাবে এটা বিৰাট প্ৰাচীৰৰ দৰে থিয় দি ৰ'ল। ফলত তেওঁলোক পৰস্পৰৰ ভাৱৰ আদান-প্ৰদানৰ বাবে ওচৰচুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ অসমীয়া ভাষাৰ আশ্ৰয় ল'ব লগা হয়। বাণিজ্যিক, ৰাজনৈতিক কাৰণতো পাহাৰৰ নগাসকলে অসমীয়া ভাষীৰ লগত ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিব লগা হৈছিল। দীৰ্ঘদিন ধৰি অসমীয়াভাষীৰ লগত সহসম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰি অহাৰ ফলত নগা ভাইসকলৰ মুখত অসমীয়া ভাষাই এক নতুন ৰূপ লাভ কৰিলে। এইটোক তেওঁলোকে 'নাগামিজ' বুলি চিনাকি দিয়ে।

কুকিচীন শাখাৰ অন্তৰ্গত ভাষাসমূহ হৈছে— কুকি, মেইতেই, চাক্‌মা, লুচাই ইত্যাদি। সিৰোৰৰ ভিতৰত কুকি, মেইতেই মণিপুৰত; লুচাই মিজোৰামত; চাক্‌মা ত্ৰিপুৰা আদি অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈ আছে। এই ভাষাসমূহৰ সবহ সংখ্যক ভাষাৰে বিজ্ঞানসন্মতভাৱে অধ্যয়ন হোৱা নাই।

ভাৰতলৈ আৰ্যসকল অহাৰ আগতে উত্তৰ-পূব ভাৰতত তিব্বত-বৰ্মীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকসকলে বসতি কৰি আছিল। অসমলৈও আৰ্যসকল অহাৰ সময়ত তিব্বতবৰ্মীয় গোষ্ঠীৰ এচাম লোকে ঠাই সলনি কৰি ঘূৰি ফুৰিছিল আৰু কিছুমান লোকে প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ তথা কামৰূপ ৰাজ্য আৰু ইয়াৰ দাঁতি কাষৰীয়া অঞ্চলসমূহত বসতি স্থাপন কৰি আছিল। খৃষ্টীয় প্ৰথম শতিকাৰ অগা-পিচাকৈ অহা আৰ্যসকলৰ ভাষা-সংস্কৃতিয়ে পশ্চিম অসমত বিস্তাৰ লাভ কৰে। তেওঁলোকৰ ভাষা-সংস্কৃতি আৰু ধৰ্মীয় চিন্তাধাৰা তুলনামূলকভাৱে তিব্বতবৰ্মীয় লোকসকলতকৈ উন্নত আছিল। সেইবাবে আৰ্যভিন্ন অৰ্থাৎ তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাপৰিয়ালৰ লোকসকলে বিশেষকৈ উজনি অসমত বাস কৰা কিছুমান বড়ো জনগোষ্ঠীয় লোকসকলে নিজৰ ধৰ্ম পৰিত্যাগ কৰি হিন্দুধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি আৰ্য সংস্কৃতিক আকোঁৱালি লৈছিল। তেওঁলোকৰ নিজা লিপি নাছিল, সেইবাবে

তেওঁলোকৰ লিখিত সাহিত্যও নাছিল। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ নিজা ভাষা আছিল আৰু এই ভাষাসমূহক তেওঁলোকে নিজৰ মাজত ভাৱ প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ৰাজহুৱা জীৱনত অন্যান্য লোকৰ লগত ভাৱৰ আদান-প্ৰদান কৰিবলৈ তেওঁলোকে দ্বিতীয় ভাষা এটাৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰিছিল। সেয়ে তেওঁলোকে প্ৰয়োজনৰ তাগিদাতেই আৰ্যভাষাৰ পৰা ওলোৱা অসমীয়া ভাষাক গ্ৰহণ কৰি দ্বিভাষী হৈ পৰিছিল। ফলত দীৰ্ঘদিন ধৰি অসমীয়া ভাষাৰ শব্দ, ৰূপৰচনা, ধবনিৰ উচ্চাৰণ, বাক্য আহৰণ কৰি থকাৰ ফলত তেওঁলোকে দ্বিতীয় ভাষাটো সলসলীয়াকৈ ক'ব পৰা হয়গৈ। এনেদৰে দ্বিতীয় ভাষাটো আহৰণ কৰোঁতে প্ৰথম ভাষাটোত ক'ব নোৱাৰাকৈ ধনিৰ উচ্চাৰণ, ৰূপৰচনা, বাক্য আৰু শব্দৰ দিশত বহুতো উপাদান সোমাই পৰে আৰু প্ৰথম ভাষাটোৰ উপাদানো দ্বিতীয় ভাষাটোত সোমাই পৰে। এই কথা স্মৰ্তব্য যে, অসমীয়া ভাষাৰ গঠন ৰীতিতো তিব্বত-বৰ্মী বিশেষকৈ বড়ো শাখাৰ ভাষাৰ যথেষ্ট প্ৰভাৱ পৰিছে। আনহাতে অসমীয়া ভাষাৰ বহু উপাদানো বড়ো শাখাৰ ভাষাসমূহত সোমাই পৰিছে। [এই সম্পৰ্কে খণ্ড-৩ত আলোচনা কৰা হ'ব।]

তিব্বত-বৰ্মী ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ প্ৰধান বিশেষত্ব হৈছে-- সুৰৰ প্ৰাধান্য। এই পৰিয়ালৰ প্ৰায়বোৰ ভাষা, যেনে— বৰো, ৰাভা, গাৰো, আদি ভাষাত ধবনিৰ উচ্চাৰণত সুৰৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায় আৰু সুৰৰ ভিন্নতা অনুসৰি শব্দৰ অৰ্থৰ পাৰ্থক্য ঘটে। আনহাতে এই ভাষাসমূহৰ নিজা লিপি নাই। সেয়ে এই ভাষাসমূহত প্ৰাচীন লিখিত সাহিত্য পোৱা নাযায়। অৱশ্যে অনেক মৌখিক সাহিত্য পোৱা যায়। এই ভাষাসমূহৰ খুব কম সংখ্যক ভাষাইহে লিখিত পৰিবেশত বিকাশ লাভ কৰিছে। এই ভাষাসমূহে প্ৰথমতে অসমীয়া লিপিৰ সহায়ত ভাষাটোৰ লিখিত ৰূপ দিছিল। কিন্তু বৰ্তমান দেৱনাগৰী আৰু ৰোমান লিপি গ্ৰহণ কৰিছে।

এই ভাষাসমূহত ধবনিৰ উচ্চাৰণগত ফালৰ পৰা স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন দুয়োবিধ ধবনিয়ে পোৱা যায়। অৱশ্যে ব্যঞ্জন ধবনিৰ ক্ষেত্ৰত নিজা (indigenous) উচ্চাৰিত ধবনি কম সংখ্যকহে পোৱা যায়। কিছুমান ধবনিৰ উচ্চাৰণ অসমীয়া ভাষাৰ পৰা ধাৰ কৰিছে। আনহাতে তিব্বতবৰ্মী

ভাষাসমূহ প্ৰায়ে এক অক্ষৰ বিশিষ্ট (monosyllabic)। এক একাক্ষৰী ৰূপৰ লগত পৰপ্ৰত্যয় আৰু পূৰ্বপ্ৰত্যয় যোগ কৰি নতুন নতুন শব্দ গঠন কৰা হয়। এই ভাষাসমূহত নিজা কিছুমান শব্দৰ উপৰিও সংস্কৃত, তৎসম আৰু বিদেশী শব্দ অসমীয়া ভাষাৰ মাজেদি প্ৰৱেশ কৰিছে।

● শ্যামচীনেয় ভাষাগোষ্ঠী :

চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ আনটো শাখা হৈছে— শ্যামচীনেয় ভাষাগোষ্ঠী। শ্যামচীনেয় ভাষাগোষ্ঠীক ভৌগোলিক অৱস্থান অনুসৰি দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। যেনে—

(ক) চীনেয় (Chinese branch)

(খ) তাই বা থাই (Tai or Thai branch)

দক্ষিণ পূব-এচিয়াৰ বিশাল ভূখণ্ডত শ্যাম-চীনেয় ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকে বসবাস কৰি আছে। ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰত কেৱল উত্তৰ-পূব অঞ্চলতহে এই শ্যামচীনেয় ভাষাগোষ্ঠীৰ লোক পোৱা যায়। ড° গ্ৰীয়াৰ্ছনে এই ভাষাগোষ্ঠীক দুটা শাখাত ভাগ কৰিছে— উত্তৰীয় আৰু দক্ষিণীয়। ইয়াৰে উত্তৰীয় শাখাৰ ভাষাসমূহ অসম আৰু অৰুণাচলত প্ৰচলিত হৈ আছে। নৃতাত্ত্বিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে এই ভাষিক লোকসকল মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ।

অসমত বসবাস কৰা শ্যামচীনেয় শাখাৰ ভাষিক লোকসকল টাই গোষ্ঠীয় নামে জনাজাত। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আৰা গিতে কিছু সংখ্যক টাইগোষ্ঠীয়লোকে পাটকাই পৰ্বত পাৰহৈ অসমত প্ৰবেশ কৰে। এই লোকসকলক ‘আহোম’ নামেৰে জনা যায়। এই আহোমসকলৰ উপৰিও অসমত আৰু পাঁচোটা টাই ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকে বসবাস কৰি আছে। এইকেইটা হৈছে— টাই-খামতি, টাই-ফাকে, টাই-আইতন, টাই-তুৰুং আৰু টাই-খাময়াং। এই লোকসকল অসমত আহোমসকলে ৰাজ্য স্থাপন কৰাৰ বহু বছৰৰ পাছতহে অসমলৈ আহিছিল। প্ৰায় অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰফালে আলমখা আৰু তেওঁৰ পৰৱৰ্তী বাৰ্মা ৰজাসকলে শ্যামসকলৰ ওপৰত অত্যাচাৰ চলোৱাত আগতে উল্লেখ কৰা টাইগোষ্ঠীকেইটাই অসমত প্ৰৱেশ কৰে। অসমত তেওঁলোক থলুৱা নামেৰে পৰিচিত হয়।

আহোমসকলে অসমত ৰাজ্যস্থাপন কৰা পাছত স্থানীয় হিন্দুধৰ্মী লোকসকলৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিলে আৰু নিজৰ ধৰ্ম-ভাষা-

সংস্কৃতি পৰিহাৰ কৰি, স্থানীয় ধৰ্ম-ভাষা-সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰি বৃহত্তৰ অসমীয়া জাতি গঢ়ি তোলাত সহায় কৰে। আহোমসকলে নিজা টাই ভাষাত বুৰঞ্জী আৰু অন্যান্য ৰাজকীয় শাসন সম্পৰ্কীয় নথিপত্ৰ লিপিবদ্ধ কৰিছিল যদিও লাহে লাহে অসমীয়া ভাষা শিকি দ্বিভাষী হ'বলৈ ধৰে আৰু পাছলৈ অসমীয়া ভাষাক ৰাজকীয় ভাষাৰ মৰ্যাদা দি বুৰঞ্জী আৰু অন্যান্য নথিপত্ৰ লিখাত প্ৰয়োগ কৰে। বৰ্তমান মহন, বাইলুং, দেওধাই আদি বৃদ্ধচামৰ মাজতে বিশেষকৈ পুৰোহিতসকলৰ মাজত এই আহোম ভাষাৰ প্ৰচলন হৈ আছে। আনহাতে টাইফাকে, টাই-খামটি, টাই-টুৰং, টাই-আইতন, টাই-খাময়াং আদি টাইগোষ্ঠীয় ভাষিক লোকসকল বৰ্তমান উজনি অসমৰ ডিব্ৰুগড়, তিনিচুকীয়া, লক্ষীমপুৰ, শিৱসাগৰ, যোৰহাট, গোলাঘাট আদি জিলাত সিঁচৰতি হৈ আছে। এই লোকসকলে নিজৰ মাজত নিজা কথিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে আৰু ওচৰচুবুৰীয়া অন্যান্য ভাষীৰ লগত ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰোঁতে অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। তেওঁলোকে ৰাজহুৱা জীৱনত বিশেষকৈ শিক্ষা-দীক্ষা, ব্যৱসায়-বাণিজ্য, ৰাজনৈতিক জীৱনত অসমীয়া ভাষাকে ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলত ভাষাবোৰৰ মাজত অসমীয়া ভাষাৰ বহু উপাদান সোমাই পৰিছে। আনহাতে এই ভাষাসমূহৰ বহু উপাদানো অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিছে। অসমীয়া ভাষাত বৈ যোৱা টাই ভাষাৰ উপাদানসমূহৰ [খণ্ড-৩ৰ গোট নং- ১] আলোচনা কৰা হ'ব। বিশেষকৈ আহোমসকলৰ দিনত ৰচিত বুৰঞ্জীসমূহৰ যোগেদি অসমীয়া ভাষাত বহু উপাদান সোমাই পৰিছে। এই বুৰঞ্জীসমূহে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বিকাশত যথেষ্ট অৱদান আগবঢ়াইছে।

অসমত প্ৰচলিত টাই-গোষ্ঠীয় ভাষাসমূহৰ নিজা লিপি আছে। আহোমসকলৰ বাহিৰে অন্যান্য টাই গোষ্ঠীসমূহ প্ৰধানতঃ বৌদ্ধধৰ্মাৱলম্বী। বৌদ্ধ ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বহু নথি-পত্ৰ উক্ত ভাষা-ভাষী অধ্যুষিত অঞ্চলত থকা বৌদ্ধ বিহাৰসমূহত সংৰক্ষিত হৈ আছে। বৰ্তমান অসমত বসবাস কৰি থকা টাইগোষ্ঠীয় ভাষাসমূহৰ আঞ্চলিক ৰূপ পোৱা যায় যদিও, এই আটাইকেইটা ভাষাৰ গঠনৰীতিত বহুখিনি মিল আছে। ড° গ্ৰীয়াৰছনে এই আঞ্চলিক ৰূপসমূহৰ সামান্য প্ৰভেদৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। খাময়াং, আইতনীয়া, ফাকে, টুৰং এই কেইটাৰ মাজত যথেষ্ট মিল আছে। কিন্তু

খামতি ভাষাত সামান্য অমিল পৰিলক্ষিত হয়।

আত্মমূল্যায়ন- ১
অসমত প্ৰচলিত তিব্বতবৰ্মী শাখাৰ ভাষাবোৰৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰা।

২.৩ অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল :

পৃথিৱীৰ ভাষা পৰিয়ালসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম ভাষা পৰিয়াল হৈছে অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল। ভাৰত, ব্ৰহ্মদেশ, ইন্দোনেচীয়া, টাইহিটি, ফিজি, হাৱাই আদিত এই ভাষা পৰিয়ালৰ লোকে বসবাস কৰি আছে।

২.৩.২ অষ্ট্ৰিকমূলীয় অসমৰ ভাষা :

অসমত প্ৰচলিত অন্য এক ভাষা পৰিয়াল হৈছে— অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল। অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়ালক দুটা শাখাত ভাগ কৰা হয়— অষ্ট্ৰেছীয় আৰু অষ্ট্ৰনেছীয়। অষ্ট্ৰেছীয় শাখাৰ দুটি প্ৰধান ভাগ হৈছে— মন্থেমৰ (খাচী) আৰু কোল-মুণ্ডা।

অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকসকল উত্তৰ-ইন্দোচীনৰ পৰা উত্তৰ-পূব ফালেদি আহি ভাৰতৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চলত বিয়পি পৰে। এই ভাষা পৰিয়ালৰ মন্থেমৰ বা খাচী ভাষা প্ৰধানতঃ মেঘালয়ত প্ৰচলিত। তদুপৰি মেঘালয়ৰ দাঁতি কাষৰীয়া অঞ্চলৰ বিশেষকৈ অসমৰ কাছাৰ, কৰিমগঞ্জ, কাৰ্বি আংলং, উত্তৰ কাছাৰ আৰু কামৰূপ জিলাত কম বেছি পৰিমাণে এই ভাষা প্ৰচলিত।

অষ্ট্ৰ-এছীয় শাখাৰ আনটো ভাগ হৈছে— কোল মুণ্ডা। এই ভাষা-ভাষীলোক ছোটনাগপুৰ, মধ্যপ্ৰদেশ, উৰিষ্যা, তামিলনাডু, পশ্চিমবঙ্গ,

বিহাৰ আৰু অসমৰ কিছু অঞ্চলত পোৱা যায়। বিশেষকৈ এই ভাষা-ভাষীলোকে অসমৰ চাহ বাগিছাসমূহত শ্ৰমিকৰূপে কাম কৰি আছে। এই ভাষাসমূহৰ ভিতৰত চাওতালী, মুণ্ডাৰী, শৱৰ আদি ভাষা অসমৰ বিভিন্ন চাহবাগানসমূহত প্ৰচলিত হৈ আছে। অৱশ্যে আজিকালি প্ৰায়বোৰ চাহ বাগানৰ শ্ৰমিকে সুন্দৰকৈ অসমীয়া ক'ব পাৰে। বৰ্তমান তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলিত ভাষাই এক নতুন ৰূপ লাভ কৰিছে। অসমৰ জলবায়ুত লালিত-পালিত হোৱা এই শ্ৰমিকসকলে অসমীয়া ভাষাৰে অন্য এক কথিত থলুৱা ৰূপ গঠন কৰিছে। বিশেষকৈ এওঁলোকৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ থকা ঝুমুৰ গীতবোৰে অসমীয়া আৰু মুণ্ডাভাষা দুয়োটা প্ৰৱাহক সামৰি লৈছে। তদুপৰি দৈনন্দিন জীৱনৰ মাত-কথা আৰু বাকভঙ্গীত দুয়োটা ভাষাৰে সংমিশ্ৰণ ঘটিছে। যেনে- ছাতা (ছাতি), চুকৰা (ল'ৰা), মাগ (খোজ), টাকু (ডাকু), ডুৱা (বিয়া নকৰা লোক), ভিজ্ (তিত), পাৰ (ভৰি), গাছ (গছ) ইত্যাদি শব্দবোৰৰ মাজেদি এই কথাৰ প্ৰমাণ পাব পাৰি। ড° কাকতিয়ে তেখেতৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত অসমীয়া ভাষাৰ গঠনত কোলেৰীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।

২.৪ দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়াল :

ভাৰতবৰ্ষত দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়ালৰ স্থান ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ঠিক পাছতেই। দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়ালৰ সৰহভাগ লোক বৰ্তমান দক্ষিণ ভাৰতত বসবাস কৰি আছে। দক্ষিণ ভাৰতত প্ৰচলিত এই দ্ৰাবিড় ভাষাগোষ্ঠীৰ প্ৰধান চাৰিটা ভাষা হৈছে— তামিল, তেলেগু, মালয়ালম আৰু কানাড়া। এই ভাষাসমূহৰ ভিতৰত তামিল ভাষাই আটাইতকৈ পুৰণি ভাষা আৰু সাহিত্যত চহকী ভাষা।

২.৪.১ দ্ৰাবিড়মূলীয় অসমৰ ভাষা :

বৰ্তমান অসমত বসবাস কৰি থকা দ্ৰাবিড় ভাষাপৰিয়ালৰ লোক তেনেই কম। অসমত চাহবাগিছা, কয়লাখনি, তেল উদ্যোগ আদিত দ্ৰাবিড় ভাষীলোকে ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ আমোলত শ্ৰমিক হিচাপে কাম কৰিবলৈ নিযুক্তি পাইছিল। সেই সূত্ৰেই ভালেমান দ্ৰাবিড় ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকে অসমত বাস কৰিবলৈ লয়। এই লোকসকলেও

প্রয়োজনৰ তাগিদাত অসমীয়া ভাষা গ্ৰহণ কৰিছে। দ্ৰাবিড় ভাষী লোকসকল ভাষা-সংস্কৃতিৰ দিশত যথেষ্ট উন্নত। ভাৰতীয় আৰ্যভাষা বৈদিক তথা লৌকিক সংস্কৃত স্তৰতে দ্ৰাবিড় ভাষাৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিছিল আৰু মূলগতভাৱে আৰ্যভাষাত মূৰ্খন্য ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ নথকা সত্ত্বেও দ্ৰাবিড় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ ফলস্বৰূপে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাত মূৰ্খন্য ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ সোমাই পৰে। দ্ৰাবিড় ভাষাৰ বহু শব্দ সংস্কৃত ভাষাৰ মাজেদি অসমীয়া ভাষালৈ আহিছে। যেনে- কুটিল, ডাল (গছৰ), তুলা, পণ্ডিত, মল্লিকা, মহিলা, মুকুট, কুণ্ড, কুণ্ডল, কঠিন, পিণ্ড, পুষ্প, পূজা, চন্দন, চতুৰ, বীজ, শ, হেৰম্ব ইত্যাদি।

উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চল তথা অসমত সিঁচৰতি হৈ থকা বহুসংখ্যক ভাষাৰে এতিয়াও বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন হ’বলৈ বাকী আছে। পৃথিৱীৰ প্ৰধান চাৰিটা ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত ভাষাসমূহৰ যিমানখিনি অধ্যয়ন এতিয়ালৈকে হৈছে, ইয়াৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে সেই ভাষাসমূহৰ আকৃতিগত আৰু প্ৰকৃতিগত ধৰ্ম সুকীয়া। কিছুমানৰ বিপৰীত গুণ বা ধৰ্মও পৰিলক্ষিত হয়। কিন্তু এই চাৰিটা বৃহৎ ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ মাজত অপূৰ্ব সমন্বয় সাধন হৈছে। ইয়াৰে সৰহ সংখ্যক ভাষিকলোকে অসমীয়া ভাষাক সংযোগী ভাষাৰূপে ব্যৱহাৰ কৰি আছে। অসমীয়া ভাষাটোৱে সমগ্ৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চলত সংযোগী ভাষাৰূপে কাম কৰি আছে। আনহাতে অসমীয়া ভাষাৰ পৰাই নেফামিজ আৰু নাগামিজ আদিৰ দৰে প্ৰান্তীয় ৰূপৰো সৃষ্টি হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন— ২ :

কোল-মুণ্ডা ভাষা ভাৰতৰ কোন কোন অঞ্চলত প্ৰচলিত ?

[illegible]

২.৫ সাৰাংশ :

- অসমৰ আৰ্যভিন্ন ভাষা পৰিয়াল কেইটা হৈছে— চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড়।
- উক্ত তিনিটা ভাষা পৰিয়ালৰ ভিতৰত চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ অন্তৰ্গত ভাষাসমূহ অসমৰ পাহাৰ-ভৈয়ামৰ অধিক অঞ্চলত প্ৰচলিত।
- দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ সৰহ সংখ্যক ভাষাই প্ৰধানকৈ দক্ষিণ ভাৰতত প্ৰচলিত। খুব কম সংখ্যক দ্ৰাবিড়ভাষী লোকহে অসমৰ তেল উদ্যোগ, কয়লাখনি আৰু চাহ-বাগানসমূহত পোৱা যায়।
- অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়ালৰ প্ৰধান ভাষা— খাচী প্ৰধানকৈ মেঘালয়ত প্ৰচলিত। ইয়াৰে অন্য এটি ভাষা— কোল-মুণ্ডা অসমৰ চাহ বাগিচাসমূহত পোৱা যায়। তদুপৰি চাওঁতালী, মুণ্ডাৰী, হো, ভূমিজ, আদি ভাষা কোৱা লোকো অসমত পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্নোত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন— ১

অসমত প্ৰচলিত তিব্বতবৰ্মী শাখাৰ ভাষাসমূহ হৈছে— বৰো, কাৰ্বি, ডিমাছা, মিচিং, দেউৰী, ৰাভা, তিৱা, গাৰো ইত্যাদি।

আত্মমূল্যায়ন— ২

কোল-মুণ্ডা ভাষা ভাৰতৰ ছোটনাগপুৰ, মধ্যপ্ৰদেশ, পশ্চিমবঙ্গ, মাদ্ৰাজ, বিহাৰ, উৰিষ্যা, অসম আদি ৰাজ্যত প্ৰচলিত।

অনুশীলনী- ২

ক) চমু উত্তৰ দিয়া।

১. চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালক কেইটা আৰু কি কি ভাগত ভাগ কৰা হৈছে?
২. অসমত প্ৰচলিত শ্যাম-চীনীয় শাখাৰ ভাষাবোৰৰ নাম লিখা।
৩. অসমৰ কোন কোন অঞ্চলত কোল-মুণ্ডা ভাষাৰ প্ৰচলন আছে?
৪. দ্ৰাবিড় পৰিয়ালৰ প্ৰাচীন ভাষা কেইটাৰ নাম উল্লেখ কৰা।

খ. বহুলাই লিখা।

১. তিব্বত-বৰ্মীয় শাখাৰ ভাষাসমূহ অসমৰ কোন কোন অঞ্চলত প্ৰচলিত? এই ভাষাবোৰৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰা। তিব্বত-বৰ্মী ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ ভাষিক বৈশিষ্ট্য কেইটামান উল্লেখ কৰা।
২. অসমত প্ৰচলিত থাই-চীন শাখাৰ ভাষা কেইটাৰ নাম উল্লেখ কৰি এই পৰিয়ালটিৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহ বিচাৰ কৰা।

অধিক অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰসঙ্গ পুথি :

১. অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি —বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা
২. Assamese, Its Formation and Development —বাণীকান্ত কাকতি
৩. অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ —উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী
৪. অসমৰ ভাষা —ভীমকান্ত বৰুৱা
৫. অসমীয়া ভাষা —ভীমকান্ত বৰুৱা
৬. অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস —ৰমেশ পাঠক
৭. ভাষা সাহিত্যৰ বিবিধ চিন্তা —অপৰ্ণা কোঁৱৰ
৮. ভাষাতত্ত্ব — দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি
৯. অসমীয়া আৰু অসমৰ তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা —উপেন ৰাভা হাকচাম
১০. ভাষাৰ তত্ত্ব-কথা — নাহেন্দ্ৰ পাদুন (সম্পাদিত)

খণ্ড ২ : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ (Origin and Development of the Assamese Language)

গোট ১ : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ

গোট ২ : অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰ

প্ৰস্তাৱনা :

খণ্ড ১-ত তোমালোকে ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বত অৱস্থিত অসমৰ ভাষাসমূহৰ সম্পৰ্কে এটি থূলমূল ধাৰণা লাভ কৰিলা। এই খণ্ডটিত অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে কিছু কথা ক’বলৈ ওলাইছোঁ।

অসমীয়া ভাষা হ’ল অসম প্ৰদেশৰ ৰাজ্য ভাষা। এই ভাষা অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈ থকাৰ উপৰিও চুবুৰীয়া ৰাজ্য অৰুণাচল, মেঘালয় আৰু নগাৰাজ্যত প্ৰচলিত। ভাৰতৰ সংবিধান স্বীকৃত বাইশটা ভাষাৰ ভিতৰত অসমীয়া ভাষাই দ্বাদশ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। বিভিন্ন ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ জনগোষ্ঠীয়ে বসবাস কৰা অসমৰ প্ৰধান ভাষা অসমীয়া সংবিধানৰ অষ্টম অনুচ্ছেদ অনুসৰি স্বীকৃত। অসম প্ৰদেশৰ পূৰ্বৰ নাম আছিল কামৰূপ আৰু প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ। ত্ৰয়োদশ শতিকাত টাই জনগোষ্ঠীৰ লোক অসমলৈ অহাৰ পাছৰ পৰাই এই অঞ্চলৰ নাম ‘অসম’ নামেৰে জনা যায়। অসমত বসবাস কৰা লোকসকলক ‘অসমীয়া’ নামেৰে নামকৰণ কৰা হয়। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰ প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰৰ পৰা মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰ অতিক্ৰমি নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰত আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাবোৰে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছে। এনেদৰে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা ভাষাসমূহৰ ভিতৰত অসমীয়া ভাষাও এটি। অসমীয়া ভাষাৰ কেনেদৰে উৎপত্তি হ’ল, ইয়াৰ মূল উৎস কি, কোন কোন স্তৰ পাৰ হৈ ভাৰতৰ পূব প্ৰান্তত অসমীয়া ভাষাকৈ স্বীকৃতি লাভ কৰিছে, কেনেদৰে বিকাশ লাভ কৰিছে —এনেবোৰ কথা এই খণ্ডৰ দুটা গোটত আলোচনা কৰা হ’ব। প্ৰথম গোটত অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু দ্বিতীয় গোটত অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ সম্পৰ্কে বহুলাই আলোচনা কৰা হ’ব।

গোট ১ : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ

গঠন

১.০ উদ্দেশ্য

১.১ প্ৰস্তাৱনা

১.২ অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ

১.২.১ অসমীয়া ভাষাৰ গতিপথ

১.২.২ অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় মত আৰু সিদ্ধান্ত

১.৩. সাৰাংশ

১.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমীয়া ভাষাৰ মূল কি, অৰ্থাৎ ক'ৰ পৰা কেনেদৰে ওলাইছে এই সম্পৰ্কে বিতংকৈ জানিব পাৰিব।
- বিভিন্নজন পণ্ডিতে দাঙি ধৰা অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তিৰ মতসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি এটা সিদ্ধান্ত দিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তিৰ এক ৰূপৰেখা প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব।

১.১ প্ৰস্তাৱনা :

পৃথিৱীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল হৈছে ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল। এই ভাষা পৰিয়ালৰ বিষয়ে আগৰ খণ্ড- ১ৰ প্ৰথম গোটটিত কিছু কথা আলোচনা কৰা হৈছে। এই ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ শতম্ শাখাৰ ইৰাণীয় আৰ্য শাখাৰ পৰাই ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ জন্ম হৈছে। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাই প্ৰাচীন আৰু মধ্য স্তৰ অতিক্ৰমি আহি আধুনিক স্তৰত নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম দিয়ে। এই আধুনিক ভাষাসমূহ হৈছে— অসমীয়া, বাংলা, উৰিয়া, গুজৰাটী, মাৰাঠী, পঞ্জাবী, সিন্ধী, ৰাজস্থানী, হিন্দী আদি।

এই গোটটিত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাই বিভিন্ন স্তৰ পাৰ হৈ কেনেদৰে জন্ম লাভ কৰিলে এই সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা

কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। দ্বিতীয়তে অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে ভাষাবিদসকলৰ মাজত নানা মত চলি আহিছে, এই সকলো মত চালি-জাৰি চাই প্ৰকৃততে অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় কোনটো মত সমৰ্থনযোগ্য এই সম্পৰ্কেও বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

১.২ অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ :

অসমীয়া ভাষাৰ মূল হৈছে ভাৰত-ইউৰোপীয় বা ইন্দো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়াল। ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষাপৰিয়াল অন্তৰ্গত ইৰানীয় শাখাৰ অন্তৰ্গত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাইনো কেনেদৰে জন্ম লাভ কৰিলে, তাৰ বিতং আলোচনা আগবঢ়াবলৈ লোৱা হৈছে।

১.২.১ অসমীয়া ভাষাৰ গতিপথ

১নং খণ্ডৰ গোট ১-ত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাই অতিক্ৰম কৰি অহা তিনিটা স্তৰ— প্ৰাচীন ভাৰতীয়, মধ্য ভাৰতীয় আৰু নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰ সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। তথাপিও এই গোটত চমুকৈ অসমীয়া ভাষাৰ গতিপথ সম্পৰ্কে থোৰতে ক'বলৈ লৈছোঁ।

খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চদশ শতিকামানতে ভাৰতীয় আৰ্যসকল ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰে। এওঁলোক প্ৰথমে সিন্ধু নদীৰ উপত্যকা অঞ্চলত বাস কৰে। পাছত ক্ৰমে পঞ্জাব, মধ্যপ্ৰদেশ, উত্তৰ প্ৰদেশ, বিহাৰ, উৰিষ্যা, পশ্চিমবঙ্গ, অসম আদিত বসবাস কৰিবলৈ লয়। আৰ্যসকল সভ্যতা-সংস্কৃতিৰ দিশত যথেষ্ট আগবঢ়া আছিল। তেওঁলোকে আগৰে পৰা বসবাস কৰি থকা অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড় লোকসকলক আঁতৰাই সিন্ধু নদী উপত্যকা অঞ্চলত আৰ্য সংস্কৃতিৰ পোহাৰ মেলে।

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্ৰাচীন স্তৰৰ নিদৰ্শন হৈছে— বেদ, ব্ৰাহ্মণ আৰু উপনিষদ। এই বৈদিক সাহিত্যৰাজিৰ ভাষাক বৈদিক ভাষা বোলা হয়। বৈদিক ভাষা আৰ্যসকলৰ ভাষাৰ সাহিত্যিক ৰূপ আছিল। এই বৈদিক ভাষাৰ লগে লগে সৰ্বসাধাৰণৰ মাজত এক লৌকিক বা কথ্যৰূপো প্ৰচলিত হৈ আহিছিল। বহুদিন এনেদৰে কথিত ৰূপত চলি থকাৰ পাছত কালৰ সোঁতত এই কথিত ৰূপটোৰ পৰা কিছুমান আঞ্চলিক ৰূপৰ সৃষ্টি হয়।

তেতিয়া মহামুনি পাণিনিye খৃঃপূঃ ৫ম শতিকাত এই আঞ্চলিক ৰূপবোৰৰ এটা মার্জিত ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। পাণিনিye ব্যাকৰণৰ নিয়ম-শৃংখলাৰ মাজত আবদ্ধ কৰি এটি শিষ্টসন্মত ভাষাৰ ৰূপ দিয়ে। এই শিষ্টসন্মত ভাষাৰ ৰূপটিকে লৌকিক বা ‘ক্লাচিকেল সংস্কৃত’ নামেৰে অভিহিত কৰা হয়। ব্ৰাহ্মণ, পণ্ডিত, বিদ্বান লোকসকলে এই সংস্কৃত ভাষাতে সাহিত্যৰাজি ৰচনা কৰে।

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ দ্বিতীয় স্তৰটো হৈছে— মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা, ইয়াক সাধাৰণভাৱে ‘প্ৰাকৃত ভাষা’ বুলিও জনা যায়। এফালেদি ব্যাকৰণৰ নীতি-নিয়মৰ মাজত সোমাই সংস্কৃত ভাষাই স্থিতাৱস্থা পালে আৰু আনফালে জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ থকা বৈদিক যুগৰ কথিত ভাষাই ৰূপ সলাই ‘প্ৰাকৃত’ ভাষাৰ জন্ম দিলে। প্ৰাকৃত ভাষাত বৈদিক আৰু সংস্কৃতৰ বহুখিনি জটিলতা কমি গ’ল। বিশেষকৈ ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত, বাক্যগত দিশত অধিক সৰলতা দেখা গ’ল। এই স্তৰৰ ভাষাকেই ‘মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষা’ নামেৰে জনা যায়। এই মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাক সাহিত্যিক ৰূপ অনুসৰি আৰু ভাষাগত লক্ষণ অনুসৰি তিনিটা উপস্তৰত ভাগ কৰা হৈছে।

- (১) আদি প্ৰাকৃত স্তৰ (খৃঃ পূঃ ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় প্ৰথম শতিকালৈ)
- (২) মধ্য প্ৰাকৃত স্তৰ (খৃষ্টীয় প্ৰথম শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় ৬ষ্ঠ শতিকালৈ)
- (৩) অন্ত্য প্ৰাকৃত স্তৰ (খৃষ্টীয় ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় দশম শতিকালৈ)

আদি প্ৰাকৃত স্তৰৰ ভিতৰত পালি ভাষা আৰু অশোকৰ অনুশাসনসমূহৰ ভাষাক ধৰা হয়। পালি ভাষা বুলিলে প্ৰধানতঃ ত্ৰিপিটকৰ ভাষাকেই বুজায়। এই ত্ৰিপিটকৰ প্ৰধান ভাগ হ’ল— বিনয় পিটক, সূত্ৰ পিটক আৰু অভিধৰ্ম পিটক। এইবোৰ থেৰাবাদী বৌদ্ধসকলৰ ধৰ্মীয় সাহিত্য। দ্বিতীয়তে এই স্তৰৰ নিদৰ্শন অশোকৰ অনুশাসনবোৰত পোৱা যায়। সম্ভাৱতঃ অশোকে বৌদ্ধ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে বৌদ্ধধৰ্মৰ বাণীসমূহ পৰ্বতৰ গুহাত, শিলৰ গাত, স্তম্ভ আদিত লিখি প্ৰচাৰ কৰিছিল। অশোকৰ শিলালিপিৰ ভাষা গিৰ্ণাৰ, কালসী, ধৌলী, জৌগড়, মানসেহৰা, শাহবাজগড়ী আদি শিলালেখসমূহত পোৱা যায়। এই শিলালেখসমূহৰ ভাষাক চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। এই কেইটা হৈছে— উত্তৰ-পশ্চিমা, দক্ষিণ-পশ্চিমা, প্ৰাচ্যা আৰু প্ৰাচ্য-মধ্য।

মধ্যপ্রাকৃত অর্থাৎ দ্বিতীয় স্তৰৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়— খৃষ্টীয় ১ম শতিকাৰ মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, অৰ্ধমাগধী, পৈশাচী, আদি সাহিত্যিক প্রাকৃত আৰু বৌদ্ধ সংস্কৃতত। বৌদ্ধ সংস্কৃত ভাষা কথ্য সংস্কৃত ভাষাৰ পৰা সৃষ্টি হৈছে। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ দ্বিতীয় স্তৰত থলুৱা ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰা মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, মাগধী, অৰ্ধমাগধী, পৈশাচী, প্রাকৃতসমূহ কালক্ৰমত সৰলীকৃত হৈ অপভ্ৰংশ স্তৰত উপনীত হয়। এই শিথিলতৰ প্রাকৃতসমূহক অন্ত্য প্রাকৃত স্তৰত ধৰা হয়। খৃষ্টীয় ৬ষ্ঠ শতিকামানৰ পৰা অপভ্ৰংশ স্তৰৰ ভাষাই সাহিত্যিক ৰূপ ল'বলৈ ধৰে। এই অপভ্ৰংশৰ সম্পৰ্কে বিভিন্নজন পণ্ডিতে নানা মত আগবঢ়াইছে। ড° সুকুমাৰ সেনৰ মতে— 'মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ যিটো সাৰ্বজনীন ৰূপ অশিষ্ট লোক সাহিত্যৰ বাহন ৰূপে দেখা দিছিল, সিয়ে অপভ্ৰংশ বা অৱহট্ট অর্থাৎ অবাচীন অপভ্ৰংশ। অপভ্ৰংশৰ শেষ স্তৰ অৱহট্ট পৰাই আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ হয়। আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহ কোন কোন অপভ্ৰংশ পৰা উদ্ভৱ হৈছে তলত দেখুওৱা হ'ল—

মহাৰাষ্ট্ৰী প্রাকৃত > মহাৰাষ্ট্ৰী অপভ্ৰংশ > মাৰাঠী ।

শৌৰসেনী প্রাকৃত উ শৌৰসেনী অপভ্ৰংশ > পশ্চিমা হিন্দী, ৰাজস্থানী, গুজৰাটী।

অৰ্ধমাগধী প্রাকৃত > অৰ্ধমাগধী অপভ্ৰংশ > পূৰ্বী হিন্দী।

পৈশাচী প্রাকৃত > পৈশাচী অপভ্ৰংশ > পাহাৰী, পঞ্জাবী।

অন্ত্যপ্রাকৃত বা অপভ্ৰংশ স্তৰৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন বৰ বেছি পোৱা নাযায়। অপভ্ৰংশ স্তৰৰ ৰচিত সাহিত্যৰ ভিতৰত স্বয়ং পটমচৰিত্ৰ, পুণ্ডদন্তৰ মহাপুৰাণ, সোমদেৱৰ যশস্তিলক, হৰিভদ্ৰৰ সমৰাইচকহা আৰু নেমিগাহচৰিত্ৰ, শ্ৰীশচন্দ্ৰৰ কথাকোষ আদি উল্লেখযোগ্য। আনহাতে অৱহট্ট ভাষাত ৰচিত গ্ৰন্থ হৈছে— পিঙ্গলাচাৰ্য্যৰ প্রাকৃতপৈঙ্গল, আবদুৰ ৰহমানৰ সংনেহৰাসয় (সন্দেশৰাসক), বিদ্যাপতিৰ কীৰ্তিলতা আৰু কীৰ্তিপতাকা আদি উল্লেখযোগ্য। তদুপৰি সৰহপাদৰ দোহাকোষ অৱহট্ট ভাষাত ৰচিত গ্ৰন্থ।

অৱহট্ট কালৰ নিদৰ্শন হিচাপে চৰ্যাপদসমূহক আঙুলিয়াব পাৰি। উল্লেখযোগ্য যে, মাগধী প্রাকৃত সূত প্ৰায়বোৰ ভাষাই চৰ্যাপদসমূহক

নিজৰ নিজৰ ভাষাৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন ৰূপে দাবী কৰে। চৰ্য্যাগীতসমূহ বৌদ্ধ সহজীয়া পন্থৰ সিদ্ধাচাৰ্য্যসকলে ৰচনা কৰিছিল। সিদ্ধাচাৰ্য্যসকলৰ ভিতৰত— সৰহপাদ, লুইপাদ, মীননাথ, ভুসুকপাদ, গোৰক্ষপাদ, শৰৰপাদ আদি কামৰূপৰ লোক আছিল। ড° সুকুমাৰ সেনে চৰ্য্যাপদক ‘প্ৰত্ন-বাস্তৱা’ বুলি অভিহিত কৰিছে। চৰ্য্যাপদৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰো ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত দিশৰ যথেষ্ট মিল আছে। এইফালৰ পৰা চৰ্য্যাপদৰ ভাষাক ‘প্ৰত্ন-অসমীয়া’ ভাষাৰ নিদৰ্শন বুলি ধৰিব পাৰি। চৰ্য্যাপদৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্কৰ স্বৰূপটো বুজিবৰ কাৰণে অসমীয়া অনুবাদেৰে সৈতে চৰ্য্যাপদৰ কেইটামান নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ’ল—

• চৰ্য্যা :

কাআ তৰুৰ পঞ্চ বি ডাল - কায়া তৰুৰ পাঁচটি ডাল।
 ৰুখেৰ তেপ্তেলী কু ীৰ খাঅ - গছৰ/ বৃক্ষৰ তেঁতেলী কু ীৰে খায়।
 অপনা মাংসে হৰিণা বৈৰী - আপোনাৰ/ নিজৰ মাংসই হৰিণাৰ বৈৰী।

ভৱনই গহণ গ ীৰ বেগেঁ বাঁহী - ভৱনদী গহীন গ ীৰ বেগেৰে বয়।

চৰ্য্যাপদেই হৈছে— প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতম সাহিত্যিক নিদৰ্শন। চৰ্য্যাপদৰ সময়ৰ পৰা চতুৰ্দশ শতিকাৰ সময়লৈকে অৰ্থাৎ হেমসৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ আগলৈকে অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। হেমসৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ পুথিতেই অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যত স্থান পায়। এই পুথিকেই অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন ৰূপে ধৰা হয়।

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা নানা বিৱৰ্তনৰ মাজেদি কেনেকৈ আধুনিক নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহে জন্ম লাভ কৰিলে তলত দিয়া ৰেখাচিত্ৰৰ দ্বাৰা সহজে বুজিব পাৰি—

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

১.২.২ অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় মত :

অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম সম্পৰ্কে বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন মত আগবঢ়াইছে যদিও অসমীয়া ভাষা যে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে— এই সিদ্ধান্তত সকলো পণ্ডিত এক মত। কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ মূল মাগধী প্ৰাকৃত এই সম্পৰ্কে ভাষাতত্ত্ববিদসকল একমত নহয়। এই ক্ষেত্ৰতহে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতানৈক্য আছে।

অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সম্পৰ্কে প্ৰথম মত দাঙি ধৰিছে— ভাষাবিদ ছাৰ জি. এ. গ্ৰীয়াৰ্ছন, ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়, ড° বাণীকান্ত কাকতি আদি পণ্ডিতসকলে। এই মতানুযায়ী বৈদিক ভাষাৰ পৰা বিকশিত মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ শেষস্তৰৰ ভাষা মাগধী অপভ্ৰংশৰ পূৰ্বী শাখাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ হৈছে। চট্টোপাধ্যায়ে মাগধী অপভ্ৰংশক তিনিটা প্ৰধান ভাগত ভাগ কৰিছে— প্ৰাচ্য মাগধী, মধ্য মাগধী আৰু পশ্চিম মাগধী।

(ক) প্ৰাচ্য মাগধীৰ পৰা - অসমীয়া, বঙলা, উড়িয়া ভাষাৰ

(খ) মধ্য মাগধীৰ পৰা - মৈথিলী আৰু মগহী আৰু

(গ) পশ্চিম মাগধীৰ পৰা - ভোজপুৰী ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে।

চট্টোপাধ্যায়ে গ্ৰীয়াৰ্ছনৰ মত সমৰ্থন কৰি কৈছে যে, মাগধী প্ৰাকৃতৰ শেষ স্তৰটো মাগধী অপভ্ৰংশ বা মাগধী অৱহট্টৰ দ্বাৰা নিৰ্দেশিত। ইয়াৰে ওড় ঠালটোৰ পৰা উড়িয়া, বঙ্গ ঠালটোৰ পৰা বঙলা আৰু কামৰূপী ঠালটোৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে। এই মত বৰ্তমান বিতৰ্কিত হ'লেও সাধাৰণভাৱে সমৰ্থন কৰিব পাৰি।

দ্বিতীয় মত আগবঢ়াইছে— ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বেণীমাধৱ বৰুৱা আদিয়ে। তেওঁলোকৰ মতে— অসমীয়া ভাষাৰ মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা জন্ম হোৱা নাই, কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ পৰাহে জন্ম হৈছে। এই মত সমৰ্থন কৰা আন দুজনমান ব্যক্তিৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। অধ্যাপক বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাই 'Assamese : Origin and Development' নামৰ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে যে— “মাগধী প্ৰাকৃত অসমত প্ৰচলিত হোৱা ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক কাৰণ নাই আৰু অসমত ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ নামেৰে নিজা প্ৰাকৃত এটাহে গঢ় লৈ উঠিছিল।” আন এজন পণ্ডিত ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে ‘অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ’ নামৰ গ্ৰন্থত

কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ কথাটো মানি ল'ব খোজে। তেওঁ ক'ব খোজে যে—
—‘তামৰ ফলিবোৰত প্ৰাচীন কামৰূপত গঢ় লৈ উঠা প্ৰাকৃত ভাষাৰ এটা
নিদৰ্শন ৰক্ষিত হৈছে আৰু সিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতা দাঙি ধৰা
কামৰূপী প্ৰাকৃত।’

ওপৰত উল্লেখ কৰা কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ অস্তিত্ব, বিশেষত্ব আৰু
বিকাশ সম্পৰ্কে কোনো এজন পণ্ডিতে নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য আগবঢ়াব পৰা
নাই। সেয়ে কামৰূপী প্ৰাকৃত পৰা অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হোৱা মতটো
বিশেষভাৱে চিন্তনীয় বিষয়।

পণ্ডিত গৱেষক কালিৰাম মেধিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱত
মাগধী প্ৰাকৃতৰ অস্তিত্ব স্বীকাৰ কৰাৰ লগতে অসমীয়া ভাষা প্ৰাচ্য আৰু
পশ্চিমা অপভ্ৰংশৰ সংমিশ্ৰণত গঢ় লৈ উঠিছে বুলি মানি ল'ব খোজে
আৰু লগতে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাক্‌বৈদিক উপাদানৰ কথাও উল্লেখ
কৰিছে।

কনকলাল বৰুৱাই পৈশাচী মূলৰ এটা উমৈহতীয়া ভাষাৰ পৰা
অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে বুলি উল্লেখ কৰিছে [*Studies in the
Early History of Assam*, p. 125]। দেৱানন্দ ভৰালীৰ মতে—
“সাধাৰণতে মাগধী প্ৰাকৃত পৰাই অসমীয়া ভাষা ওলাইছে বুলি যি এটা
ধাৰণা আছে সেইটো ভুল। মাগধী প্ৰাকৃতৰ উপৰিও অসমত দুটা প্ৰাকৃত
ভাষাৰ স্তৰ আগেয়ে থকাৰ প্ৰমাণ পাওঁহক। এটাক বুলিব পাৰি ‘সৌমাৰ
প্ৰাকৃত’ আৰু আনটোক ‘কামৰূপীয়া প্ৰাকৃত’ (অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক
বিচাৰ, পৃ. ৩০)। এই মতো গ্ৰহণযোগ্য নহয়।

আন এটা মত আগবঢ়াইছে— নাথান ৱাউনে। তেওঁ অসমীয়া
ভাষাটোত থকা অনা-আৰ্য ভাষাৰ প্ৰচুৰ উপাদানলৈ লক্ষ্য কৰি মত
দাঙি ধৰে যে— “বৰ্তমান অধুনা লুপ্ত হোৱা থলুৱা ভাষাৰ লগত সংস্কৃত
ভাষাৰ গঠনৰীতি জাপি দিয়া ফলতেই অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে”
(*Grammatical Notes on the Assamese Language*)।

আত্মমূল্যায়ন- ২

অসমীয়া ভাষা কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ পৰা ওলাইছে বুলি মত দাঙি ধৰা ভাষাবিদ কেইজনৰ নাম উল্লেখ কৰি তেওঁলোকে কি বুলি মত দাঙি ধৰিছে উল্লেখ কৰাঁ।

❖ সিদ্ধান্ত :

ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কীয় মতবিলাক চালিজাৰি চালে প্ৰথম মতটো অৰ্থাৎ মাগধী প্ৰাকৃতৰ মাগধী অপভ্ৰংশ (কোনো কোনোৰ মতে কামৰূপী অপভ্ৰংশ)ৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে বুলি সাধাৰণভাৱে গ্ৰহণ কৰিব পাৰি। অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কীয় প্ৰথম উক্তিটো চীনা পৰিৱাজক হিউৱেনচাঙৰ টোকাত পোৱা যায়। তেওঁৰ ভ্ৰমণ টোকাত উল্লেখ আছে যে— ‘তেওঁলোকৰ (কামৰূপৰ মানুহৰ) ভাষা মধ্য ভাৰতৰ ভাষাতকৈ অলপ বেলেগ’। হিউৱেনচাঙৰ এই ঐতিহাসিক উক্তিৰ আধাৰত প্ৰমাণ কৰিব পাৰি যে, খৃষ্টীয় সপ্তম শতিকামানতেই অসমীয়া ভাষাই সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰিছিল। তদুপৰি অষ্টম-দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত চৰ্য্যাপদেও অসমীয়া ভাষাৰ মূল সম্পৰ্কে কিছু আভাস দিয়ে। চৰ্য্যাপদৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ মিললৈ চাই এই চৰ্য্যাপদৰ ভাষাকেই কামৰূপী অপভ্ৰংশৰ নিদৰ্শন হিচাপে ল’ব পাৰি। ইয়াৰ পৰৱৰ্তীকালত বড়ু চণ্ডীদাসৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন’ আৰু ৰামাই পণ্ডিতৰ ‘শূন্য পুৰাণ’ নামৰ দুখন পুথি ৰচিত হৈছিল। এই দুখন পুথিতো অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰ বহুখিনি লক্ষণ দেখিবলৈ পোৱা

যায়। চৈধ্য শতিকাৰ মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ সৈতে বড়ু চণ্ডীদাসৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন’ৰ বহুখিনি সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। এই পুথিয়েও অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন দাঙি ধৰে।

অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্কে দাঙি ধৰা দ্বিতীয় মতটো হৈছে— অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা নহয়, কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ পৰাহে। খৃষ্টীয় ৫ম শতিকাৰ পৰা দশম শতিকালৈকে লিখা তামৰ ফলিবোৰত পোৱা গছৰ নাম, ঠাইৰ নাম, ব্যক্তিৰ নাম আদি শব্দবোৰক উক্ত মতৰ সমৰ্থক পণ্ডিতসকলে কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ নিদৰ্শন বুলি ক’ব খোজে। কাৰণ এই ফলিবোৰৰ ভাষা সংস্কৃত আছিল যদিও মাজে মাজে দুই এটা থলুৱা ভাষাৰ শব্দও ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এই শব্দ কেইটাবোৰ মিলিলে চাই অসমীয়া ভাষাৰ মূল কামৰূপী প্ৰাকৃত বুলি ধৰি ল’ব নোৱাৰি, এই শব্দবোৰ ষষ্ঠ শতিকাৰ পৰা দশম শতিকালৈ পোৱা তামৰ ফলিবোৰতহে পোৱা যায়। এই সময়ছোৱা অপভ্ৰংশ স্তৰৰ সময়। তদুপৰি যিসকল পণ্ডিতে কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ কথা উল্লেখ কৰিছে তেওঁলোকে কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ বৈশিষ্ট্যনো কি আছিল উল্লেখ কৰা নাই আৰু প্ৰাকৃত বৈয়াকৰণসকলেও কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ কথা ক’তো উল্লেখ কৰা নাই। তামৰ ফলিত ব্যৱহৃত কেইটামান শব্দৰ ভিত্তিত অসমীয়া ভাষা কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ পৰা ওলাইছে, এই সিদ্ধান্তটো মানি লোৱাটো উচিত নহ’ব। ইয়াক কামৰূপে প্ৰাকৃত বুলি কোৱাতকৈ কামৰূপী অপভ্ৰংশ বুলি কোৱাহে সমীচীন হ’ব। মুঠতে অসমীয়া ভাষাই প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা স্তৰৰ পৰা মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ শেষ স্তৰৰ মাগধী অপভ্ৰংশ, কোনো কোনোৰ মতে কামৰূপী অপভ্ৰংশৰ মাজেৰে আহি খৃঃ ৮ম-১০ম শতিকামানত এক সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীন ৰূপৰ নিদৰ্শন চৰ্য্যাপদসমূহত সংৰক্ষিত হৈ আছে।

১.৩ সাৰাংশ :

- অসমীয়া ভাষাৰ মূল পৃথিবীৰ সৰ্ববৃহৎ ভাষা পৰিয়াল ইন্দো-ইউৰোপীয় বা ভাৰত-ইউৰোপীয়।
- ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশ এই দুটা স্তৰ অতিক্ৰমি আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম হৈছে।

- অসমীয়া ভাষাইও মাগধী প্রাকৃত, মাগধী অপভ্রংশ অতিক্রমি খ্রীষ্টাব্দ নৱম-দশম শতিকামানত এক সুকীয়া ভাষা ৰূপে বিকাশ লাভ কৰে।
- অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় বিভিন্ন মত বিভিন্ন পণ্ডিতসকলে দাঙি ধৰিছে যদিও গ্ৰীয়াৰ্ছন, সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়, বাণীকান্ত কাকতিয়ে দাঙি ধৰা মত বৰ্তমানলৈকে সকলোৰে গ্ৰহণযোগ্য।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধ্য প্ৰশ্নোত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন- ১ :

মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ তিনিটা স্তৰ হৈছে—	
১. আদি প্রাকৃত -	পালি, বৌদ্ধ সংস্কৃত।
২. মধ্য প্রাকৃত -	আঞ্চলিক প্রাকৃতসমূহ
৩. অন্ত্য প্রাকৃত -	অপভ্রংশ, অৱহট্ট
আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহ প্ৰত্যেক প্রাকৃত আৰু তাৰ	
অপভ্রংশ ৰূপৰ পৰা ওলাইছে। তলত তালিকা কৰি দেখুৱা হৈছে—	
মহাৰাষ্ট্ৰী প্রাকৃত উ মহাৰাষ্ট্ৰী অপভ্রংশ উ মাৰাঠী, কোংকনী ভাষা।	
শৌৰসেনী প্রাকৃত উ শৌৰসেনী অপভ্রংশ উ গুজৰাটী, ৰাজস্থানী, হিন্দী	
আদি।	
মাগধী প্রাকৃত উ মাগধী অপভ্রংশ উ অসমীয়া, বাংলা, উৰিয়া, ভোজপুৰী	
আদি।	
পৈশাচী প্রাকৃত উ পৈশাচী অপভ্রংশ উ পঞ্জাবী, সিন্ধী ভাষা।	

আত্মমূল্যায়ন- ২ :

বেণীমাধৱ বৰুৱা, দেৱানন্দ ভৰালী, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ আদিয়ে	
অসমীয়া ভাষা কামৰূপী প্রাকৃতৰ পৰা ওলাইছে বুলি মত দাঙি ধৰিছে।	
এই কেইজন পণ্ডিতে দাঙি ধৰা মতসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—	
১। বেণীমাধৱ বৰুৱাই—	‘অসমীয়া ভাষা মাগধী প্রাকৃতৰ পৰা জন্ম
হোৱা নাই কামৰূপী প্রাকৃতৰ পৰাহে জন্ম হৈছিল’	বুলি উল্লেখ কৰিছে।

বেণীমাধৱ বৰুৱাই কামৰূপী প্ৰাকৃত কথাটো প্ৰথম উল্লেখ কৰিছে।

(Indian Historical Quarterly, 1947)

২। দেৱানন্দ ভৰালীৰ মতে, মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা অসমীয়া ভাষা ওলাইছে বুলি লোৱা ধাৰণাটো ভুল। আসাম-বঙ্গদেশত চলা প্ৰাকৃতক সৌমাৰ প্ৰাকৃত আৰু উজনি অসমৰ প্ৰাকৃতক কামৰূপী প্ৰাকৃত বুলিব পাৰি।

(অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ আৰু সাহিত্যৰ চিনাকী, পৃ. ৬০)

৩। ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ মতে— ‘অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা বা অন্য তেনে কোনো ৰূপৰ পৰা হোৱা নাই, পুৰালেখত প্ৰকট হোৱাৰ দৰে কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ মাজেদি এই ভাষা প্ৰত্যক্ষভাৱে বিকশিত হৈছে।’

(The Origin and Growth of the Asamiya language, p. 44)।

অনুশীলনী-১

ক. বহুলাই আলোচনা কৰা।

১. বিভিন্ন পণ্ডিতসকলে অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে দাঙি ধৰা মতসমূহ উল্লেখ কৰি কোনটো মত গ্ৰহণযোগ্য তোমাৰ মতামত দাঙি ধৰা।
২. প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা কি কি স্তৰ পাৰ হৈ আধুনিক বা নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম হ’ল, অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱৰ কথাও লগতে সামৰি এটা আলচ যুগুত কৰা।
৩. ভাৰত-ইউৰোপীয়ৰ সময়ৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস সামৰি এটা টোকা যুগুত কৰা।

খ. চমুকৈ উত্তৰ দিয়া।

১. অসমীয়া ভাষাৰ মূল কি?
২. ভাৰত-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ প্ৰধান শাখা দুটা কি কি?
৩. মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি ?
৪. অসমীয়া ভাষা কোন প্ৰাকৃতৰ পৰা জন্ম হৈছে।
৫. আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাবোৰৰ নাম লিখা।

গোট ২ : অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ

গঠন

- ২.০ উৎস
- ২.১ প্ৰস্তাৱনা
- ২.২ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ
 - ২.২.১ প্ৰাচীন অসমীয়া
 - ২.২.২ মধ্য অসমীয়া
 - ২.২.৩ আধুনিক অসমীয়া
- ২.৩ সাৰাংশ

২.০ উৎস :

এই গোটটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমীয়া ভাষাই কেতিয়া সাহিত্যিক ৰূপ লাভ কৰিছিল এই সম্পৰ্কে জানিব পাৰিবা।
- অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন সম্পৰ্কে জানিব পাৰিবা।
- অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিবা।
- বিভিন্ন সময়ত বিকাশ লাভ কৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিবা।
- চৰিত পুথি, বুৰঞ্জী সাহিত্য, অৰুণোদই আদিৰ ভাষাৰ বিষয়ে এক সম্যক ধাৰণা ল'ব পাৰিবা।

২.১ প্ৰস্তাৱনা :

আগৰ গোটটিত অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ল। এই গোটটিত কেতিয়াৰ পৰা অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যত বিকাশ লাভ কৰিলে এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ লোৱা হৈছে। হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহলাদ চৰিত' গ্ৰন্থখনকেই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন

ৰূপে ধৰা হয়। হেম সৰস্বতী ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ অথবা চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদি ভাগৰ কবি বুলি পণ্ডিতসকলে ঠিৰাং কৰিছে। চতুৰ্দশ শতিকাৰ অন্যান্য কবিসকল হৈছে— মাধৱ কন্দলি, ৰুদ্ৰ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ, কবিৰত্ন সৰস্বতী। এই যুগটোক প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ বুলি কোৱা হয়। প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱ যুগৰ পৰা বৈষ্ণৱ যুগ, মধ্য যুগ, আধুনিক যুগ আদি বিভিন্ন যুগত অসমীয়া ভাষাই ভিন্ ভিন্ লেখকৰ হাতত সাহিত্যিক ৰূপ লাভ কৰি আহিছে। এই গোটটিত বিভিন্ন সময়ত বিকাশ লাভ কৰা অসমীয়া সাহিত্য আৰু এই সাহিত্যসমূহৰ ভাষাৰ লক্ষণসমূহ ফঁহিয়াই চোৱা হ'ব।

২.২ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ :

খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকালৈকে প্ৰাচীন কামৰূপৰ ৰজাসকলৰ দিনত ৰচিত তাম্ৰফলিবোৰে অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন কিছু পৰিমাণে দাঙি ধৰে। এই তাম্ৰফলিবোৰত ব্যৱহৃত কিছুমান শব্দই সেই সময়ত থলুৱা ৰূপৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে। বিশেষকৈ তাম্ৰফলিবোৰত ব্যৱহৃত বিভিন্ন ঠাইৰ নাম, মানুহৰ নাম, গছৰ নাম আৰু অন্যান্য শব্দই তদানীন্তন অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে যদিও ই প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শনহে, এই থলুৱা ৰূপক বিভিন্ন পণ্ডিতসকলে 'কামৰূপী প্ৰাকৃত'ৰ নিদৰ্শন বুলি ক'ব খোজে। আনহাতে চৰ্যাপদ আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তনৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰত্ন ৰূপৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে।

চৰ্যাপদৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ আৰু প্ৰত্ন অসমীয়াৰ ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য বহুখিনি সংৰক্ষণ কৰি ৰাখিছে। কোনো কোনো ভাষাবিদে চৰ্যাপদৰ ভাষাকে উদ্ভৱকালৰ অসমীয়া বুলিও ক'ব খোজে। চৰ্যাপদৰ সময়ৰ পৰা ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষভাগলৈকে অৰ্থাৎ হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহলাদ চৰিত'ৰ ৰচনাৰ সময়লৈকে এই সময়ছোৱাত অসমীয়া ভাষাত তেনেদৰে সাহিত্য ৰচনা হোৱা নাছিল। সেয়েহে এই পুথিকেই অসমীয়া ভাষাত ৰচিত প্ৰথম পুথি বুলি ধৰা হয়।

অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীক বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে। ভাষাবিদ দেৱানন্দ ভৰালিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ বুৰঞ্জীক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি দেখুৱাইছে। [দ্রঃ অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ, পৃ. ৫২]

- (ক) প্রাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ : চৰ্যাপদ আৰু ডাকৰ বচন
(১০০০-১৩০০ খ্রীঃ)
- (খ) বৈষ্ণৱ যুগ : ৰুদ্ৰ কন্দলি, হেম সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলি,
(১৩০০-১৬০০ খ্রীঃ) শংকৰদেৱ, মাধৱদেৱ, ৰাম সৰস্বতী,
ভট্টদেৱ, অনন্ত কন্দলি আদিৰ ৰচনাবাজি।
- (গ) নতুন যুগ : বুৰঞ্জী, চৰিত পুথি, অৰুণোদয়ৰ পৰা
(১৬০০-) বৰ্তমানলৈকে।

দেবানন্দ ভৰালীৰ উক্ত অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন গ্ৰহণযোগ্য নহয়। চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা অসমীয়া ভাষা অবিৰতভাৱে সাহিত্যত প্ৰৱাহিত হৈ আহিছে। এই সময়ৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া ভাষাত ৰচিত বিপুল সাহিত্যৰাজিৰ ভাষাগত বিবিধ লক্ষণলৈ চাই অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোক ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে তিনিটা ভাগ কৰিছে। এই ভাগ কেইটা হৈছে—

- (ক) প্ৰাচীন অসমীয়া — চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা ষোড়শ শতিকাৰ শেষ ভাগ। এই যুগটোক প্ৰাক্‌বৈষ্ণৱযুগ আৰু বৈষ্ণৱ যুগ নামেৰে দুটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।
- (খ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া— সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈকে এই যুগটোত আহোম ৰাজসভাৰ বুৰঞ্জীৰ গদ্যলৈকে সামৰা হৈছে।
- (গ) আধুনিক অসমীয়া — ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে ধৰা হৈছে।

বাণীকান্ত কাকতিৰ উক্ত অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন এতিয়ালৈকে সকলো ভাষাবিদে গ্ৰহণ কৰি আহিছে।

২.২.১ প্ৰাচীন অসমীয়া :

এই যুগক আদি যুগ বুলিও কোৱা হয়। ভাষাগত লক্ষণ অনুসৰি এই যুগত ৰচিত সাহিত্যক ‘প্ৰাক্‌ বৈষ্ণৱ যুগ’ আৰু ‘বৈষ্ণৱ যুগ’ এই দুটা উপভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

১. প্রাক্‌বৈষ্ণৱ যুগ

প্রাক্‌বৈষ্ণৱ যুগৰ সাহিত্যৰ নিদৰ্শন হিচাপে— হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’, কবিৰত্ন সৰস্বতীৰ ‘জয়দ্রথ বধ’, ৰত্ন কন্দলীৰ ‘দ্রোণপৰ্ব’, মাধৱ কন্দলীৰ ‘ৰামায়ণ’ৰ অসমীয়া অনুবাদ, হৰিবৰ বিপ্ৰৰ ‘অশ্বমেধ যজ্ঞ’ আদি উল্লেখযোগ্য। এই যুগৰ সাহিত্যৰাজি অধ্যয়ন কৰিলে আখৰ জোঁটনি, বাক্যগঠন পদ্ধতি, শব্দৰ ব্যৱহাৰ, অসমীয়া জতুৱা ঠাঁচ আৰু খণ্ডবাক্য আদিৰ প্ৰয়োগত কিছুমান ভাষাগত বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। তলত এই লক্ষণসমূহ থূলমূলভাৱে দিয়া হৈছে।

● ধ্বনিগত :

(ক) আখৰ জোঁটনিত এক নিৰ্দিষ্ট নিয়ম পৰিলক্ষিত নহয়।

(খ) হ্রস্ব-দীৰ্ঘৰ অভেদ প্ৰয়োগ। দন্ত্য ধ্বনিৰ অধিক প্ৰয়োগ, মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ ঠাইত দন্ত্য ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ। ‘ৰ’ৰ ঠাইত ‘ল’ৰ ব্যৱহাৰ। তৎসম শব্দৰ বাহিৰে বাকী থলুৱা ভাষাৰ শব্দত শ, ষ, স ধ্বনি কেইটা প্ৰয়োগৰ খেলি-মেলি লক্ষ্য কৰা যায়। তদুপৰি আখৰ জোঁটনিত স্থানীয় কথিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া।

● ৰূপগত :

(ক) সৰ্বনামৰ বিভিন্ন ৰূপৰ প্ৰয়োগ; যেনে— মই, মঞি, মোহোৰ, মোক, তই, তাহোন, তাক, তুমি ইত্যাদি।

(খ) গণ, চয়, বৰ্গ, মান, সকল, বৃন্দ, সব, বিস্তৰ, ৰা, আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

(গ) খন/খান/খানি, জন, টা/টি, টো আদি নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

(ঘ) অতীতকালৰ কৃদন্ত পদত ‘-ইব’ প্ৰত্যয় আৰু কৃদন্ত বিশেষণ ‘-ইল’ প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ পোৱা যায়।

(ঙ) সংযুক্ত ক্ৰিয়াৰূপ— খুজি ফুৰ, লাগ পা, আটাস পাৰ, কৰিবাক পাৰে আদিৰ ব্যৱহাৰ মনকৰিবলগীয়া। তদুপৰি স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগো দেখা যায়। যেনে— হানি এৰে, কৰি এৰে, গুচাই এৰে ইত্যাদি।

(চ) অন্যান্য ক্ৰিয়াৰূপবোৰ এনেধৰণৰ- আছিল্ত, আছয়, কৰোহোঁ, এৰিবোহোঁ, চলিলন্ত, যাইব, কৰয়, খাই, লৈয়োক, দেওক ইত্যাদি।

● **শব্দগত :**

প্ৰাকবৈষ্ণৱ যুগৰ কবিৰ ৰচনাত তৎসম, তদ্ভৱ শব্দৰ উপৰিও আৰ্যভিন্ন আৰু বিদেশী শব্দও পোৱা যায়। অৱশ্যে আৰ্যভিন্ন আৰু বিদেশী শব্দৰ ব্যৱহাৰ অতি সীমিত।

তৎসম শব্দ - ব্যাঘ্ৰ, চক্ষু, জিহ্বা, ৰাজহংস, তেন্তেলি, গৃহ, চুশ্বন, নৃত্য, পুষ্প, সৰ্প, কচ্ছপ ইত্যাদি।

অৰ্ধতৎসম শব্দ - ৰতন, দৰিসন, বৰিষ, হৰিষ, ভকত, পৰমাণ, উৎপাত ইত্যাদি।

তদ্ভৱ শব্দ - বাঘ, হাত, চকু, নাক, কাণ, নখ, মুখ, জুই, আম, জাম, মাছ ইত্যাদি।

বিদেশী শব্দ - নফৰ, বদলি, হাজাৰ, দোকান, মুলুক, বদন, কমৰ, চোট ইত্যাদি।

২. **বৈষ্ণৱ যুগ :**

এইযুগৰ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত একাধিক উপন্তৰ নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি। কাৰণ প্ৰাকবৈষ্ণৱ যুগৰ ৰচনাৰ ভাষিক বৈশিষ্ট্য বৈষ্ণৱ যুগৰ ৰচনাত পোৱা নাযায়। শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ নাট আৰু গীতত ব্যৱহাৰ কৰা ব্ৰজবুলি ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত এক সুকীয়া ৰূপ দিছে। আনহাতে এই যুগৰ অন্যকেইজনমান লোক ৰাম সৰস্বতী, অনন্ত কন্দলি, ভট্টদেৱ আদিৰ ৰচনাৰাজিকো সামৰি লোৱা হৈছে, এই কালছোৱাতে অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ বিকাশ ঘটে। শংকৰদেৱৰ নাটকত ব্যৱহৃত ব্ৰজবুলি আৰু ভট্টদেৱৰ হাতত বিকাশ ঘটা গদ্যৰ ভাষাৰ বিশেষত্বসমূহ থোৰতে আলোচনা কৰা হৈছে।

ব্ৰজবুলি ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য :

● **ধ্বনিগত :**

১. আখৰ জোঁটনিত সংস্কৃত নিয়ম মানি চলিছে। অৱশ্যে দুই এটা খেলিমেলি চকুত পৰে।

২. ‘খ’ ধ্বনিৰ ঠাইত ‘স’ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ। যেনে— দেখি উ দেসি।
৩. ‘এওঁ’ আৰু ‘’ প্ৰয়োগ বেছি— পঠাওঁ, কহঁ, লওঁ ইত্যাদি।
৪. স্বৰভক্তিৰ দ্বাৰা যুক্তধ্বনিৰ সৰলীকৰণ। যেনে— ভকতি, বৰিষণ, পৰমাণ, পৰকাশ, বেবহাৰ ইত্যাদি।

● ৰূপগত :

১. সৰ, সকল, লোক, চয়, গণ, জন আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।
যেনে— পত্নীসৰ, সামাজিকলোক ইত্যাদি।
২. সৰ্বনাম প্ৰয়োগ এনেধৰণৰ— তাহে, তোহো, তঞি, হামাক, তোহোক, হামি, তোহাৰি, হামু, হামাৰ, মঞি ইত্যাদি।
৩. অনুজ্ঞা ভাবৰ ক্ৰিয়াৰূপ— দেখহ, শুনহ, বোলহ, ছোবহ, ছাড়হ ইত্যাদি।
৪. অন্যান্য ক্ৰিয়াৰূপ— কহোঁ, পাৰোঁ, যাওঁ, দেখ, কহ, দেখল, খেদল, হানল, আহল, কৰব, ৰাখবি, দেখব ইত্যাদি।
৫. ব্ৰজবুলি ভাষাত নাস্তি অৰ্থ বুজাবলৈ ক্ৰিয়াৰ আগত ‘ন’ আৰু ‘নাহি’ৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। ন-পাই, ন-পাৰি, নযাব, নাহি জানল, নাহি কৰব, আটয়ে নাহি, দেব নাহি, বান্ধৰ নাহি ইত্যাদি।

● শব্দগত :

শব্দৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত ব্ৰজবুলি ভাষাত তৎসম, অৰ্ধতৎসম, তদ্ভৱ আৰু অনেক ঘৰুৱা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

ভট্টদেৱৰ হাতত অসমীয়া গদ্যভাষাই পূৰ্ণৰূপ লাভ কৰিছিল। বিশেষকৈ ভট্টদেৱৰ কথাভাগৱত আৰু কথাগীতা গদ্যৰ মাধ্যমত লিখি অসমীয়া গদ্যৰ জন্ম দি এক সুকীয়া ভাষাশৈলী সৃষ্টি কৰিছে। অসমীয়া গদ্যৰ বিকাশত ভট্টদেৱৰ গদ্য ভাষাৰ এক সুকীয়া মৰ্যাদা আছে।

ভট্টদেৱৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য :

● ধ্বনিগত :

১. আখৰ জোঁটনিৰ আদৰ্শ আছিল সংস্কৃত।

২. গত্ববিধি আৰু ষত্ববিধিৰ নিয়ম মানি চলিছিল।
৩. যুক্তধ্বনিৰ সৰলীকৰণ।
৪. ৰ > ড়, ত > থ, ক > খ, জ > ঝ আদিৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়।
যেনে— এৰি > এড়ি, বৰ > বড়, শিতান > শিথান, শুকাই > শুখাই, বুজি > বুঝি ইত্যাদি।
৫. কিছুমান শব্দত স্থানীয় কথিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰা দেখা যায়।
যেনে— নেদা (নিদিয়া), নাইকা (নাইকিয়া), কেনুৱা (কেনেকুৱা) ইত্যাদি।

● ৰূপগত :

১. সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগ এনেধৰণৰ— মই, মোৰ, মঞি, মোক, মোত, আমি, তোমাত, তোমাক, তেঞি, আপুনি (নিজ অৰ্থত) ইত্যাদি।
২. কাৰক আৰু শব্দবিভক্তিৰ প্ৰয়োগত আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ চপা।
৩. ভট্টদেৱৰ ভাষাত ব্ৰজবুলি ভাষাৰ ক্ৰিয়াৰূপ আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰিয়াৰূপ দুয়োটাই পোৱা যায়। যেনে— ছয়া, গৈয়া, কৰন্ত, কহন্ত, ধৰন্ত, জানন্ত, কৰোঁ, যাইব, পাইব, জানিলো, কৰাইলা, দেখাইলা ইত্যাদি। মনকৰিবলগীয়া যে ভট্টদেৱৰ ভাষাত ভৱিষ্যত কালৰ ‘-ব’/ ‘-বো’ প্ৰত্যয়ৰ উপৰিও ‘-ম’ প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— কৰিম, যুঝিম, যাইম ইত্যাদি।
৪. নাস্তি অৰ্থ বুজিবলৈ ক্ৰিয়া আগত ‘ন’ যোগ কৰা হয়। ‘ন’ৰ ‘অ’ কেতিয়াবা সমীভূত হয় কেতিয়াবা নহয়। যেনে— নপাইবেক, নকাটে, নজানো, নেদেখো, নকৰিলে ইত্যাদি।

● শব্দগত :

ভট্টদেৱৰ গদ্যত তৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ বেছি। অৱশ্যে তন্ত্ৰ আৰু অনেক ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰো পোৱা যায়। যেনে— ‘খেড়ে মেৰাই, অগ্নি দেই, আপুনাৰ মাংস কাটি খুৱাবে, জীৱন্ততে শৃগাল শঙুণে আন্ত উভাবে, পৰ্বতৰ পৰা পেছলোৱে, গাত খানি পোতে’। (কথা ভাগৱত)

কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰো পোৱা যায়। যেনে— অঠৰ,

উপৰত, ইছা, কুন, কৰু, ভুঞ্জায়ে, ছৰাল, তাথেৰ, লদা, নাইকা, ধূলা, ছৰাল, শুখান, শিথান, হাথী ইত্যাদি।

ভট্টদেৱৰ গদ্যভাষাত জতুৱা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ মনকৰিবলগীয়া। যেনে-
- সৰ্পে কামোৰে, বিছায়ে ডাকে, ডাহে মহে খায়, হাত-ভৰি ভাঙ্গে, হস্তী ফেটাই মাৰে ইত্যাদি। যদি বোলা, আত শুনা, তাত পাছে আদি বাক্যৰে বাক্য আৰু কৰাতো ভট্টদেৱৰ গদ্যৰ ভাষাৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাক গদ্যৰ মাধ্যম হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যক আৰু এখোজ আগুৱাই নিলে।

২.২.২ মধ্য অসমীয়া :

বৈষ্ণৱ যুগত অসমৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ কেন্দ্ৰস্থল আছিল নামনি অসম। কোঁচ ৰাজ্যৰ পতনৰ পাছত আৰু উজনি অসমত আহোম ৰাজশাসনৰ পয়োভৰৰ ফলত অসমৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ কেন্দ্ৰ উজনি অসমলৈ সলনি হয়। প্ৰায় সপ্তদশ শতিকাৰ বৈষ্ণৱ সত্ৰ-সমাজত পদ্য আৰু গদ্য ভাষাৰ মাধ্যমত চৰিত পুথিসমূহ ৰচিত হৈছিল। আনহাতে আহোম ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত গদ্য আৰু পদ্য উভয় মাধ্যমত 'বুৰঞ্জী'সমূহ ৰচিত হৈছিল। এইযুগত ৰচিত কথা-ৰামায়ণ, ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ বিবিধ ৰচনাই অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত অৰিহণা যোগায়। বিশেষকৈ চৰিতপুথিৰ গদ্যভাষা আৰু বুৰঞ্জীৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত অধিক অৰিহণা যোগাইছে। তলত এই দুই শ্ৰেণীৰ পুথিৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ সুকীয়া সুকীয়াকৈ উল্লেখ কৰা হ'ল—

১. চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য :

● ধ্বনিগত :

আখৰ জোঁটনিৰ ক্ষেত্ৰত কোনো ধৰাবদ্ধা নিয়ম পৰিলক্ষিত নহয়। গুৰুচৰিত পুথিৰ ভাষাত মান্য অসমীয়া ভাষাৰ কেতবোৰ ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন হোৱা দেখা যায়।

১. চ, ছ ধ্বনিৰ পাৰ্থক্যহীনতা। যেনে— চমাহ, আচিল, সুধিছে, জন্মিছে, বান্ধিছে ইত্যাদি।
২. 'ত'ৰ ঠাইত প্ৰায় 'ৎ' ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে— আমাৎ,

তোমাং, প্ৰেমং, ঠাইং ইত্যাদি।

৩. শ, ষ, স ঠাইত 'স' ধ্বনিৰ আৰু কেতিয়াবা 'খ' ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। যেনে— সুপৰ্নখা, সিখৰ, সলাগ, সিকাই, বৰখুন, দখিনা ইত্যাদি।
৪. 'ও'ৰ ঠাইত 'ঐ'ৰ ব্যৱহাৰ। যেনে— তেঐ, জাঐ, ওলাঐতে ইত্যাদি।
৫. 'জ'ৰ ঠাইত 'য'ৰ ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— যুট, যুৰি, যুইসাল, নাজাব, জিখানি ইত্যাদি।
৬. মহাপ্ৰাণীকৰণ, স্বৰসঙ্গতি, বৰ্ণবিপৰ্যয়, সমীভৱন আদিৰ ফলত ধ্বনি পৰিৱৰ্তন হোৱাটো মনকৰিবলগীয়া।

● ৰূপগত :

১. সৰ্বনাম ৰূপবোৰ এনেধৰণৰ। যেন— মই, মঞ, আমাং, আমাক, তুমি, তোম্ৰা, তেঞৰ, তই, তান, আৰা, তাৰা ইত্যাদি।
২. বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়, ভোৰ, সৰ আদিৰ প্ৰয়োগৰ উপৰিও কামৰূপী উপভাষাৰ হান, ৰা, থেৰ আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় প্ৰয়োগ মনকৰিবলগীয়া। যেনে— সৰুভোৰ, মহন্তসৰ, আৰা, তোম্ৰাথেৰ ইত্যাদি।
৩. খান/খনি, জন, টা/টি/টো/টে, চাৰি, চাৰেক, জাক, পহা, ফেৰি আদি নিৰ্দিষ্টতাৰাচক আৰু অনিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

● শব্দগত :

১. তৎসম আৰু তন্ত্ৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। অৱশ্যে তন্ত্ৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ বেছি।
২. পশ্চিম অসমৰ থলুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। যেনে— আতা, আবু, ফিৰ, মিঠে, বেটি, ছাত্ৰশাল, বলাভাত, ফিৰদিনা ইত্যাদি।
৩. আৰবী-ফাৰ্চী শব্দৰ ব্যৱহাৰো অধিক দেখা পোৱা যায়। যেনে— বাজি, কাৰসনা (কাৰখানা), খবৰ, গোলাম, চাকৰ, দোকান ইত্যাদি।

২. বুৰঞ্জী ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য :

● ধ্বনিগত :

বুৰঞ্জীৰ ভাষাত মান্য অসমীয়া ভাষাৰ কেতবোৰৰ ধ্বনি বিশেষভাৱে পৰিৱৰ্তন হোৱা লক্ষ্য কৰা হয়। যেনে—

- (ক) কেতিয়াবা অ > আ, আ > অ হৈছে। যেনে— ৰজকুমাৰ (ৰাজকুমাৰ), আসামক (অসমক), ৰাখিলে (ৰখিলে) ইত্যাদি।
- (খ) ক > খ, খ > ক; যেনে— শিকাই > শিখাই, মাখুন্দি > মাকুন্দি।
- (গ) ত > থ; যেনে— শিতান > শিথান, হাতী > হাথী।
- (ঘ) ক্ষ > থ; যেনে— পৰীক্ষিত > পৰীথিত, দক্ষিণ > দখিন।
- (ঙ) শ > থ; যেনে— দশৰথ > দখৰথ, দশোদিশে > দখোদিথে।
- (চ) ৰ > ল; যেনে— শৰীৰ > শৰীল।

● ৰূপগত :

১. বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ব্যৱহৃত বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়বোৰ হৈছে— গণ, থেৰ, ৰা, বোৰ/ভোৰ, বোলাক/বিলাক, হঁত/হঁতে, সকল ইত্যাদি। যেনে— তোম্ৰাথেৰ, এইবোৰ, সৰুভোৰ, ইবোলাক, তাৰা ইত্যাদি।
২. টে/টো/টি/টা, খন/খান, জন/জনা, ডাল, ডুখৰ,হালি, জুৰি/জোৰ, পাট আদি নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰো পোৱা যায়। যেনে— যিটে, গাটো, একটি, সাতোটা, আশীখান, নজনা, এজুৰি, পাঠা এজোৰ ইত্যাদি।
৩. চাৰিয়েক, চাৰেক, মান, দেক আদি অনিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— ঘৰিচাৰেক মানুহ, দিন চাৰিয়েক, জনদেক ইত্যাদি।
৪. মান্য অসমীয়া ভাষাৰ দৰে বুৰঞ্জীৰ ভাষাতো ভিন্ ভিন্ শব্দৰ ব্যৱহাৰ, স্ত্ৰী প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ আৰু নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ, এই তিনিপ্ৰকাৰে লিঙ্গ নিৰূপণ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়।
৫. কাৰক আৰু শব্দবিভক্তিৰ প্ৰয়োগত আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে প্ৰায় একে দেখা যায়। দুই-এটা ব্যতিক্ৰমো পৰিলক্ষিত হয়। কেতিয়াবা সপ্তমী বিভক্তিতে দ্বিতীয়া বিভক্তিৰ কাম চলায়। যেনে— গাভৰুত পুজিলি, ফুকনত কলত। প্ৰথমা বিভক্তিতে কেতিয়াবা

তৃতীয়া, সপ্তমী আৰু পঞ্চমী বিভক্তিৰ কাম চলায়। যেনে— নাৱে
গ'ল, ভাগীৰথী তীৰে, কটকীৰ মুখে ইত্যাদি।

৬. সৰ্বনাম ৰূপৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাচীন অসমীয়া আৰু আধুনিক অসমীয়াৰ
প্ৰায়বিলাক ৰূপেই পোৱা যায়। যেনে— মঞি, তঞি, তেঞোৰ,
তান, তোমৰা, তই, মই, তুমি, আপুনি (নিজ অৰ্থত) ইত্যাদি।
৭. ক্ৰিয়া ৰূপবোৰ এনেধৰণৰ— গ'ল, আহিল, ধৰিলে, পালেহি, জন্মিলে,
মৰিম, দিম, খহিব আদি আধুনিক অসমীয়া ক্ৰিয়াকৰূপৰ দৰে একে।
দিলেনি, আনিবাক পাৰে, বান্ধিবাক খোজে আদি দুই এটা প্ৰাচীন
ক্ৰিয়াকৰূপো পোৱা যায়।

● শব্দগত :

বুৰঞ্জীৰ ভাষাত তিনিপ্ৰকাৰৰ শব্দ পোৱা যায়। যেনে—

১. তৎসম, অৰ্ধতৎসম আৰু তদ্ভৱ শব্দ।
২. আহোম ভাষাৰ শব্দ আৰু অন্যান্য থলুৱা ভাষাৰ শব্দ।
৩. হিন্দী, বঙলুৱা আদি ঠাঁচৰ শব্দ, আৰবী-ফাৰ্চী অৰ্থাৎ যাবনিক
শব্দৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

তদুপৰি ফকৰা যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰৱচন, জতুৱা ঠাঁচ আদিৰ ব্যৱহাৰে
বুৰঞ্জীৰ ভাষাক অধিক ঘৰুৱা কৰি তুলিছে। পাচে, বোলে, তাতপাছে
আদি শব্দেৰে বাক্য আৰু কৰাটো বুৰঞ্জী ভাষাৰ আন এক বিশেষত্ব।
বাক্য সংযোগ কৰোঁতে যেমনে-তেমনে, যেমত-তেমত আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ
পোৱা যায়। বুৰঞ্জী ভাষাই আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ পথ
সুগম কৰিলে বুলিব পাৰি।

আত্মমূল্যায়ন— ১

বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

২.২.৩ আধুনিক অসমীয়া :

চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকালৈকে বিভিন্ন স্তৰৰ মাজেদি অসমীয়া ভাষাই বিকাশৰ পথত আগবাঢ়ে। কিন্তু ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগতেই ভাষাটোৱে চৰম বিপৰ্যয়ৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হয়। ছশবছৰীয়া আহোমৰ ৰাজত্বৰ শেষৰফালে উদ্ভৱ হোৱা গৃহকন্দল, মান মৰাণৰ অত্যাচাৰ মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ আদিয়ে আহোম ৰাজশক্তিক থৰক বৰক কৰে। তদুপৰি ১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসম বৃটিছৰ হাতলৈ হস্তান্তৰিত হয়। ফলত ১৮২৬ চনৰ পৰা ১৮৪৬ চনলৈকে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বান্ধোন সোলোক-ঢোলোক হৈ পৰে। কিন্তু ১৮১৩ চনতে আত্মাৰাম শৰ্মাই অসমীয়া ভাষাত 'বাইবেল' পুথি গদ্যানুবাদ কৰে। ড° কেৰিৰ নেতৃত্বত প্ৰকাশ পোৱা এই বাইবেলখন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম ছপাপুথি। এই সময়ৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক যুগ আৰম্ভ হৈছে বুলি ধৰা হয়। আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে সাহিত্যৰ মাজেদি ভাষাটোৱে লোৱা ৰূপ অনুসৰি তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰিব পাৰি।

১. অৰুণোদয় স্তৰৰ ভাষা - ১৮৪৬ অৰ্থাৎ 'অৰুণোদই'ৰ জন্মৰপৰা ১৮৮০ চনলৈকে।
২. জোনাকী স্তৰৰ ভাষা - জোনাকী কাকতৰ আৰম্ভণিৰ পৰা দ্বিতীয় মহাসমৰলৈকে।

৩. যুদ্ধৰ পৰৱৰ্তী স্তৰৰ ভাষা - দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে।

১. ‘অৰুণোদয়’ স্তৰৰ ভাষা :

১৮৩৬ চনত খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে আমেৰিকাৰ মিছনেৰীসকল অসমলৈ আহে। এইলোকসকলৰ চেষ্টাতেই অসমীয়া ভাষাই পুনৰ জীপাল হৈ উঠে আৰু অসমীয়া ভাষাৰ চৰ্চাৰ কাম হাতত লয়। এই যুগতে ১৮৩৯ চনত অসমীয়া ভাষাৰ বিষয়ে ইংৰাজী ভাষাত লিখা প্ৰথমখন ব্যাকৰণ Rev. W. Robinsonৰ 'A Grammar of the Assamese Language' শ্ৰীৰামপুৰ প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ কৰে। তাৰপাছত ১৮৪৮ চনত নাথান ৱাউনৰ 'Grammatical Notice on the Assamese Language' শিৱসাগৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ কৰে। এইখন পাছত P.H. More এ 'Grammatical Notes on the Assamese Language' নাম দি ৩য় সংস্কৰণ প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। তদুপৰি ১৮৬৭ চনত মিছন প্ৰেছৰ পৰা মাইলছ বন্সনৰ ‘অচমিয়া ইংৰাজী অভিধান’ প্ৰকাশ পায়। তদুপৰি ১৮৪৬ চনত মাহেকীয়া কাকত ‘অৰুনোদই’ মিছনেৰীসকলৰ নেতৃত্বত প্ৰকাশ পায়। এই কাকতখনে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যলৈ এক নতুন দিগন্ত কঢ়িয়াই আনে। মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাক এক নতুন ৰূপ দিয়ে। তলত এইযুগৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ উল্লেখ কৰা হ’ল।

● ধ্বনিগত :

১. আখৰ জোঁটনি উচ্চাৰণভিত্তিক আছিল।
২. অৰুনোদই কাকতৰ ভাষাত হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘস্বৰৰ সলনি কেৱল হ্ৰস্বস্বৰৰ প্ৰয়োগ, দন্ত্য আৰু মূৰ্ধণ্যৰ সলনি কেৱল দন্ত্য ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ, ‘শ’, ‘ষ’, ‘স’ৰ সলনি কেৱল এটা ‘স’ৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে— ইষৰ, গিয়ানি, বৰখুন, দখিন, সদিয়া, সূনা, শিৱসাগৰ ইত্যাদি।
৩. ছ > চ; য > জ ৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে— খাইচে, মিচা, জিবোৰ, সুৰ্জ, জেতিয়া, জুঁজ ইত্যাদি।
৪. ‘ঙ’ৰ ঠাইত ‘ঙ’ৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে— ডাঙ্গৰ, ফৰিঙ্গ, ওপঙ্গাই, চিঙ্গি ইত্যাদি।

৫. ‘ৰ’ শ্ৰুতি ধবনিৰ সলনি ‘অ’ৰ ব্যৱহাৰ অৰুণোদয় যুগৰ আন এক বৈশিষ্ট্য। যেনে— নোআৰো, বৰুআ, জানোআৰি ইত্যাদি।

● ৰূপগত :

১. হঁত, সকল, বিলাক, বোৰ, চাৰেক আদি আধুনিক ৰূপৰ বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ মন কৰিবলগীয়া।
২. টা/টো/টে, খন/খান আদি নিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।
৩. ক্ৰিয়া গঠন পদ্ধতিত আধুনিক ৰূপৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়।
৪. অসমীয়া প্ৰত্যয় আৰু উপসৰ্গৰ লগত বিদেশী শব্দ আৰু প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ লক্ষ্য কৰা যায়।

শব্দগঠন আৰু বাক্যগঠন পদ্ধতিতো অৰুণোদয় যুগৰ ভাষাৰ বিশেষত্ব পৰিলক্ষিত হয়। পৰাপক্ষত এই যুগৰ মিছনেৰীসকলে ইংৰাজী শব্দ বা আন ভাষাৰ শব্দ ব্যৱহাৰ নকৰি সিবোৰৰ প্ৰতিশব্দ ৰূপে অসমীয়া শব্দ সৃষ্টি কৰি লৈছিল। যেনে— ‘বৰফ’ৰ সলনি শিলপানি বা পানিশিল, ‘আঙুৰ’ৰ সলনি লতা-পনিয়ল, পহুঘৰ (zoo), মাজুলী (island), পাতল বায়ু (Gas), পেৰেঙ্গনি (cross) ইত্যাদি।

বাক্যৰীতিত ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া। যেনে—
মই যদি তোমাক বুধি দিওঁ, তাক তুমি ল’বানে ? জদি ভাল হই লম।
অসমীয়া জতুৱা ঠাঁচ আৰু খণ্ডবাক্যৰ ব্যৱহাৰ একেবাৰে কমি যাবলৈ ধৰিলে।

মিছনেৰীসকলৰ উপৰিও এই যুগৰ ভালেকেইজন অসমীয়া লোক ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ নিয়মীয়া লেখক আছিল। এইচাম লেখকৰ ভিতৰত নিধি লিবাই ফাৰোয়েল, আনন্দৰাম ঢেকীয়াল ফুকন, গুণাভিৰাম বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদি। নিধি লিবাই ফাৰোয়েলে মিছনেৰীসকলৰ বানান পদ্ধতি আৰু ৰচনা ৰীতিৰ পূৰ্ণ সমৰ্থন কৰিছিল। কিন্তু আনকেইজনে ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ আখৰ জোঁটনিৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। বিশেষকৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই উক্ত কাকতৰ আখৰ জোঁটনিৰ তীব্ৰ বিৰোধিতা কৰিছিল। তেওঁ ‘অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ’ আৰু ‘হেমকোষ অভিধান’ প্ৰণয়ন কৰি ভাষাটোৰ বৰ্ণ-বিন্যাসৰ স্থায়ীৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই

[illegible]

১৮৮৯ চনত কলকতাৰ পৰা ‘জোনাকী’ মুখপত্ৰ প্ৰকাশ পোৱাৰ পাছতে অসমীয়া ভাষা অন্য এক স্তৰলৈ উন্নীত হয়। তদুপৰি এই যুগটোত ‘অসাম নিউজ’, ‘বাঁহী’, ‘মৌ’, ‘ল’ৰাবন্ধু’, ‘আসাম বন্ধু’ আদি ভালেমান আলোচনীৰ জন্ম হয়। এই আলোচনীসমূহে নতুন নতুন লিখকৰ জন্ম দিয়ে। ফলত অসমীয়া ভাষাই উপন্যাস, নাটক, চুটিগল্প, জীৱনী, ভ্ৰমণ সাহিত্য, ব্যঙ্গ ৰচনা আদি সাহিত্যৰ সকলো দিশ সামৰি লোৱাত ভাষাটোৱেও এক স্থায়ীৰূপ পালে।

এইযুগৰ লিখকসকলৰ ভিতৰত— লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, পদ্মনাথ
গোহাঞিবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, সত্যনাথ বৰা, বেণুধৰ ৰাজখোৱা,

ৰজনীকান্ত বৰদলৈ আদিয়ে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ৰচনাৰে এই যুগটোক সমৃদ্ধিশালী কৰে। বেজবৰুৱা, গোহাঞিবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আদিকে ধৰি ভালেমান অসমীয়া লেখকৰ ৰচনাত ৰোমান্টিক ভাৱধাৰা প্ৰকট হৈ উঠে। বেজবৰুৱা আৰু গোহাঞিবৰুৱা দুয়োজনে ইংৰাজী আৰু বাংলা সাহিত্যৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাক গঢ় দিলে। দুয়োজনে অসমীয়া নাটক, উপন্যাস, চুটিগল্প, কবিতা, প্ৰবন্ধ সাহিত্য, জীৱনী সাহিত্য ৰচনাৰে আৰু বিষয় অনুসৰি ৰচনাৰীতি প্ৰয়োগ কৰি অসমীয়া গদ্যসাহিত্যৰ ভেঁটি দৃঢ় কৰি থৈ গৈছে। দুয়োজনৰে কিছুমান শব্দ সৃষ্টিৰ নমুনা পোৱা যায়; যেনে— আগবাচনি (Preference), নৰিয়া চুটি (sick leave), অনুগ্ৰহ বিদায় (Privilege leave), অঙ্কবিদ্যা (Mathematics), কাৰিকৰী (Finish), বিজুলী ডাক (Telegram) ইত্যাদি। এই যুগৰ ৰচনাত ব্যৱহৃত অসমীয়া জতুৱা ঠাঁচ, ঘৰুৱা শব্দৰ প্ৰয়োগ, যোজনা পটন্তৰৰ প্ৰয়োগে অসমীয়া ভাষাৰ ঠাঁচটো পূৰ্ণ মাত্ৰাই বক্ষা কৰিছে। বেজবৰুৱাৰ পথকে অনুসৰণ কৰা বেণুধৰ শৰ্মা, সত্যনাথ বৰা, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰী আদি ভালেকেইজন লিখকে অসমীয়া ভাষাৰ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশত অৰিহণা যোগায়।

(৩) যুদ্ধৰ পৰৱৰ্তী স্তৰৰ ভাষা :

দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পাছৰ পৰা অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যই এক নতুন দিশলৈ গতি কৰিলে। সাহিত্যত ৰোমান্টিক ভাৱধাৰাৰ পৰিৱৰ্তে বাস্তৱবাদে ভূমুকি মাৰিলে। আব্দুল মালিক, মহম্মদ পিয়াৰ, ৰত্নকান্ত বৰকাকতি, ৰঘুনাথ চৌধুৰী আদি লেখকৰ ৰচনাত ৰোমান্টিক ভাৱধাৰা বৈ থাকিলেও হেম বৰুৱা, অমূল্য বৰুৱা আদিৰ কবিতাত বাস্তৱবাদৰ সোঁত ব'বলৈ ধৰিলে। আনহাতে বিজ্ঞান, প্ৰযুক্তিবিদ্যা আৰু আধুনিক চিন্তা-ভাবনাই ভাষালৈ অনেক পৰিৱৰ্তন আনিলে। বাতৰি কাকত, অলোচনী, কিতাপ-পত্ৰৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পালে। নতুন লেখক-লেখিকাৰ জন্ম হ'ল যদিও আখৰ জেঁটনিত প্ৰচুৰ খেলি-মেলি দেখা দিলে। অসমীয়া ভাষাৰ কালিকা জতুৱা ঠাঁচ, খণ্ডবাক্য আদিৰ ব্যৱহাৰ কমি যাবলৈ ধৰিলে। আনহাতে দেশী-বিদেশী ভাষাৰ প্ৰচুৰ উপাদানে অসমীয়া ভাষাৰ ভঁৰাল টনকিয়াল কৰিলে।

উপসংহাৰত সহজে ক’ব পাৰি যে, অসমীয়া ভাষাই প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ পৰা সাহিত্যত বিকাশ লাভ কৰি নানা স্তৰ ভেদ কৰি স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়াৰে এক শক্তিশালী ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিলে। ইপিনে দেখা গ’ল যে, অসমীয়া ভাষাই সঁচালনিকৈ মানুহৰ মাজত প্ৰচলিত হৈ আহি ৰাজনৈতিক কাৰণ, সাংস্কৃতিক বাতাবৰণ, বাণিজ্যিক, সামাজিক কাৰণবশতঃ নানা আঞ্চলিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। এনেদৰে সৃষ্টি হোৱা অসমীয়া ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপক (অসম পূবে শদিয়াৰ পৰা পশ্চিমে ধুবুৰীলৈকে প্ৰচলিত) ভাষাগত লক্ষণ অনুসৰি দুটা প্ৰধান উপভাষাত ভাগ কৰা হৈছে— উজনি অসমৰ উপভাষা আৰু নামনি অসমৰ উপভাষা। নামনি অসমৰ উপভাষাক অৰ্থাৎ পশ্চিমৰ উপভাষাক পুনৰ দুটা ভাগ কৰা হৈছে— কামৰূপী আৰু গোৱালপৰীয়া। আনহাতে শিৱসাগৰ অঞ্চলত প্ৰচলিত কথিত অসমীয়া ভাষাৰ ভিত্তিত গঢ় লৈ উঠা মান্যভাষাই সমগ্ৰ অসমত ৰাজ্যভাষা ৰূপে কাম চলাই আছে।

অসমীয়া ভাষাই বিভিন্ন সামাজিক আৰু বাণিজ্যিক কাৰণবশতঃ ওচৰচুবুৰীয়া অঞ্চলৰ ভাষা-ভাষীৰ মাজতো ভাৱ প্ৰকাশৰ মাধ্যমৰূপে কাম চলাই আছে। এনেদৰে অসমীয়া ভাষাৰ দুটা প্ৰান্তীয় ৰূপ সৃষ্টি হৈছে। এটা হৈছে— অৰুণাচল প্ৰদেশৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মাজত ভাৱ বিনিময়ৰ মাধ্যমৰূপে বিকাশ লাভ কৰা— অৰুণামিজ বা নেফামিজ, আনটো হৈছে — নগাৰাজ্যৰ বিভিন্ন ভাষিক জনগোষ্ঠীৰ মাজত বিকাশ লাভ কৰা নাগামিজ ভাষা। এনেদৰে অসমীয়া ভাষাই সমগ্ৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত সংযোগী ভাষাৰূপে কাম চলাই আছে।

২.৩ সাৰাংশ :

- অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যিক মৰ্যাদা লাভ কৰা প্ৰথম পুথিখন হৈছে হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ এই সময়ৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া ভাষাত যথেষ্ট সাহিত্য সৃষ্টি হৈছে।
- অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ ধাৰাটোক তিনিটা যুগত ভাগ কৰা হৈছে—
 - ক. প্ৰাচীন অসমীয়া
 - খ. মধ্য অসমীয়া
 - গ. আধুনিক অসমীয়া

- প্রাচীন অসমীয়া স্তবৰ সময় চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগলৈকে ধৰা হৈছে। এই স্তবক প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগ আৰু বৈষ্ণৱ যুগ দুটা উপস্তবত ভাগ কৰা হৈছে। এই স্তবত পদ্যৰ মাজেদিয়েই অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্দেশন বিশেষভাৱে পোৱা যায়।
- মধ্য অসমীয়া স্তবত চৰিত পুথি, বুৰঞ্জী পুথি, ব্যৱহাৰিক পুথি আদিৰ জৰিয়তে বিকাশ লাভ কৰা পদ্য আৰু গদ্য উভয়বিধ সাহিত্যক ধৰা হৈছে। এই স্তবৰ সময় হৈছে— সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ ভাগ। এই স্তবৰ ভাষাত আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ প্ৰচুৰ উপাদান সোমাই পৰিছে।
- আধুনিক স্তবৰ ভাষাৰ বিকাশৰ সময় ঊনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধ অৰ্থাৎ ব্ৰিটিছৰ আগমনৰ পৰা সাম্প্ৰতিক কাললৈকে ধৰা হৈছে। এই যুগৰ তিনিটা উপস্তব নিদৰ্শন কৰা হৈছে— অৰুণোদয় স্তব, জোনাকী স্তব আৰু যুদ্ধৰ পৰবৰ্তী স্তব। অসমীয়া ভাষা বিকাশৰ তৃতীয় স্তবত ব্যাকৰণ আৰু অভিধানৰ অনুশাসন প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পাছত অসমীয়া ভাষাই নতুন ৰূপত ঠন ধৰি উঠিছে আৰু সময়ৰ পৰিৱৰ্তনত ভাষাৰ পৰিৱৰ্তনৰ পথ ৰুদ্ধ হৈছে। এই স্তবতে অসমীয়া ভাষাত পাশ্চাত্য প্ৰভাৱ পৰিছে, ফলস্বৰূপে, নতুন নতুন ধাৰাৰ সাহিত্যৰাজি সৃষ্টি হৈছে।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধাৰণ উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন— ১ :

আহোম যুগত ৰচিত বুৰঞ্জীসমূহে অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছে। বুৰঞ্জীসমূহ সমসাময়িক কথিত ভাষাত লিখা বাবে ইয়াৰ ভাষা সহজ-সৰল আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ওচৰ চপা। বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা হ’ল—

১. বুৰঞ্জীত ব্যৱহৃত মান্য অসমীয়া ভাষাৰ কেতবোৰ শব্দৰ ধ্বনিৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে, যেনে— শিকাই > শিখাই, মাখুন্দী > মাকুন্দী, দক্ষিণ > দখিন, তেওঁ > তেও, কাপোৰ > কাপৰ ইত্যাদি।
২. ‘শ’, ‘ষ’, ‘স’ ৰ ঠাইত ‘স’, ‘খ’ আৰু ‘হ’ ৰূপে প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। যেনে— শুনি > সুনি, দেশ > দেখ, সিপাৰে > হিপাৰে ইত্যাদি।

৩. বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ব্যৱহৃত বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়বোৰ হৈছে— গণ, বোৰ/ ভুৰ/ ভোৰ, বোলাক/ বিলাক, হঁত/ হেঁত ইত্যাদি। যেনে—
— ভাইবোৰ, সৰুবোৰ, ইবিলাক, তহঁত, সিহেঁত ইত্যাদি।
৪. চাৰিয়েক, চাৰেক, মান, দেক আদি অনিৰ্দিষ্টতাৰূপক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— দিনচাৰিয়েক, জনচাৰেক, জনদেক ইত্যাদি।
৫. বুৰঞ্জীৰ ভাষাত প্ৰাচীন আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰিয়া ৰূপৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— দিলেনি, আনিবাক পাৰে, বান্ধিবাক খোজে আদি প্ৰাচীন ৰূপ আৰু ভেটিলেগৈ, ৰাখিম, থাকিবি, কৰিবা ইত্যাদি আধুনিক ৰূপৰ ক্ৰিয়া।

আত্মমূল্যায়ন— ২ঃ

- ১৮৪৬ চনত মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত প্ৰকাশ পোৱা ‘অৰুণোদই’ কাকতে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ সূঁতিটোত ইন্ধন যোগালে। উনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ প্ৰায় চাৰিটা দশক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যই যি দুৰ্যোগপূৰ্ণ অৱস্থা অতিক্ৰম কৰিব লগা হৈছিল, ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ প্ৰকাশে সেই অৱস্থাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাক এক উদ্ধাৰৰ পথ দেখুৱালে। মিছনেৰীসকলে ‘অৰুণোদই’ৰ প্ৰকাশৰ উপৰিও অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ, অভিধান, পাঠ্য-পুথি প্ৰণয়ন কৰি অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। মিছনেৰীসকলে আধুনিক অসমীয়া গদ্যৰ ভেঁটি নিৰ্মাণ কৰাৰ উপৰিও আধুনিক অসমীয়া ভাষাক এক সুনিৰ্দিষ্ট ৰূপ দিলে। তলত এই সময়ছোৱাৰ অসমীয়া ভাষাৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য দাঙি ধৰা হ’ল—
১. ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি উচ্চাৰণভিত্তিক আছিল, সেয়েহে এই কাকতত $n, \eta > n;$ $sh, sh, s > s,$ $x; i, i > i;$ $y, j, \eta > y$ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ দেখিবলৈ পোৱা যায়।
 ২. ‘ৱ’ ধ্বনি ব্যৱহাৰ খুব কমহে পোৱা গৈছিল, ‘ঙ’ৰ ঠাইত ‘ঙ’ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়।

৩. হাঁত, সকল, বিলাক, বোৰ, ভুৰ আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— লৰাসকল, জিবোৰ, সিবিলাক, মানুহভুৰ, ইত্যাদি।
৪. টো/টে নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— মাইকিটো, পগলাটো, মানুহটে ইত্যাদি।
৫. মিছনেৰীসকলে বিদেশী শব্দ পোনপটীয়াকৈ ব্যৱহাৰ নকৰি নতুন শব্দ সৃষ্টি কৰি লৈছিল। যেনে— ঘামকাল (গ্ৰীষ্ম), পানীশিল (বৰফ), লতা পনিয়ল (আঙুৰ), বিজুলী ডাক (টেলিগ্ৰাম), মহাগঢ় (চীনৰ প্ৰাচীৰ) ইত্যাদি।

অনুশীলনী— ২

ক. বহুলাই লিখা—

১. ড° কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশক কেইটা স্তৰত ভাগ কৰিছে উল্লেখ কৰি প্ৰতিটো স্তৰৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহ লিখা।
২. অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশ দেখুৱাই এটি আলচ যুগুত কৰা।
৩. চমু টোকা লিখা—

ক. বুৰঞ্জীৰ ভাষা	খ. গুৰু চৰিতৰ ভাষা
গ. অৰুণোদইৰ ভাষা	ঘ. অংকীয়া নাটৰ ভাষা

খ. চমুকৈ উত্তৰ দিয়া।

১. অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম গৱেষকজন কোন আৰু গৱেষণা গ্ৰন্থখনৰ নাম লিখা।
২. অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি?
৩. মধ্য অসমীয়া ভাষাৰ স্তৰত কোন কোন সাহিত্যৰ ভাষাক সামৰি লোৱা হৈছে।
৪. আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ স্তৰক কেইটা ভাগত ভাগ কৰি আলোচনা কৰিব পাৰি? ভাগ কেইটাৰ নাম লিখা।

অধিক অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰসঙ্গ পুথি :

১. Assamese, Its formation and development : বাণীকান্ত কাকতি
২. অসমীয়া, ইয়াৰ গঠন আৰু বিকাশ (অনুবাদ গ্ৰন্থ) : বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা
৩. অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ : উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী
৪. অসমীয়া ভাষা : ভীমকান্ত বৰুৱা
৫. অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বিবিধ চিন্তা : অপৰ্ণা কোঁৱৰ
৬. অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস : ৰমেশ পাঠক
৭. উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা : সুবাসনা মহন্ত

খণ্ড ৩ : অসমীয়া ভাষা আৰু সন্নিৱৰ্তী ভাষা (Assamese and Contiguous language)

গোট ১ : সন্নিৱৰ্তী ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান।

গোট ২ : অসমীয়া ভাষাত সন্নিৱৰ্তী ভাষাৰ উপাদান।

প্ৰস্তাৱনা :

খণ্ড- ১ত অসমত প্ৰচলিত ভাষাসমূহৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল। এই আলোচনাৰ পৰা তোমালোকে অসমীয়া আৰু চীন-তিব্বতীয়, দ্ৰাবিড় আৰু অষ্ট্ৰিক পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ বিষয়ে এটি পৰিচয়সূচক ধাৰণা নিশ্চয় ল'ব পাৰিছা। এই খণ্ডটিত অসমীয়া আৰু সন্নিৱৰ্তী ভাষা, অৰ্থাৎ আৰ্য, চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড়মূলীয় ভাষাসমূহৰ মাজত কেনেদৰে ভাষিক আদান-প্ৰদান ঘটিছে এই সম্পৰ্কে বহুলাই আলোচনা কৰা হ'ব।

ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল তথা অসমত বসবাস কৰা এই জনগোষ্ঠীবোৰৰ প্ৰত্যেকৰে নিজা ভাষা আছে যদিও ঘৰৰ ভিতৰত অৰ্থাৎ নিজা জনগোষ্ঠীৰ মাজত নিজৰ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে আৰু ঘৰৰ বাহিৰৰ সমাজত ভাৰৰ আদান-প্ৰদান কৰিবলৈ অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। দীৰ্ঘদিন ধৰি এনেদৰে দুটা ভাষাক ভাব বিনিময়ত মাধ্যম ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰাৰ বাবে এই জনগোষ্ঠীয় লোকসকল দ্বিভাষী হৈ পৰিছে। এনেকৈ দীৰ্ঘ দিন ধৰি দুটা ভাষা ব্যৱহাৰৰ ফলত দুয়োটা ভাষাৰ মাজত শব্দ, ৰূপৰচনা, ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, বাক্য, আদিৰ দিশত পাৰস্পৰিক ভাষিক আদান-প্ৰদান ঘটে। বিশেষকৈ অসমত প্ৰচলিত চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাবোৰৰ নিজা লিপি আৰু লিখিত সাহিত্য নথকাৰ বাবে এই ভাষাসমূহৰ যেনেদৰে বিকাশ ঘটিব লাগিছিল তেনেদৰে বিকাশ ঘটা নাই। সম্প্ৰতি এই ভাষাবোৰ উন্নতিৰ বাবে সেই ভাষিক জনগোষ্ঠীৰ লোকে প্ৰচেষ্টা চলাইছে যদিও আশানুৰূপ সফলতা লাভ কৰিব পৰা নাই। এই চীন-তিব্বতীয় ভাষা-ভাষী লোকসকলে অসমীয়া ভাষাকেই

দৈনন্দিন কাম-কাজত কথ্য ভাষাকৈ ব্যৱহাৰ কৰা বাবে এই ভাষাবোৰত অসমীয়া ভাষাৰ শব্দগত দিশত বহু উপাদান সোমাই পৰিছে। আনহাতে অসমীয়া ভাষাইও এই ভাষাবোৰৰ পৰা বহুতো ভাষিক উপাদান আহৰণ কৰি চহকী হৈ পৰিছে। এই খণ্ডটিত অসমীয়া ভাষা আৰু সন্নিৱৰ্তিত ভাষাৰ ভাষিক আদান-প্ৰদান সম্পৰ্কে বহুলাই আলোচনা কৰা হ'ব। প্ৰথম গোটত সন্নিৱৰ্তিত ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান আৰু দ্বিতীয় গোটত অসমীয়া ভাষাত সন্নিৱৰ্তিত ভাষাৰ উপাদান এই দুয়োটা দিশত আলোচনা কৰা হ'ব।

গোট ১ : সন্নিহিত ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান

গঠন :

১.০ উদ্দেশ্য

১.২ সন্নিহিত ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান।

১.২.১ বৰো ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.২ ৰাভা ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৩ গাৰো ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৪ তিৱা ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৫ ডিমাছা ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৬ মিচিং ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৭ কাৰবি ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.২.৮ দেউৰী ভাষাত অসমীয়া উপাদান।

১.৩ সাৰাংশ

১.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত—

- তোমালোকে সন্নিহিত ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ মাজত ভাষিক আদান-প্ৰদান কৰি আৰু কেনেদৰে ঘটিছে এই বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষা আৰু সন্নিহিত ভাষাৰ মাজত কি কি দিশত ভাষিক আদান-প্ৰদান ঘটিছে জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা শব্দসমূহৰ কেনেদৰে ধ্বনিগত পৰিৱৰ্তন ঘটাই সন্নিহিত ভাষাসমূহে নিজৰ ধ্বনিগত উচ্চাৰণৰ বৈশিষ্ট্যৰে গঢ় দিছে এই সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।

১.১ প্ৰস্তাৱনা :

অসম তথা ভাৰতৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত আৰ্যমূলীয় অসমীয়া আৰু চীন-তিব্বতীয়, দ্ৰাবিড় আৰু অষ্ট্ৰিকমূলীয় নানা ভাষা-ভাষী লোকে একে

ভৌগোলিক পৰিবেশত দীৰ্ঘদিন ধৰি বসবাস কৰি আছে। এই ভাষাবোৰৰ মাজত কিছুমান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায় আৰু এই উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্যসমূহ প্ৰত্যেকেই প্ৰত্যেকৰ পৰা আহৰণ কৰি লৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশত যেনেদৰে চীন-তিব্বতীয়, দ্ৰাবিড়, অষ্ট্ৰিক পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহে অৰিহণা আগবঢ়াইছে, ঠিক তেনেদৰে নিজা লিপি আৰু লিখিত সাহিত্য নথকা তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ বিকাশতো অসমীয়া ভাষাই যথেষ্ট অৱদান আগবঢ়াইছে। অসমীয়া ভাষাৰ পৰা উপাদান বিশেষকৈ শব্দগত দিশত অসমত প্ৰচলিত তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাবোৰেহে বেছিকৈ গ্ৰহণ কৰিছে। এই গোটটিত সন্নিৱিষ্ট ভাষাত বিশেষকৈ তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব।

১.২ সন্নিৱিষ্ট ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান :

প্ৰাচীন কালৰে পৰা নিজা লিপি আৰু সাহিত্যেৰে পুষ্ট অসমীয়া ভাষাই চৰ্যাপদৰ কালৰে পৰা বিকাশ লাভ কৰি বিভিন্ন অৱস্থা পাৰ হৈ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলত এক সমৃদ্ধিশালী ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছে। অসমীয়া ভাষাটোৰ উদ্ভৱৰ কালছোৱাতে প্ৰাচীন কামৰূপলৈ অহা আৰ্যভাষী লোকসকল উত্তৰ পূৰ্বাঞ্চলত আগৰে পৰা বসবাস কৰি থকা থলুৱা আৰ্যেতৰ ভাষী লোকসকলৰ সংস্পৰ্শলৈ আহে। অসমৰ প্ৰাচীন ইতিহাসৰ পাত লুটিয়ালে দেখা যায় যে, প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ তথা কামৰূপ ৰাজ্য আৰু ইয়াৰ দাঁতি কাষৰীয়া অঞ্চলৰ আৰ্যেতৰ গোষ্ঠীৰ বিশেষকৈ তিব্বতবৰ্মী পৰিয়ালৰ ভাষা কোৱা লোকেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ আছিল। খৃঃ ১ম শতিকাৰ অগাপিছাকৈ অহা আৰ্যসকলৰ ভাষা আৰু ধৰ্মই অসমৰ প্ৰাচীন কামৰূপ অৰ্থাৎ পশ্চিম অঞ্চলত বিস্তাৰ লাভ কৰে। আৰ্যসকলৰ ভাষা-সংস্কৃতি থলুৱা আৰ্যেতৰ গোষ্ঠীৰ ভাষা-সংস্কৃতিতকৈ উন্নত আছিল। সেইবাবে অষ্ট্ৰিক আৰু মঙ্গোলীয় জনগোষ্ঠীৰ বহুলোকে নিজৰ ধৰ্ম-ভাষা-সংস্কৃতি পৰিহাৰ কৰি আৰ্য ধৰ্ম-সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰে, আনকি বহুলোকে অসমীয়া ভাষাক দৈনন্দিন জীৱনৰ মাত-কথা ৰূপেও আদৰি ল'লে। তদুপৰি আৰ্য সভ্যতা অসমলৈ বিস্তাৰিত হোৱাৰ লগে লগে ইয়াৰ প্ৰাচীন ধৰ্মীয় আচাৰ-ৰীতি, পূজা-পাতল, তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ, ভাষা আদিৰ আৰ্যীকৰণ

কৰাৰ কামো আৰু হয়। আৰ্যীকৰণৰ ফলস্বৰূপেও বহু আৰ্যেতৰ শব্দ সংস্কৃত আৰু অসমীয়া ভাষাত প্ৰবেশ ঘটিল। আনহাতে আৰ্য আৰু আৰ্যেতৰসকল একে জলবায়ু, একে ভৌগোলিক পৰিবেশ, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক পৰিবেশত দীৰ্ঘদিন ধৰি বসবাস কৰি থকা ফলতো পৰস্পৰৰ মাজত ভাষাগত দিশত আদান প্ৰদান ঘটিলে। অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশত আৰ্যেতৰ ভাষাসমূহে যেনেদৰে অৱদান আগবঢ়াইছে, ঠিক তেনেদৰে আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহেও অসমীয়া ভাষাৰ পৰা উপাদান আহৰণ কৰিছে। আৰ্যেতৰ ভাষাবোৰে অসমীয়া ভাষাৰ পৰা উপাদান আহৰণ কৰাৰ দিশত বিশেষকৈ শব্দমূলক উপাদানৰ সৰবৰাহেই প্ৰধান ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। উল্লেখযোগ্য যে, অসমীয়া ভাষাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা শব্দবোৰ আৰ্যেতৰ ভাষাবোৰে নিজৰ ভিতৰুৱা কৰোঁতে ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ দিশত নিজা ভাষাৰ সাঁচত ঢালি লৈছে। কেতিয়াবা নিজা ভাষাৰ শব্দৰ লগত আন এটা ভাষাৰ শব্দ বা প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ কৰিও কিছুমান নতুন শব্দ সৃষ্টি কৰি লৈছে। এনেদৰে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ ভাষাবোৰৰ শব্দসমূহ নিজা সাঁচত ঢালি লৈ বহুদিন ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলত ভাষাটোৰ নিজা সম্পদ হৈ পৰিছে। অসমীয়া ভাষাৰ পৰা সন্নিৱৰ্তিত ভাষালৈ অৰ্থাৎ তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাবোৰলৈ (বৰো, গাৰো, মিচিং, কাৰবি, তিৱা, ৰাভা, দেউৰী, ডিমাছা) সৰবৰাহ হোৱা শব্দগত উপাদানসমূহৰ সম্পৰ্কত তলত আলোচনা কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ আশে-পাশে টাইগোষ্ঠীয় ভাষা, যেনে— খামতি, টুৰুং, ফাকে, আইতন, খাময়াং আদি ভাষাসমূহ আছে যদিও এই ভাষাবোৰ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ মাজত তেনেদৰে আদান-প্ৰদান ঘটা নাই। এই ভাষাবোৰ সুৰ প্ৰধান হোৱাৰ বাবে তেওঁলোকৰ নিজৰ মাজতে আবদ্ধ হৈ আছে। তথাপিও স্থানবাচক, বস্তুবাচক কিছুমান শব্দ অসমীয়া ভাষাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে। এই ভাষাবোৰৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হোৱা নাই।

১.২.১ বৰো ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান :

বৰো ভাষাত ব্যৱহৃত কেতবোৰ শব্দৰ মান্য অসমীয়া, কামৰূপী উপভাষা, গোৱালপৰীয়া উপভাষাত ব্যৱহৃত শব্দৰ সৈতে মিল দেখা যায়। বৰো ভাষাত ক, ত, প এই কেইটা উচ্চাৰণ নহয়। তদুপৰি ঘ,

ভ, ধ মহাপ্রাণ ধ্বনি কেইটাৰ উচ্চাৰণ পোৱা নাযায়। সেয়ে এনে ধ্বনিযুক্ত শব্দসমূহ অসমীয়া ভাষাৰ পৰা বৰো ভাষাই গ্ৰহণ কৰোঁতে ধ্বনি পৰিৱৰ্তিত ৰূপত গ্ৰহণ কৰিছে। বৰো ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিবোৰ এনেদৰে পৰিৱৰ্তিত হৈছে— ক > খ, ঘ > গ, ত > থ, ধ > দ, প > ফ, ভ > ব, স > চ, খ আদি। তলত অসমীয়া শব্দৰ লগত একে অৰ্থযুক্ত শব্দৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ’ল—

	অসমীয়া	বৰো
ক > খ	আকাল	আঙথাল
	কণা	খানা
	কুল	খুলু
	কপাল	খাপাল
	কুৰি	খুৰি
ঘ > গ	ঘোঁৰা	গোৰায়
ত > থ	তৌ	থৌ
ধ > দ	বুধ	বুদ
	বাধা	বাদা
প > ফ	পাগলা	ফাগলা
	পিঠা	ফঠা
ভ > ব	ভৰষা	বৰচা
স > চ, খ	সখী	চখী
	সময়	খোমায়
	সাগৰ	খাগৰ
	সদাগৰ	খোদাগৰ
	বতা	বাস্থা
	আখৰ	অঙখৰ
	বহাগ	বাহাগ
অন্যান্য শব্দ :	পুখুৰী	পোখুৰি
	জহৰা	জহ্ৰা
	এঙাৰ	হাঙগাৰ
	দমৰা	দাম্ৰা

	ঘিলা	গিলা
	ঘোঁৰা	গোৰা
	ঘঁৰিয়াল	গৰিয়াল
ক্ষ > থ	ক্ষমা	থেমা
	ক্ষতি	খুতি
ঠ > ট	কোঠালি	কুটুৰি
ভ > প	লাভ	লাপ
ভ > ব	ভাটো	বাটো
ধ > দ	বুদ্ধি	বুদি
	গন্ধক	গন্দক
	হালধি	হালদি

ৰাভা ভাষাত ব্যৱহৃত আন কিছুমান শব্দ :

অসমীয়া	ৰাভা	অসমীয়া	ৰাভা
এন্ধাৰ	হান্দাৰ	বকুল	গকুল
কপাল	কাপাল	পথাৰ	পাথাৰ
চোতাল	চাতাল	পাৰ	পাৰক
চম্পা	চাম্পা	মইনা	ময়না
হংস (হাঁহ)	হাং	কণা	কানা
জবা	জবা	চিতল (মাছ)	চিতল
দাদা	দাদা	নাঙল	নাঙল

তদুপৰি ৰাভা ভাষালৈ কিছুমান সংস্কৃত মূলীয় শব্দ অসমীয়াৰ মাজেদি অহা যেন অনুমান হয়। যেনে—

সংস্কৃত	অসমীয়া	ৰাভা
কুটুম্ব	কুটুম	ত্ৰুমা
ঈশ্বৰ	ঈশ্বৰ	ইচল
কণ্টক	কাঁইট	কাণ্টা
কুহেলিকা	কুঁৱলী	কুহিৰ
চক্ৰ	চকা	চাৰকা
মন্দাৰ	মদাৰ	মান্দাৰে
শাস্ত্ৰ	শাস্ত্ৰ	চাথাৰ
হংস	হংস (হাঁহ)	হাংচি

১.২.৩ গাৰো ভাষাত অসমীয়া অৱদান :

গাৰো জনগোষ্ঠীৰ লোকসকলে হিমালয় পৰ্বতমালাৰ ভূটানেদি পাৰ হৈ অসমৰ গোৱালপাৰা আৰু কামৰূপ জিলাত বসতি বিস্তাৰ কৰে। তদুপৰি মেঘালয়ৰ তুৰা অঞ্চলত বহুতো গাৰোভাষী লোক বাস কৰি আছে। এওঁলোকৰ নিজা ভাষা আছে যদিও ভৈয়ামৰ অসমীয়াভাষীৰ লগত বিভিন্ন কাৰণত আদান-প্ৰদান কৰাৰ ফলত বহু অসমীয়া শব্দ গাৰো ভাষাত সোমাই পৰিছে। যেনে—

অসমীয়া	গাৰো	অসমীয়া	গাৰো
আৰু	আৰো	জাবৰ	জাবল
কণা	কাণা	কাজিয়া	খাজিয়া
দুখ	দুক	টকা	টংকা
কাম	কাম	দলং	দালাং
সাগৰ	চাগৰ	ক্ষমা	খামা
সুখ	চকু	ঘিলা	গিলা
সাক্ষী	চাকি	পৰীক্ষা	পৰিকথা
শনিবাৰ	চনিবাৰ	শগুণ	চগুণ

গাৰো ভাষাত বিদেশীমূলীয় অৰ্থাৎ আৰবী-পাৰ্চীমূলীয় শব্দও পোৱা যায়। এই শব্দবোৰ অসমীয়া ভাষাৰ মাজেদি গাৰো ভাষালৈ আহিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। যেনে—

অসমীয়া	গাৰো	অসমীয়া	গাৰো
আনাৰস	আনাৰচ	দোৱাত	দোৱাত
উকীল	উকিল	দোকান	দোকান
কামিজ	কামিচ	হিছাপ	হিচাপ
কিতাপ	কিতাপ	বিলাতী	বেলাতী
চাবোন	চাবোন	ৰছিদ	ৰচিত
চিঠি	চিতি	বেহেলা	বেহেলা
তাৰিখ	তাৰিক	চকিদাৰ	চকিদাৰ

১.২.৪ তিৱা ভাষাত অসমীয়া উপাদান :

তিৱা ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ লগত মিল থকা কিছুমান শব্দ পোৱা যায়। এই শব্দসমূহৰ কিছুমান একে ৰূপতে তিৱা ভাষাত ব্যৱহাৰ হৈছে আৰু কিছুমান ধ্বনি পৰিৱৰ্তিত ৰূপত ব্যৱহাৰ হৈছে।

ধ্বনি পৰিৱৰ্তিত ৰূপৰ শব্দ— শ,স,ষ > চ; প > ফ; ফ,ব,ভ > প; ন > ল; ত > থ; ক > খ; ঘ > ক, গ আদিলৈ পৰিৱৰ্তিত হৈছে।

উদাহৰণ

	অসমীয়া	তিৱা
শ,ষ, স > চ :	আকাশ	আকাচ
	শগুণ	চুকুন
	আশা	আচ্
	সূতা	চুত
	শিকা	চিকা
	উন্নৈশ	উন্নিচ
	সোতৰ	চাথাৰো
	সমান	চোমান
	সঁচা	হচা
	সাত	চাত
	সুখ	চুক
	ষাঠি	চাঠি
প > ফ :	পঢ়া	ফৰা
	পইচা	ফইচা
	পূজা	ফইচা
	পাণ	ফাণ
	পথাৰ	ফাতাৰ
	কপূৰ	কফুৰ
ফ, ব, ভ > প :	বল	পল
	মাফ	মাপ
	বুদ্ধি	পুদি
	বাৰিষা	পাৰিচা
	ভালুক	পালুক

ক > খ :	কমাৰ	খমাৰ
	কঠীয়া	খথিয়া
	কপাল	খাপাল
ঘ > ক, গ :	মেঘ	মেক
	এঘাৰ	ইগাৰ
ত > থ :	তুলসী	থুলচি
	টকা	থাকা

১.২.৫ ডিমাছা ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান :

ডিমাছা ভাষাতো অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান শব্দৰ সৈতে মিল থকা শব্দ পোৱা যায়। এই শব্দবোৰৰ কিছুমান সংস্কৃতমূলীয় আৰু কিছুমান অসমীয়া ভাষাৰ পৰাই ডিমাচা ভাষাত প্ৰবেশ কৰিছে। অসমীয়া ভাষাৰ পৰা যোৱা কিছুমান শব্দ ডিমাছা ভাষাত প্ৰবেশ কৰোঁতে বিশেষ ধ্বনি নিয়ম মানি চলি নিজা ভাষাৰ সাঁচত ঢালি লৈছে। উদাহৰণ—

	অসমীয়া	ডিমাছা
শ, ষ, স > চ, হ, থ	সপ্তাহ	হাপ্তা
	শুনা	খানা
	সিংহ	চিঙ
	সুখ	চুখ
	সময়	চময়
	সিন্দুৰ	চিন্দু
	আশ্বিন 'আহিন'	আচিন
ক > খ, গ	কপাল	খপাল
	ইকৰা	ইগৰা
	কামান	গামান
	কটাৰী	খতাৰি
	কাৱৈ (মাছ)	খাৱাই
ঘ > গ	ঘোঁৰা	গৰাই
ত > থ	তেতেলি	থেনথি

ভ > ব	ভাটৌ	বাথৌ
ধ > দ	ধৰ্ম	দৰ্ম
	বুধবাৰ	বুদবাৰ
	ধোবা	দবা
ভ > ফ	ভাণ্ডাৰ	ফান্দাৰ
প > ফ	প্ৰৱাল	ফোৱাল
	পইচা	ফইচা
	পৃথিৱী	ফিৰ্থিমা

১.২.৬ মিচিং ভাষাত অসমীয়া উপাদান :

তিব্বতবৰ্মী ভাষা পৰিয়ালৰ উত্তৰ-অসম শাখাৰ ভাষাসমূহৰ ভিতৰত একমাত্ৰ মিচিং ভাষাই অসমৰ ভৈয়াম অঞ্চলত প্ৰচলিত হৈ আছে। ভৈয়াম অঞ্চলত চাংঘৰত গাঁও পাতি বসবাস কৰি থকা মিচিংসকল দ্বিভাষী। এই লোকসকলে মিচিং ভাষা ব্যৱহাৰ কৰাৰ উপৰিও অসমীয়া ভাষাকো দৈনন্দিন ৰাজহুৱা জীৱনৰ প্ৰয়োজনত ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে। ফলত মিচিং ভাষালৈ অসমীয়া ভাষাৰ শব্দৰ আগমন ঘটিছে। সাধাৰণতে মিচিং ভাষাত উষ্ম আৰু কণ্ঠ্য ধ্বনি উচ্চাৰণ নহয় কাৰণে অসমীয়া ভাষাৰ এনে ধ্বনিসম্পন্ন শব্দবোৰ মিচিং ভাষাত ‘অ’ উচ্চাৰণ হয়।

উদাহৰণ-

	অসমীয়া	মিচিং
শ, স, হ > অ, ই	সমান	অমান
	সমনীয়া	অমনীয়া
	সমাৰ (দুবাৰ হাল বোৱা)	অমাৰ
	হাল	আংল
	হালধি	আলদি
	হলিচা	আলিছা
	শালি	আলি
	হালোৱা	আলোৱাং
	শৰাই	অৰাই
	শিলিকা	ইলিখা

সাধাৰণতে মধ্য অৱস্থান আৰু অন্ত্য অৱস্থানত থকা ‘হ’ ধ্বনি মিচিং ভাষাত লোপ পাইছে। উদাহৰণ—

অসমীয়া	মিচিং
খৰাহী	কৰাই
বিলাহি	বিলাই
মহাজন	মাজা
খলিহৈ	কলিঐ
জাহাজ	জাআজ

মিচিং ভাষাত মহাপ্ৰাণ ধ্বনিবোৰ অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তিত হৈছে। উদাহৰণ—

	অসমীয়া	মিচিং
খ > ক	আমলখি	আমলকি
	খৰাই	কৰাই
	খালৈ	কালৈ
	খন্টি	কন্টি
	খিৰিকি	কিৰিকি
ঘ > গ	ঘোঁৰা	গুৰে
	ঘৰচীয়া	গৰচীয়াং
	নামঘৰ	নামগৰ
	ঘড়ী	গৰি
ধ > দ	মধুৰি	মদুৰি
ভ > ব	ভোমোৰা	বুমুৰাং

তদুপৰি কিছুমান অসমীয়া শব্দ মিচিং ভাষাত ব্যৱহাৰ কৰোঁতে শেষত অনুস্বৰ (ং) উচ্চাৰণ হয়। যেনে—

অসমীয়া	মিচিং
অমিতা	অম্ৰিতাং
পিঠা	পিতাং
কেৰেলা	কেৰেলাং
গগনা	গুংগাং
জপনা	জপনাং

জবকা	জবকাং
পল	পলং
মইনা	মইনাং
মকৰা	মকৰাং
গাওঁবুঢ়া	গাংবুৰা
পৰীক্ষা	পৰিকাং
বনৰীয়া	বনৰিয়াং
বৰটোকোলা	বৰতুকোলাং

১.২.৭ কাৰ্বি ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান :

দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত হোৱা কিছুমান অসমীয়া শব্দ কাৰ্বি ভাষাত সোমাই পৰিছে। কাৰ্বি ভাষাত এই অসমীয়া শব্দবোৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তিত ৰূপত ব্যৱহাৰ হৈছে। কিছুমান শব্দৰ আগত ‘আ’ প্ৰত্যয়াংশ যোগ হৈছে। মহাপ্ৰাণ ধ্বনিবোৰ অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তন হৈছে। শ, ষ, স উ হ লৈ পৰিৱৰ্তন হৈছে। তলত উদাহৰণ দিয়া হ’ল—

‘আ’ প্ৰত্যয়াংশ আগম হোৱা শব্দ—

অসমীয়া	কাৰ্বি
জাতি	আজাতি
থগ	আথগ
দান	আদান
দিন	আদিন
ধৰম	আধৰম
যুগ	আযুগ

কাৰ্বি ভাষাত গ, ঘ, ভ, ধ এই ধ্বনি কেইটাৰ উচ্চাৰণ হোৱা দেখা নাযায়। এই কেইটা গ > ক, ঘ > ক, খ; ধ > দ; ভ > প, ব লৈ পৰিৱৰ্তিত হৈছে। যেনে—

	অসমীয়া	কাৰ্বি
গ > ক	গৰা	কৰা
	গাধ	কাদ
	বগৰী	বকৰী

১.২.৮ দেউৰী ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান :

দেউৰী ভাষা অসমৰ খুব কম সংখ্যক লোকৰ মাজতহে প্ৰচলিত হৈ আছে। দেউৰীসকলৰ বৰগঞা, টেঙাপনীয়া, পাটৰগঞা আৰু ডিবঙ্গীয়া এই চাৰিটা খেলৰ ভিতৰত ডিবঙ্গীয়া ফৈদৰ লোকসকলৰ মাজতহে দেউৰী ভাষা প্ৰচলন হৈ আছে। ডিবঙ্গীয়াসকলেও ৰাজহুৱা জীৱনত অসমীয়া ভাষাৰ মাত-কথাৰে ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰে। তদুপৰি অসমীয়া ভাষীৰ লগত দীৰ্ঘদিন ধৰি ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰি অহাৰ বাবে বহু অসমীয়া শব্দ দেউৰী ভাষাত সোমাই পৰিছে। বিশেষকৈ দেউৰী ভাষাৰ সমন্ধবাচক শব্দ কিছুমানৰ লগত অসমীয়া সমন্ধবাচক শব্দৰ লগত সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে—

অসমীয়া	দেউৰী
ককাই	কাইক
বাই	বাই/ বাইক
মোমাই	মমাই
পেহী	পেই
দদাই	দাই

অন্যান্য কিছুমান অসমীয়া শব্দৰ লগতো দেউৰী ভাষাৰ মিল পৰিলক্ষিত হয়।

অসমীয়া	দেউৰী
কটাৰী	কাতাই
চেকনী	চাকনি
টাঙোন	তাকুন
গাৰু	গান্দু
কাঠ	কাত
শগুন	চগুন
হাড়	থৰ
শৰালি	এৰালি
জিভা	জিবা
গামোচা	গামচা

এনেদৰে অসমীয়া ভাষা আৰু চীন-তিব্বতীয় ভাষাসমূহৰ

সহঅৱস্থানৰ বাবেই দুয়োটা ভাষাগোষ্ঠীয়ে পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ পৰা ভাষাগত উপাদান আহৰণ কৰি নিজৰ ভাষা সমৃদ্ধিশালী হোৱাত সহায় কৰিছে। তদুপৰি আদান-প্ৰদানৰ যোগেদি অসমৰ থলুৱা জনজাতিসমূহ একতাৰ ডোলেৰে বান্ধ খাই পৰিছে।

১.৩ সাৰাংশ :

- এটা ভাষাৰ লগত আন এটা ভাষা নিকট অৱস্থানত থাকিলে ভাষাবোৰৰ মাজত পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদান ঘটে।
- অসমীয়া ভাষা আৰু চীন-তিব্বতীয় ভাষাসমূহৰ সহঅৱস্থানৰ বাবে দুয়ো ভাষাগোষ্ঠীৰ মাজত ভাষাগত আদান-প্ৰদান ঘটিছে।
- অসমীয়া ভাষাৰ সন্নিৱৰ্তী ভাষা— বৰো, ৰাভা, কাৰবি, মিচিং, গাৰো, ডিমাছা, তিৱা, দেউৰী, আদিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ পৰা শব্দগত দিশতহে বেছি উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে।
- অসমীয়া ভাষাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা শব্দবোৰৰ উচ্চাৰণ প্ৰত্যেক ভাষাই নিজা সাঁচত ঢালি লোৱাত সেই উচ্চাৰণ বিশিষ্ট শব্দবোৰ নিজা ভাষাৰ শব্দ হৈ পৰিছে।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধাৰণ উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন— ১ :

অসমীয়া ভাষাৰ পৰা বৰো ভাষাই বহু শব্দ গ্ৰহণ কৰিছে।

সাধাৰণতে বৰো ভাষাত ক, ত, প আৰু মহাপ্ৰাণ ধ্বনি ঘ, ঞ, ভ-ৰ উচ্চাৰণ পোৱা নাযায়। সেয়ে এনে ধ্বনিসমূহ কিছুমান শব্দৰ উচ্চাৰণ নিজা সাঁচত ঢালি লৈছে। এনে অল্পপ্ৰাণ আৰু মহাপ্ৰাণ ধ্বনিসমূহৰ কিছুমান ধ্বনি মহাপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তিত হৈছে আৰু কিছুমান অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিলৈ পৰিৱৰ্তিত হৈ ব্যৱহাৰ হৈছে। তলত এনে পৰিৱৰ্তিত ধ্বনিসমূহৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হৈছে—

অল্পপ্ৰাণ উ মহাপ্ৰাণ :

ক > খ	আকাল	>	আঙথাল
	কলা	>	খালা
	কুল	>	খুলু

	কপাল	>	খাপাল
	কুৰি	>	খুৰি
প > ফ	পাগলা	>	ফাগলা
	পিঠা	>	ফঠা
ত > থ	টেমা	>	থেমা
	তৌ	>	থৌ
মহাপ্রাণ > অল্পপ্রাণ :			
ধ > দ	বুধ	>	বুদ
	বাধা	>	বাদা
	ধূনা	>	দুনা
ভ > ব	ভৰষা	>	বৰচা
	ভাটৌ	>	বাথৌ
ঘ > গ	ঘোঁৰা	>	গোৰায়
	ঘোলা	>	গোলা

আত্মমূল্যায়ন— ২ :

কাৰ্বি ভাষাইও অসমীয়া ভাষাৰ পৰা যথেষ্ট পৰিমাণৰ শব্দ গ্ৰহণ কৰিছে। সাধাৰণতে কাৰ্বি ভাষাত উচ্চাৰিত অল্পপ্রাণ আৰু মহাপ্রাণ ব্যঞ্জন ধ্বনিসম্বন্ধ শব্দ কাৰ্বি ভাষাই গ্ৰহণ কৰিছে যেনে—			
ঘ > ক, খ	ঘৰ	>	কহৰ
	ঘণ্টা	>	খণ্টা
	ধন	>	দহন
	ঘড়ী	>	খৰি
গ > ক	গাধ	>	কাদ
	গাওঁবুঢ়া	>	কাংবুৰা
	গৰা	>	কৰা
ধ > দ	মধুৰিআম	>	মাদুৰামে
	বুদ্ধি	>	বিদি
ভ > ব	বভা	>	ববা

লাভ	>	লাপ
ভেলেকি	>	বেলেকি

তদুপৰি অন্যান্য কিছুমান শব্দ কাৰ্বি ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে। যেনে— নাৰিকই (নাৰিকল), নাঙই (নাঙল), দেলং (দলং), ফলং (ফৰিং), খৰম, কেৰাহী, কপাই (কপাল), আদিন (দিন), ৰূপ, এজন, আপদ ইত্যাদি।

অনুশীলনী— ১

১. ‘অসমত প্ৰচলিত তিব্বতবৰ্মী ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান’-
-শীৰ্ষক এটি আলোচনা উদাহৰণেৰে সৈতে দাঙি ধৰাঁ।
২. অসমীয়া ভাষাৰ সন্নিৱৰ্তিত ভাষাবোৰৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰাঁ। অসমীয়া ভাষাৰ পৰা সন্নিৱৰ্তিত ভাষাবোৰে কেনেধৰণৰ উপাদান আহৰণ কৰিছে, উদাহৰণসহ এটি আলচ যুগুত কৰাঁ।
৩. ‘বৰো ভাষাত অসমীয়া উপাদান’ –এই শীৰ্ষক এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰাঁ।

**গোট– ২ : অসমীয়া ভাষাত সন্নিহিত ভাষাৰ উপাদান
(Elements of Contiguous languages
into Assamese)**

গঠন :

২.০ উৎস

২.১ প্ৰস্তাৱনা

২.২ অসমীয়া ভাষাত সন্নিহিত ভাষাৰ উপাদান

২.২.১ ধ্বনিগত উপাদান

২.২.২ ৰূপগত উপাদান

২.২.৩ শব্দগত উপাদান

২.২.৪ বাক্যগত উপাদান

২.৩ সাৰাংশ

২.০ উৎস

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমীয়া ভাষা আৰু সন্নিহিত ভাষা সম্পৰ্কে পৰিচয় লাভ কৰিব।
- অসমীয়া ভাষাত সন্নিহিত ভাষাসমূহৰ উপাদান কোন কোন দিশত পৰিছে এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।
- অসমীয়া আৰু সন্নিহিত ভাষাসমূহৰ মাজত সাদৃশ্য আৰু বৈসাদৃশ্যসমূহ বিচাৰি উলিয়াব পাৰিব।

২.১ প্ৰস্তাৱনা :

গোট- ১ত অসমীয়া ভাষাৰ সন্নিহিত ভাষা অৰ্থাৎ আৰ্যেতৰ ভাষাসমূহত অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান সম্পৰ্কে কিছু আলোচনা কৰা হ’ল। এই গোটটিত অসমীয়া ভাষাত আৰ্যেতৰ ভাষাৰ অৰ্থাৎ এই সন্নিহিত ভাষাসমূহৰ উপাদান কেনেদৰে সোমাই পৰিছে এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ’ব। অসমীয়া ভাষাৰ মূল হৈছে— ভাৰতীয় আৰ্যভাষা।

কিন্তু অসমীয়া ভাষাই সুকীয়া ৰূপ লোৱাৰ সময়তে অসমত বাস কৰি থকা ভিন্ন গোষ্ঠীৰ ভাষা-ভাষী অৰ্থাৎ থলুৱা লোকৰ মুখত পৰি এই আৰ্যমূলীয় অসমীয়া ভাষাটোৰ আমূল পৰিৱৰ্তন ঘটিব, বিশেষকৈ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, শব্দৰ সাধন, বাক্যগত দিশত। ফলত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব আৰু বাক্যতত্ত্ব আনকি শব্দ ভাণ্ডাৰত নতুন নতুন বৈশিষ্ট্যই দেখা দিলে। এই গোটটিত ভাষাৰ এনে দিশসমূহৰ বিষয়ে এক সম্যক ধাৰণা দিবলৈ ওলাইছোঁ।

২.২ অসমীয়া ভাষাত সন্নিৱৰ্তিত ভাষাৰ উপাদান :

অসমীয়া ভাষাৰ মূল ভাৰতীয় আৰ্যভাষা হোৱা বাবে ইয়াৰ গঠনত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ উপাদান সংৰক্ষণ হৈ আছে। তদুপৰি আৰ্যেতৰ ভাষাৰ বহু উপাদানো অসমীয়া ভাষাত পোৱা যায়। বংশ পৰম্পৰা আৰু পৰম্পৰাৰ ঘনিষ্ঠতালৈ চাই সংস্কৃত আৰু অসমীয়া ভাষাৰ গঠন ৰীতিত যিমানখিনি মিল হ'ব লাগিছিল, সিমানখিনি মিল নাই। সংস্কৃত আৰু অসমীয়া ভাষাৰ গঠন পদ্ধতিত মিলতকৈ অমিলহে বেছি। এনে হোৱাৰ মূল কাৰণ বিচাৰিলে দুটামান কথালৈ আঙুলিয়াব পাৰি। প্ৰথম কথা হ'ল যে, ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ ঐতিহাসিক ক্ৰমবিকাশৰ ফলত আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহৰ জন্ম হৈছে। অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃত ভাষাৰ মাজত কালগতভাৱে বহু বছৰৰ ব্যৱধান। দুয়োটা ভাষা একে মূলগত হ'লেও সুদীৰ্ঘ কালৰ ঐতিহাসিক বিৱৰ্তনৰ ফলস্বৰূপে আহোঁতে বহু পৰিৱৰ্তন সাধন হৈছে। সেয়েহে সংস্কৃত আৰু অসমীয়া দুয়োটা ভাষাৰ মাজত ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত, বাক্যগত বহুখিনি অমিল পৰিলক্ষিত হয়।

দ্বিতীয় কথা হ'ল, অসমত ভালেমান ভাষিক জনগোষ্ঠীৰ লোক দীৰ্ঘদিন ধৰি একেলগে বসবাস কৰি আছে। এই ভাষিক জনগোষ্ঠীসমূহৰ বিভিন্ন সময়ত অসমলৈ প্ৰব্ৰজন হৈছিল। প্ৰট'অষ্ট্ৰেলীয় প্ৰজাতিৰ অষ্ট্ৰিকসকল অসমৰ আদিম অধিবাসী। তাৰপাছত তিব্বতবৰ্মীসকল অসমলৈ আহে। এওঁলোকে বিশেষকৈ পাহাৰীয়া অঞ্চলত বসবাস কৰিছিল যদিও বিভিন্ন সময়ত ৰাজনৈতিক, সামাজিক, সাংস্কৃতিক কাৰণত ভৈয়ামবাসীৰ লগত সঘনে মিলামিছা হৈছিল। এনেদৰে একেলগে বসবাস

কৰা প্ৰজাতিবোৰৰ মাজত ভাৰৰ আদান-প্ৰদানৰ বাবে উমৈহতীয়া ভাষাৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। তেওঁলোকৰ নিজা ভাষা আছিল, কিন্তু নিজা লিপি নাছিল। ইফালেদি খৃষ্টীয় ১ম শতিকাৰ অগাপিছাকৈ অহা আৰ্যসকলৰ ভাষাই পশ্চিম অসমত গা কৰি উঠে। আৰ্য ভাষা-সংস্কৃতি আৰ্যেতৰ ভাষা-সংস্কৃতিতকৈ যথেষ্ট উন্নত আছিল। বিশেষকৈ ধৰ্মীয় চিন্তাধাৰা উন্নত আছিল। সেয়ে বহুতো আৰ্যেতৰ গোষ্ঠীলোকে, বিশেষকৈ মঙ্গোলীয় প্ৰজাতিৰ লোকে নিজৰ ধৰ্ম পৰিহাৰ কৰি আৰ্যধৰ্ম অৰ্থাৎ হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে, আনকি ৰাজহুৱা জীৱনৰ প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত নিজৰ ভাষা থকা স্বত্বেও অসমীয়া ভাষাক দৈনন্দিন জীৱনৰ মাত কথাত ৰূপে আদৰি ল'লে। ফলত আৰ্য আৰু আৰ্যেতৰ ভাষাৰ মাজত আদান-প্ৰদান ঘটিল। এনেদৰে দিয়া আৰু লোৱা অৰ্থাৎ বিনিময় প্ৰথাৰ বাবে বহু আৰ্যেতৰ ভাষাৰ উপাদান অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিল। অসমীয়া ভাষাৰ গাঠনিক স্বৰূপ আৰু সংস্কৃত ভাষাৰ লগত আমূল পাৰ্থক্যৰ সম্পৰ্কে বিভিন্ন ভাষাবিদসকলে আলোচনা কৰিছে। ছাৰ জৰ্জ গ্ৰীয়াৰ্ছন, ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়, ড° বাণীকান্ত কাকতি প্ৰমুখ্যে বহু ভাষাবিদে এই সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়াইছে। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম গৱেষণা গ্ৰন্থ— **'Assamese, Its Formation and Development'**ত ড° কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ গঠনত অষ্ট্ৰিক আৰু ভোটবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। অসমীয়া ভাষাৰ দ্বিতীয়খন ব্যাকৰণ প্ৰণেতা নাথান ৱাউনে অসমীয়া ভাষাত থকা আৰ্যেতৰ ভাষাৰ প্ৰচুৰ উপাদানসমূহলৈ লক্ষ্য ৰাখি অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে মত আগবঢ়াইছে এনেদৰে—

--Whether it (Assamese) was itself a dialect of the Sanskrit, or where it was formed by engrafting the sanskrit upon some original native stock now extinct, is uncertain, the latter however, is the more probable opinion (Grammatical Notes on the Assamese language).

অসমীয়া ভাষাত সন্নিৱৰ্তিত ভাষাৰ উপাদান কথা আলোচনা কৰোঁতে চীন-তিব্বতীয় ভাষা পৰিয়ালৰ কথাই বিশেষভাৱে মনলৈ আহে যদিও অষ্ট্ৰিক ভাষা পৰিয়াল, দ্ৰাবিড় ভাষা পৰিয়ালৰ ভাষাসমূহৰ

উপাদানো অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰাৰ কথা নুই কৰিব নোবাৰি। ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক গঠনত অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। আনহাতে কালিৰাম মেধি, বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাত দ্ৰাবিড় ভাষাৰ উপাদানৰ কথাও উনুকিয়াইছে। সেয়ে অসমীয়া ভাষাত থকা চীন-তিব্বতীয়, অষ্ট্ৰিক, দ্ৰাবিড় এই আটাইকেইটা ভাষা পৰিয়ালৰ উপাদানৰ কথা আলোচনা কৰা দৰকাৰ। অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰা সন্নিৱৰ্তিত উপাদানসমূহক চাৰিটা দিশত আলোচনা কৰিব পাৰি। যেনে—

১. ধ্বনিগত উপাদান
২. ৰূপগত উপাদান
৩. শব্দগত উপাদান
৪. বাক্যগত উপাদান

২.২.১. ধ্বনিগত উপাদান :

(ক) অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত সংস্কৃত ভাষাৰ লগত যথেষ্ট অমিল পৰিলক্ষিত হয়। অসমীয়া ভাষাত সংস্কৃত ভাষাৰ ঋ, ৯, ৯ এই তিনিটা স্বৰধ্বনিৰ বাহিৰে বাকী সকলোবোৰ স্বৰধ্বনি অপৰিৱৰ্তিত ৰূপত পোৱা যায়। কিন্তু উচ্চাৰণত সকলোবোৰ পোৱা নাযায়। স্বৰৰ ক্ষেত্ৰত আঠোটা বিশিষ্ট স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনৰ ক্ষেত্ৰত তেইশটা বিশিষ্ট ব্যঞ্জন পোৱা যায়। সংস্কৃত ভাষাৰ আৰ্হিতে অসমীয়া ভাষাত দন্ত্য ধ্বনিবোৰ (ত, থ, দ, ধ, ন) আৰু মুৰ্ধন্য ধ্বনিবোৰ (ট, ঠ, ড, ঢ, ণ) লিখিত ৰূপত বৰ্তি আছে। কিন্তু উচ্চাৰণ অনুসৰি এই দুয়োবিধ ধ্বনিৰ অসমীয়াত দন্তমূলীয় ৰূপেহে উচ্চাৰণ হয়। এনে হোৱাৰ মূলতে তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱ বুলি ড° কাকতিয়ে উল্লেখ কৰিছে। ড° কাকতিৰ মতে— *under the levelling influence of the surrounding Tibeto-Burman dialects, both the cerebrals and the dentals have lost their pronounciations.* কিন্তু ভাষাবিদজনৰ উক্ত মন্তব্য বিচাৰি কৰি চাবলৈ হ'লে মূল তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ ব্যঞ্জন ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ সম্পৰ্কে থূলমূলকৈ জানিব লাগিব।

অসমত প্ৰচলিত তিব্বতবৰ্মী ভাষাসমূহৰ, যেনে— বৰো, ৰাভা, কাৰবি, মিচিং আদি ভাষাবোৰত দন্তমূলীয় ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়। ড° প্ৰমোদ ভট্টাচাৰ্যই তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ— '**A Descriptive Analysis of the Boro Languages**' ত 'থ', 'দ', 'ন'—এই তিনিটা দন্তমূলীয় ধ্বনিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। আনহাতে কাৰবি, মিচিং আদি ভাষাতো দন্তমূলীয় ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ পোৱা যায়। টাই গোষ্ঠীয় ভাষাসমূহত— খামতি, ফাকে, টুৰং, আহোম ভাষাত ত, থ, ন দন্তমূলীয় ধ্বনিৰূপে উচ্চাৰিত হয় (ড° ভীমকান্ত বৰুৱা, *অসমৰ ভাষা*)। ড° ৰমেশ চন্দ্ৰ পাঠকে চীন-তিব্বতীয় ভাষাৰ আন্তৰ্জাতিক সন্মিলনত পাঠ কৰা এটা প্ৰৱন্ধত অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ প্ৰভাৱতহে অসমীয়া ভাষাৰ উচ্চাৰণত দন্তমূলীয় ধ্বনি পোৱা গৈছে বুলি মত দাঙি ধৰিছে। এনে মন্তব্যও বিচাৰ্য বিষয়।

- (খ) অসমীয়া ভাষাত সংস্কৃতৰ শ, ষ, স এই ধ্বনি কেইটাই নিজস্ব ধ্বনি গুণ হেৰুৱাই পেলাই পশ্চতালব্য উষ্মধ্বনি স (x) ৰূপে উচ্চাৰিত হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ বাহিৰে অন্যান্য ভাৰতীয় প্ৰাদেশিক ভাষাত এনে বিশেষত্ব দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। সাধাৰণতে এই ধ্বনিবোৰ তন্ত্ৰৰ ৰূপত আদ্য অৱস্থান শ, ষ, স (x) ৰূপে উচ্চাৰিত হয়। মধ্য আৰু অন্ত্য অৱস্থানত শ, ষ, স > হ ৰূপে উচ্চাৰিত হয়। যেনে— শ্বশুৰ > শহুৰ, কলস > কলহ, বিষ > বিহ, দশ উ দহ ইত্যাদি। ড° চট্টোপধ্যায়ে এনেদৰে ধ্বনি উচ্চাৰিত হোৱাৰ মূলতে তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে এনে কথা মানি ল'ব খোজা নাই। অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত এনে হোৱাৰ মূলতে স্থানীয় প্ৰভাৱ (Local phenomenon) বুলি কৈছে। কিন্তু পৰৱৰ্তী পণ্ডিতসকলে কাকতিৰ এই মত মানি ল'ব খোজা নাই। ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে অসমীয়া মান্যভাষা আৰু কামৰূপী উপভাষাত সংস্কৃতৰ উষ্মধ্বনিবোৰ অসংযুক্ত হ'লে সচৰাচৰ 'স' (x) ৰূপে উচ্চাৰিত হোৱাৰ মূলতে তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।

(ঘ) অসমীয়া ভাষাত সংস্কৃতৰ তালব্য ‘চ’ বৰ্গত চ, ছ > চ; য, জ, ঝ > জ (= z); ব, ঢ, ড় > ব আদি ৰূপে উচ্চাৰিত হয়। আনহাতে তিব্বতীৰমীয়া ভাষাতো সংস্কৃতৰ চ, ছ, জ, ঝ এই ধ্বনিবোৰৰ দন্ত্য-ঘৃষ্ট অথবা দন্ত্য উষ্ম ৰূপে উচ্চাৰণ হয়। অসমীয়া ভাষাত চ, ছ, জ, ঝ, ব, ড়, ঢ আদি ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ সবলীকৰণ হোৱা বা পৃথক পৃথক উচ্চাৰণ হ্ৰাস পোৱাটো চীন-তিব্বতীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱ বুলি ভবাৰ থল আছে।

তদুপৰি মহাপ্ৰাণীকৰণ, স্বতঃনাসিক্যভৱন আদি ধ্বনিতত্ত্বৰ অন্যান্য দিশতো তিব্বতৰমীয়া ভাষাসমূহৰ প্ৰভাৱ আছে বুলি ক’ব পাৰি।

২.২.২. ৰূপগত উপাদান :

ৰূপতত্ত্ব অৰ্থাৎ বৈয়াকৰণিক দিশত অসমৰ অনাৰ্য ভাষাসমূহৰ উপাদান অসমীয়া ভাষাত অনেক পোৱা যায়। ড° কাকতিয়ে— **‘Assamese, its Formation and Development’** গ্ৰন্থত অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক দিশত কোলেৰীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা স্বীকাৰ কৰিছে। তদুপৰি ভোটৰমীয়া ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথাও উল্লেখ কৰিছে। মুঠতে অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপগত দিশত অষ্ট্ৰিক, চীন-তিব্বতীয় ভাষাৰ উপাদানৰ কথা পূৰ্বসূৰী গৱেষকসকলে উল্লেখ কৰি গৈছে। তলত ৰূপতাত্ত্বিক দিশৰ কেইটামান উপাদানৰ কথা উল্লেখ কৰা হ’ল—

(ক) অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা ‘—বোৰ’, ‘—বিলাক’ প্ৰত্যয় দুটা মূল চীন তিব্বতীয় ভাষাৰ বুলি ধৰা হৈছে। এই ‘—বোৰ’ আৰু ‘—বিলাক’ প্ৰত্যয় দুটাত ক্ৰমে বৰো ভাষাৰ ‘—ফোৰ’ আৰু গাৰো ভাষাৰ ‘—ফিলাক’ প্ৰত্যয়ৰ প্ৰভাৱ আছে বুলি ভাষাবিদসকলে ক’ব খোজে। কালিৰাম মেধিয়ে গাৰো ‘—ফিলাক’ আৰু মিচিমি ‘—কা-ফ্লাক’ শব্দৰ লগত ‘—বিলাক’ প্ৰত্যয়ৰ মিল আছে বুলি কৈছে। আনহাতে বৰো ভাষাত বহুবচনাত্মক অৰ্থত ‘—ফীৰ’ ব্যৱহাৰ কৰা হয়। যেনে— মানচিফীৰ ‘মানুহবোৰ’, বিজাপফীৰ ‘কিতাপবোৰ’ ইত্যাদি। পুৰণি অসমীয়া ভাষা অৰ্থাৎ ‘গুৰুচৰিত কথা’ৰ ভাষা আৰু বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ‘—ভোৰ’ বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। যেনে— সৰুভোৰ, ডাঙৰভোৰ, খোলাভোৰ ইত্যাদি। পাছত এই ‘—ভোৰ’ৰ পৰাই আধুনিক অসমীয়াৰ ‘—বোৰ’ হৈছে।

আনহাতে ‘-বিলাক’ প্রত্যয়ৰ প্ৰথম ব্যৱহাৰ মিছনেৰীসকলে ব্যৱহাৰ কৰা লিখিত অসমীয়া ভাষাত পোৱা যায়। বোধকৰোঁ গাৰো পাহাৰত খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰা সময়ত গাৰোৰ ‘-ফিলাক’ প্ৰত্যয়ৰ লগত মিছনেৰীসকলৰ পৰিচয় ঘটে আৰু অসমলৈ আহি তেওঁলোকৰ লিখনীত ‘-বিলাক’ প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ কৰে বুলি ভাবিবৰ থল আছে।

- (খ) অসমীয়া ভাষাৰ সম্বন্ধবাচক শব্দ অধিকাংশই সংস্কৃতমূলীয়। কিন্তু বয়স অনুযায়ী সম্বন্ধ বুজাবলৈ ককাই-ভাই, ভাই-ভনী, ভিনিহি-বৈনাই আদি শব্দ অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। সংস্কৃত মূলৰ নোহোৱা আতা-আবু, আই, বৌ, আমৈ-তাই আদিও অসমীয়া ভাষাত পোৱা যায়। ড° কাকতিয়ে এই শব্দবোৰৰ মূল অষ্ট্ৰিকমূলীয় abuh/ abu, kaka, ai, bhai/ ibhai, bo/ bii, amai আৰু tata/ta আদিৰ লগত সাদৃশ্য দেখিবলৈ পাইছে। আনহাতে বৰো— আয়; বাভা— আয়া, গগৰো— আৰৌ; দেউৰী— কাই আদি ভাষাৰ শব্দৰ লগত সাদৃশ্য আছে। গালং ভাষাত ককাই-ভাই, ভাই-ভনী বুজোৱা বেলেগ বেলেগ শব্দ পোৱা যায়। যেনে— আচি ‘ককাই’, অবিৰ ‘ভাই’ ইত্যাদি।
- (গ) পুৰুষ অনুযায়ী সম্বন্ধবাচক বিশেষ্য শব্দৰ লগত –এৰ, –এৰা, –এক আদি প্ৰত্যয় যোগ কৰি সম্বন্ধ নিৰূপণ কৰা ৰীতি অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। যেনে— মোৰ দেউতা, তোমাৰ দেউতাৰা, তাৰ দেউতাক ইত্যাদি। গ্ৰীয়াৰ্ছনে অসমীয়া ভাষাৰ এই ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যটোত বৰো ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথা কৈছে। বৰো ভাষাত দেউতা আৰু মা বুজোৱা শব্দ হৈছে ফা আৰু মা। কিন্তু এই শব্দকেইটা সম্বন্ধবাচক হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰোঁতে আ-ফা ‘মোৰ দেউতা’, নীম-ফা ‘তোমাৰ দেউতা’, বি-ফা ‘তাৰ দেউতা’ আদিৰ দৰে ব্যৱহাৰ হয়। ইয়াত ফা আৰু মা শব্দৰ আগত পূৰ্ব যোগাত্মক ৰূপেহে ব্যৱহাৰ হৈছে। কিন্তু অসমীয়া ভাষাত দ্বিতীয় পুৰুষত তুচ্ছাৰ্থত –এৰ/–ৰ, মান্যার্থত –এৰা/–ৰা তৃতীয় পুৰুষত –এক/–ক পৰযোগাত্মক ৰূপে ব্যৱহাৰ হৈছে। এই সম্বন্ধবাচক প্ৰত্যয়বোৰ যোগ হোৱাৰ লগে লগে পুৰুষৰ সৰ্বনাম কেইটা ব্যৱহাৰ নকৰিলেও

কোন পুৰুষৰ সৰ্বনাম এইটো নিজে নিজে স্পষ্ট হয়। কিন্তু বৰো ভাষাত সম্বন্ধবাচক সৰ্বনাম শব্দৰ আগত আ-, নীম-, বি- আদিৰ যোগ দিলেহে পুৰুষ কেইটা স্পষ্ট হৈ পৰে। ড° কাকতিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ সম্বন্ধবাচক শব্দৰ পুৰুষ অনুযায়ী ৰূপ হোৱা বৈশিষ্ট্যটোত অষ্টিক ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথাহে কৈছে (A.F.D., p. 289)। অষ্টিকমূলীয় চাওতালী ভাষাত সম্বন্ধ বুজোৱা ৰূপৰ পিছত সদায় প্ৰথম পুৰুষত ‘-ঙ’, দ্বিতীয় পুৰুষত ‘-ম’, তৃতীয় পুৰুষত ‘-ত’ প্ৰত্যয় যোগ হয়। যেনে— আপু-ঙ উ মোৰ দেউতা, আপু-ম উ তোমাৰ দেউতাৰা, আপু-ত উ তাৰ দেউতাক। ড° কাকতিয়ে উল্লেখ কৰাৰ দৰে এনে বৈশিষ্ট্যত তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱতকৈ অষ্টিক ভাষাৰ প্ৰভাৱহে অধিক বুলি ক’ব পাৰি।

- (ঘ) অসমীয়া ভাষাৰ নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াপদৰ গঠনতো তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে বুলি গ্ৰীয়াৰ্ছনে উল্লেখ কৰিছে আৰু তাৰ সমৰ্থনত বৰো ভাষাৰ নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াপদৰ গঠনৰ কথাও কৈছে। অসমীয়া ভাষাত ক্ৰিয়াৰ আগত ‘ন-’ প্ৰত্যয় যোগ হ’লে ধাতুটোৰ প্ৰথম স্বৰধ্বনি ‘ন’ৰ ‘অ’ স্বৰধ্বনিৰ সমীভৱন ঘটে। যেনে— ন-মৰে = নমৰে, ন-যায় = নাযায়, ন-কিনে = নিকিনে ইত্যাদি। এই ক্ষেত্ৰত বৰো, গাৰো, ৰাভা, দেউৰী, আদিৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি। বৰো ভাষাত অনুজ্ঞাসূচক নঞাৰ্থক ৰূপ ‘দা-’। যেনে— দা-হা ‘নাযাবা’। ঠিক তেনেদৰে দেউৰী ভাষাত নিৰ্দেশক আৰু অনুজ্ঞা দুয়োটা ক্ৰিয়াৰূপতে নঞাৰ্থক ‘ন-’ প্ৰত্যয় যোগ হয় আৰু সমীভৱন ঘটে। কিন্তু তিব্বতবৰ্মী ভাষাত এই সমীভৱন প্ৰক্ৰিয়া দেখা নাযায়। তদুপৰি নিৰ্দেশক ভাৱ বা সাধাৰণ অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা নঞাৰ্থক প্ৰত্যয় সুকীয়া। যেনে— ৰাভা ভাষাত সাধাৰণ অৰ্থত ব্যৱহৃত নঞাৰ্থক প্ৰত্যয় হৈছে ‘চা’। ৰেং (যোৱা)+ চা = নাযায়। কিন্তু অনুজ্ঞা নঞাৰ্থক হৈছে— ‘তা’, তা + ৰেং = নাযাবা। সাধাৰণতে সাধাৰণ নঞাৰ্থক ৰূপটো তিব্বতবৰ্মী ভাষাত ধাতুটোৰ পাছতহে যোগ হয়।

আনহাতে অসমৰ টাইমূলীয় ভাষাবোৰত নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপৰ গঠনতো এই বৈশিষ্ট্যটো দেখিবলৈ পোৱা যায়। টাই অহোম ভাষাত নঞাৰ্থক ক্ৰিয়া ৰূপটো কেৱল ধাতুৰ আগত নবহে, প্ৰথম স্বৰধ্বনি

অনুযায়ী ইয়াৰ সমীভৱন ঘটে। টাই ভাষাৰ নঞাৰ্থক প্ৰত্যয় হৈছে ‘মা’। যেনে— মা-তঙ উ মতঙ ‘নুবুজোঁ’, মা-কিন উ মিকিন ‘নাখাওঁ’ ইত্যাদি। অসমীয়া ভাষাৰ নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপৰ গঠনত তিব্বতবৰ্মীৰ প্ৰভাৱতকৈ টাই-মূলীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ কথাহে ক’ব পাৰি। মুঠতে গ্ৰীয়াৰ্ছন, কাকতি আদি ভাষাবিদৰ মত সমৰ্থন কৰি অসমীয়া ভাষাৰ নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াপদৰ গঠনত আৰ্য আৰু আৰ্যেতৰ দুয়োটাৰে প্ৰভাৱ স্বীকাৰ কৰিব পাৰি।

- (ঙ) অসমীয়া ভাষাত কোনো বস্তুক নিৰ্দিষ্টকৈ বুজাবলৈ আৰু সেই বস্তুটোৰ আকৃতি আৰু প্ৰকৃতি আদি বুজাবলৈ বিশেষ্য, বিশেষণ আৰু সৰ্বনাম শব্দৰ পিছত কিছুমান নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয় যোগ কৰা হয়। যেনে— মানুহজন, ল’ৰাটো, এচাৰিপাট, কাপোৰখন, কলথোকা, চালনিখনি, ভালখিনি, বেয়াখিনি এইটো ইত্যাদি। এইবোৰৰ কিছুমান একবচনাত্মক ৰূপ আৰু কিছুমান বহুবচনাত্মক ৰূপ পোৱা যায়। সংস্কৃত ভাষাত এনে প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ নাই। এই ভাষিক বৈশিষ্ট্যটো অষ্ট্ৰিক আৰু চীন-তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাত বিশেষভাৱে দেখা যায়; তুলনামূলকভাৱে অসমত তিব্বত-বৰ্মীয়— বৰো, ৰাভা, দেউৰী আদি ভাষাত অধিক পৰিমাণে পোৱা যায়। যেনে— দেউৰী ভাষাত— পেমচু হাচ্চা ‘এখিলা পাণ’, গুঁই তিচ্চা ‘এখন তামোল’; কাৰ্বি ভাষাত— কৱে এপুম ‘তামোল এটা’, চেক-এঙ্লাক, ‘এচটা বাই’, ৰাভা ভাষাত— কৱে বে ‘মানুহজন’, পান বে ‘গছডাল’; বৰো ভাষাত চা (প্ৰত্যয়)ই চে (এক)উ চাচে মানচি ‘এজন মানুহ’, মা (প্ৰত্যয়)ই থাম (তিনি)উ মাথাম দাও ‘তিনিটা চৰাই’ ইত্যাদি। টাই ভাষাটো এই বৈশিষ্ট্য পোৱা যায়; যেনে— চাঙ-দি-টু ‘হাতী চাৰিটা’, নুক টু ‘চৰাইটো’ ইত্যাদি। মুঠতে অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ এই বৈশিষ্ট্যটোত চীন-তিব্বতবৰ্মী ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছে যদিও এইবোৰৰ প্ৰয়োগ আৰু ব্যৱহাৰত নিজা ৰীতি গ্ৰহণ কৰিছে।
- (চ) অসমীয়া ভাষাৰ আন এটা বৈশিষ্ট্য হৈছে— প্ৰতিধন্যাত্মক শব্দৰ গঠন। যেনে— মাছ-তাছ, ভাত-চাত, নিমখ-চিমখ, ধন-ধান ইত্যাদি। অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বন্যাত্মক শব্দৰ গঠনৰ লগত আৰ্যভিন্ন

ভাষাবোৰৰ যথেষ্ট সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। দেউৰী ভাষাত চিঙ-পিঙ ‘নিমখ-চিমখ’, ঝিবি-কিবি ‘বাতি-চাতি’; কাৰ্বি ভাষাত-অক-আক ‘মাছ-তাছ’, ছক-ছাক ‘ধান-চান’, হেম-হাম ‘ঘৰ-চৰ’ ইত্যাদি।

(ছ) অসমীয়া ভাষাত লিঙ্গ নিৰপেক্ষ বা উভয় লিঙ্গবাচক শব্দৰ আগত মতা আৰু মাইকী বুজোৱা বিশেষ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি লিঙ্গ নিৰ্ণয় কৰা হয়। যেনে— মতা-কুকুৰ, মাইকী-কুকুৰ; মতা মানুহ, মাইকী মানুহ; মতা ছাগলী, মাইকী-ছাগলী ইত্যাদি। তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাবোৰতো লিঙ্গ নিৰূপণত এনে নিয়ম পৰিলক্ষিত হয়। ৰাভা ভাষাত— মাৰা গোৰায় ‘মতা ঘোঁৰা’, মাজু গোৰায় ‘মাইকী ঘোঁৰা’; মিচিং ভাষাত— মিলং আমি ‘মতা মানুহ’, মিলং তানি ‘মাইকী মানুহ’; বৰো ভাষাত— মাইজি বৃন্দা ‘মতা মেকুৰী’, মাইজী বৃন্দা ‘মাইকী মেকুৰী’, হৈমা বাংথা ‘মতা কুকুৰ’, হৈমা বাংথি ‘মাইকী কুকুৰ’, ইত্যাদি। উল্লেখযোগ্য যে— বৰো, মিচিং আদি ভাষাত লিঙ্গ নিৰূপণ কৰা মুক্ত ৰূপটো লিঙ্গ নিৰূপণৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ লগত তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাবোৰৰ সাদৃশ্য পোৱা যায়।

(জ) অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ হৈ থকা বহু ক্ৰিয়ামূল চীন-তিব্বতীয় ভাষাবোৰৰ মাজত বিচাৰি পাব পাৰি। ড° কাকতিয়ে গৱেষণা গ্ৰন্থত ভালেমান আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ উপাদানৰ কথা উল্লেখ কৰিছে।

- অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা গঠনমূলক প্ৰত্যয় ‘-মা’ আৰু ‘-চা’ বড়ো মূলৰ বুলি কোৱা হৈছে। যেনে— লোধোমা, লুৰুমা, ধেপেচা ইত্যাদি।
- অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান যৌগিক ক্ৰিয়া ৰূপ বড়োমূলীয় বুলি অনুমান কৰা হৈছে। যেনে— গবামাৰ, খামবান্ধ, বিৰদি, থলামুৰি মাৰ ইত্যাদি।
- অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহৃত কিছুমান ক্ৰিয়া ধাতু, যেনে— চেপ, চেলেক, জোঙাল, সোঁত, চোপ, গল, ৰেপ, গচক, ভেঁকুৰ, চেঁকুৰ আদি বড়োমূলীয় বুলি কোৱা হৈছে। টাই আহোম ভাষাৰ পৰা অহা কিছুমান ক্ৰিয়া হৈছে— চক্, চাপ, লেট, পম, পাং, জঁক, টিপ, চোহ ইত্যাদি।

২.২.৩ শব্দগত উপাদান :

অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক দিশৰ গঠনত যেনেদৰে অসমৰ অন্যান্য ভাষাবোৰে বৰঙণি যোগাইছে, ঠিক তেনেদৰে এই ভাষাবোৰে নানা ধৰণৰ শব্দ যোগান ধৰি অসমীয়া ভাষাৰ শব্দৰ ভঁৰাল টনকিয়াল কৰিছে। বিশেষকৈ অসম আৰু দাঁতিকাষৰীয়া ৰাজ্যৰ বিভিন্ন ঠাইৰ নাম, নদীৰ নাম, উৎসৱ-পাৰ্বণৰ নাম, বিভিন্ন উপাধি, বিষয়া আদিৰ নাম আৰু দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত অনেক শব্দ চীন-তিব্বতীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ পৰা আহিছে। তদুপৰি অষ্ট্ৰিক আৰু দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰাও অসমীয়া ভাষালৈ শব্দ অহাৰ কথা ড° কাকতি, বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা, কালিৰাম মেধি আদি ভাষাবিদসকলে উল্লেখ কৰি থৈ গৈছে।

● অষ্ট্ৰিকমূলীয় শব্দ :

অষ্ট্ৰিক মূলৰ পৰা কিছুমান শব্দ অহাৰ সন্ধান দেখুৱাইছে।

- (ক) খাচীৰ পৰা – কাবৌ, কিংখাপ, খামোচ, খং, কমা, দোন, হেনো, জপা, জঞ্জাল, জহা, মেথোন, এনেই, শালমন, নোদোকা, চোকোৰা আদি শব্দ।
- (খ) কোল-মুণ্ডাৰ পৰা – এৰা (হয়), লাটুম, উবুৰিয়া, মুগা।
- (গ) চাওতালীৰ পৰা – চোপ, চুমা, গোহাৰি, পাহাৰ, গোঙোৰা।
- (ঘ) মালয় ভাষাৰ পৰা – বগা, বটল, চেলাউৰি, চেঙা, সাঁফৰ, ডিঙি, গাহৰি, হোলোঙা, জেং, মৈদাম, নাহৰফুটুকী, সোলা, উঁহ, সিজু ইত্যাদি।

এইবিলাকৰ উপৰিও বিভিন্ন পণ্ডিতসকলে কুৰি, পোণ, গুণ্ডা অষ্ট্ৰিক ভাষাৰ পৰা অহা বুলি দেখুৱাইছে। ঠাইৰ নাম— প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ, কামৰূপ, কামাখ্যা, হাৰুপেশ্বৰ আদি শব্দও অষ্ট্ৰিক মূলীয় বুলি কোৱা হৈছে। শেষাংশত -ত, -তা, -তু আদি থকা শব্দবোৰ অষ্ট্ৰিকমূলীয় বুলি অনুমান কৰা হৈছে। যেনে— কমতা, চামতা, ধৰমতুল, চাপতথাম আদি।

● তিব্বতবৰ্মীমূলীয় শব্দ :

তিব্বতবৰ্মী ভাষাবোৰৰ পৰা কিছুমান সৰল আৰু মিশ্ৰ ধাতুৰ

উপৰিও নানা তৰহৰ শব্দ অসমীয়া ভাষালৈ আহিছে বুলি বিভিন্ন পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰিছে।

শব্দৰ আগত ‘দি’ নাইবা শেষত ‘দৈ’ থকা নদীবাচক শব্দবোৰ বড়ো ভাষাৰ পৰা অহা বুলি ভবা হৈছে। যেনে— দিচাং, দিখৌ, দিবং, দিহিং, ভোগদৈ, মঙ্গলদৈ ইত্যাদি।

মিচিং ভাষাৰ কেতবোৰ শব্দৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ শব্দৰ সাদৃশ্য আছে। যেনে— বৰালী (মাছ), বোকা (বোকাদ), উৰুকা, ডাকু, টোকাৰি, (তুকাৰি), পেঁপা (পেম্পা), তিয়ঁহ (তিয়ঙ) ইত্যাদি।

তিব্বতবৰ্মীয় শাখাৰ ডিমাছা আৰু মেইতেই ভাষাৰ কিছুমান মাছধৰা সঁজুলি বুজোৱা শব্দ, গছ-গছনিৰ নাম আৰু অন্যান্য শব্দৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। যেনে— জাকৈ (জকাই), চেপা (চেফা), পম্বল (পল), সিজু (চি-ওজু), ৰবাব (ৰেবা), লফা লাংফাই, জালি (জালাহ), জোং (জোং) ইত্যাদি।

● টাইমূলীয় শব্দ :

অসমত বৰ্তমান বসবাস কৰি থকা টাইমূলীয় লোকসকলৰ ভাষা— আহোম, খামতি, ফাকে, আইতন, টুৰুং, খাময়াং আদিৰ পৰা বহু শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিছে। বিশেষকৈ আহোমসকলে অসমীয়া ভাষাক দৈনন্দিন জীৱনৰ মাত কথা ৰূপে আকোঁৱালি লোৱাৰ বাবে আৰু অসমীয়া ভাষাত বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰাৰ ফলস্বৰূপে বহু আহোম ভাষাৰ শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিছে। বিশেষকৈ দৈনন্দিন জীৱনত ব্যৱহৃত কিছুমান শব্দৰ উপৰিও ঠাইৰ নাম, নদীৰ নাম, সম্বন্ধবাচক শব্দ, বিষয়া বা উপাধি বুজোৱা বহু শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিছে। তলত কিছুমান শব্দ উল্লেখ কৰা হ’ল— ‘টি’ বা ‘তি’ প্ৰত্যংশৰে গঠিত হোৱা স্থানবাচক আৰু নদী বাচক শব্দ আহোম ভাষাৰ পৰা অসমীয়ালৈ অহা বুলি অনুমান কৰা হৈছে। যেনে— টিয়ক, টিপাম, টিৰাপ, টিংখাং, টিপ্লিং, টিছ, নামতি আদি। ঠাইৰ নাম, যেনে— নামদাং, চাৰিং, নাজিৰা, চৰাইদেউ, চেপন, টংলা, খোৱাং, পাটকাই, খুমটাই আদি স্থানবাচক শব্দও আহোম ভাষাৰ পৰা অহা বুলি ধৰা হৈছে।

বুৰঞ্জীসমূহৰ জৰিয়তে বহু আহোম ভাষাৰ শব্দ অসমীয়ালৈ

আহিছে। যেনে— ফাংফুং, পাঙ, পিং, জান, জিন, বুৰঞ্জী, কাৰেং, বংঘৰ, টুপ, লিকচৌ, চকলং, জাপ, চুপ ইত্যাদি।

বিষয়া বা উপাধি বুজোৱা বহু শব্দ আহোম ভাষাৰ পৰা অসমীয়া পৰিভাষা ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে— হাজৰিকা, শইকীয়া, বৰুৱা, বৰবৰুৱা, স্বৰ্গদেউ ইত্যাদি।

বৰ্তমান আহোম সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত কিছুমান সম্বন্ধবাচক শব্দ আহোম ভাষাৰ পৰা আহিছে। যেনে— ফুকন, চাওদাং, মোহন, বাইলুং, নিচাদেউ, এপাদেউ, পুথাও, আনাও, আপুটি ইত্যাদি।

● দ্ৰাবিড়মূলীয় শব্দ :

দ্ৰাবিড় ভাষাগোষ্ঠীয়ে বিশেষকৈ শব্দৰ দিশত অসমীয়া ভাষাৰ সমৃদ্ধিত বিশেষ বৰঙণি যোগাইছে। ভাষাবিদ কালিৰাম মেধি, বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই কিছুমান শব্দ দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰা অহা বুলি দেখুৱাইছে।

দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰা অসমীয়ালৈ যিবোৰ শব্দ আহিছে, সেইবোৰ সংস্কৃত ভাষাৰ মাজেদি অহাতো স ব, কাৰণ দ্ৰাবিড় ভাষালোক ভাৰতৰ আদিম অধিবাসী আছিল আৰু দ্ৰাবিড় ভাষাৰ প্ৰভাৱ ভাৰতীয় আৰ্যভাষা, বিশেষকৈ সংস্কৃত ভাষাত পৰিছিল; যিহেতু মূলত নথকা দন্ত্য আৰু মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ দ্ৰাবিড় ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ ফলস্বৰূপে সংস্কৃত ভাষাত সোমাই পৰিছে। দ্ৰাবিড় গোষ্ঠীৰ লোক পশুপালন, পূজা-পাতল, নগৰ নিৰ্মাণ আদিৰ ক্ষেত্ৰত আগৰণুৱা আছিল।

কালিৰাম মেধিয়ে ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব’ শীৰ্ষক গ্ৰন্থত দ্ৰাবিড় মূলৰ শব্দৰ এখন তালিকা দাঙি ধৰিছে। এই শব্দবোৰ হৈছে— আই (বসন্ত), আমৈ, চিনা (জোক), তেঁউৰ (মৃগী বেমাৰ), উৰুখ, হোঁপ, নদীবাচক আৰু আলু শব্দেৰে গঠিত ভৰলু আদি।

বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই ‘অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি’ শীৰ্ষক গ্ৰন্থত অন্তত ব্যৱহাৰ হোৱা শব্দাংশ যেনে— জুৰি, জুলি, পুৰ, কুট, গুৰি, ভিটি, ভিট, আদিৰে গঠিত শব্দ কিছুমান দ্ৰাবিড় ভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষালৈ আহিছিল বুলি অনুমান কৰিছে।

দ্ৰাবিড় ভাষাগোষ্ঠীৰ পৰা সংস্কৃত ভাষালৈ বহু শব্দ আহিছে আৰু এই শব্দবোৰৰ কিছুমান উত্তৰাধিকাৰীসূত্ৰে অসমীয়া ভাষাই গ্ৰহণ

কৰিছে। যেনে— অগৰু, আড়ম্বৰ, অলস, উলুখন, কলুষ, কুট, কঠিন, কানন, কুতি (ঘৰ), কুটিল, কুণ্ড, কুণ্ডল, কুাল (কোৰ), কুন্তল, কোটোৰা, কোণ, খল(দুষ্ট), চেপেটা, তাল (গছ), তুলা (কপাহ), নীড়, পণ, পণ্ডিত, ময়ুৰ, মল্লিকা, বীজ, মুকুট, বলয়, ৰাত্ৰি, হেৰম্ব ইত্যাদি। (অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, পৃষ্ঠা- ৮০)।

২.২.৪ বাক্যগত উপাদান :

অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যবিন্যাস পদ্ধতিত আমাৰ চাৰিওফালে আবৰি থকা আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহৰো উপাদান পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যত কৰ্তাইকমইক্ৰিয়া— এই নিৰ্দিষ্ট ক্ৰম সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ হয়। অসমীয়া ভাষাৰ মূল সংস্কৃত ভাষাত এনে সুনিৰ্দিষ্ট ক্ৰম পৰিলক্ষিত নহয়। সংস্কৃত ভাষাত শব্দৰ স্থানৰ পৰিৱৰ্তন হ'লে অৰ্থৰো বিজুতি ঘটে। কিন্তু অসমীয়া ভাষাত ভাৱ অনুসৰি শব্দৰ স্থানৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিলেও বাক্যৰ অৰ্থৰ পৰিৱৰ্তন নঘটে। অন্যান্য তিব্বতবৰ্মী ভাষাবোৰৰো অসমীয়া ভাষাৰ দৰে বাক্যবিন্যাস পদ্ধতিত কৰ্তাইকমইক্ৰিয়া এই নিৰ্দিষ্ট ক্ৰম পৰিলক্ষিত হয়। অসমীয়া ভাষাৰ বাক্যৰ গঠন আৰু অন্যান্য আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ বাক্যৰ গঠনৰ অধ্যয়ন হ'লেহে এটা সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ব পৰা যায়। বাক্যৰ অলোচনা অতি দীঘলীয়া, অধ্যয়নৰ অবিহনে কোনো এটা ভাষাৰ বাক্যৰ গঠন সম্পৰ্কে সিদ্ধান্ত দিয়াটো এটা দুৰূহ কাম।

অসমীয়া ভাষা থলুৱা আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহৰ উপাদানেৰে সমৃদ্ধ হৈছে, এই কথা খোৱতে ক'ব পাৰি। কিন্তু পূৰ্বসূৰীসকলে আগবঢ়াই যোৱা মন্তব্যসমূহক পুনৰ নতুন দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰি চাব লাগিব। অসমীয়া আৰু আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ উমৈহতীয়া লক্ষণবোৰ সঠিকভাৱে নিৰূপিত হ'লেও অসমীয়া ভাষাৰ বুকুত বিৰাজ কৰা আৰ্যভিন্ন উপাদানসমূহ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব পৰা যাব।

- অসমীয়া ভাষাৰ মূল ভাৰতীয়-আৰ্যভাষা হ'লেও ইয়াত আৰ্যেতৰ ভাষাৰ উপাদান যথেষ্ট আছে।
- অসমীয়া ভাষাই সন্নিৱিষ্ট ভাষা বিশেষকৈ চীন-তিব্বতমূলীয় ভাষাসমূহৰ পৰা উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে। এনে উপাদানসমূহ চাৰিটা দিশত ভাগ কৰি আলোচনা কৰা হৈছে— ধ্বনিগত, ৰূপগত, শব্দগত আৰু বাক্যগত।
- দীৰ্ঘদিন ধৰি অসমৰ একে ভৌগোলিক, ৰাজনৈতিক, সাংস্কৃতিক পৰিবেশত আৰ্য-আৰ্যেতৰ ভাষা-ভাষী লোকসকল একেলগে বসবাস কৰি থকাৰ বাবে প্ৰত্যেকেই প্ৰত্যেকৰ পৰা ভাষাগত উপাদান সংগ্ৰহ কৰি নিজৰ নিজৰ ভাষাৰ ভৰাল টনকিয়াল কৰিছে।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধ্য প্ৰশ্নোত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন- ১ :

অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতত্ত্বৰ দিশত আৰ্যেতৰ ভাষা গোষ্ঠীৰ প্ৰভাৱ যথেষ্ট পৰিমাণে পৰিছে বুলি পণ্ডিতসকলে স্বীকাৰ কৰি আহিছে। এই আৰ্যেতৰ ভাষাসমূহৰ ভিতৰত তিব্বতবৰ্মী ভাষা পৰিয়ালৰ বৰো ভাষাৰ প্ৰভাৱ বেছি। ৰূপগত দিশত অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰা বৰো ভাষাৰ উপাদান সম্পৰ্কে তলত থোৱা আলোচনা কৰা হৈছে—

১. অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা বহুবচনাত্মক ‘-বোৰ’, ‘-বিলাক’ প্ৰত্যয়ত ক্ৰমে বৰোৰ ‘ফীৰ’ আৰু গাৰো ‘ফিলাক’ প্ৰত্যয়ৰ প্ৰভাৱ পৰিছে বুলি পণ্ডিতসকলে স্বীকাৰ কৰিছে।
২. অসমীয়া ভাষাত পুৰুষ অনুযায়ী সম্বন্ধবাচক বিশেষ্য শব্দৰ লগত -এৰ, -এৰা, -এক প্ৰত্যয় যোগ কৰি সম্বন্ধ নিৰ্ণয় কৰা প্ৰণালীত বৰো ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছে বুলি পণ্ডিতসকলে উল্লেখ কৰিছে। বৰো ভাষাত সম্বন্ধ নিৰ্ণয় কৰোঁতে আ-ফা ‘মোৰ দেউতা’, নীম ফা ‘তোমাৰ দেউতাৰা’ আৰু বি-ফা ‘তাৰ দেউতাক’ আদি ব্যৱহাৰ হয়।
৩. অসমীয়া নঞাৰ্থক ক্ৰিয়াপদৰ গাঠনিতো তিব্বতবৰ্মী ভাষাবোৰৰ প্ৰভাৱ স্বীকাৰ কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষাত ক্ৰিয়াপদৰ আগত ন- প্ৰত্যয় যোগ হোৱাৰ দৰে বৰো, ৰাভা, দেউৰী, আদি ভাষাতো দা, তা আদি প্ৰত্যয় যোগ হয়। যেনে- ন-খাওঁ, নাখাওঁ (অসমীয়া), দা-খাওঁ, নাখাবা (বৰো), দা-হা ‘নাখাবা’ (দেউৰী), চৰং-চা ‘নাখায়’ (বৰো) ইত্যাদি।
৪. অসমীয়া ভাষাত লিঙ্গ নিৰ্ণয় কৰোঁতে লিঙ্গ নিৰপেক্ষ ৰূপৰ লগত ‘মতা’ আৰু ‘মাইকী’ এই দুই শব্দ যোগ কৰা হয়। ঠিক তেনেদৰে তিব্বতবৰ্মীমূলীয় বৰো, ৰাভা, গাৰো, কাৰবি, মিচিং আদিতো এনে নিয়ম পৰিলক্ষিত হয়। যেনে- ছৈমা বাংগা ‘মতা কুকুৰ’, দৈথা বাংগি ‘মাইকী কুকুৰ’ (বৰো), মাথা গোৰায় ‘মতা ঘোঁৰা’, মাজু গোৰায় ‘মাইকী ঘোঁৰা’ ইত্যাদি।

ওপৰত উল্লেখ কৰা ৰূপগত দিশসমূহৰ বাহিৰেও যথেষ্টসংখ্যক ৰূপগত উপাদান তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাসমূহৰ পৰা অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰিছে। সেয়েহে অসমীয়া ভাষাটোৰ গঠনৰ দিশত মূলৰ পৰা বহুখিনি পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়।

অনুশীলনী- ২

ক. চমুকৈ লিখাঁ।

১. অসমীয়া ভাষাৰ সন্নিহিতস্থ ভাষাসমূহ কি কি?
২. কি কি দিশত অসমীয়া ভাষাত সন্নিহিতস্থ ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে।
৩. আঞ্চলিকমূলৰ পৰা অসমীয়া ভাষাত সোমোৱা দহটামান শব্দ লিখাঁ।
৪. অসমীয়া ভাষাত ব্যৱহৃত টাইমূলীয় শব্দৰ এখন তালিকা কৰাঁ।

খ. বহুলাই লিখাঁ।

১. ‘অসমীয়া ভাষাত সন্নিহিতস্থ ভাষাৰ উপাদান’ —শীৰ্ষক এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰাঁ।
২. অসমীয়া ভাষাত তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাৰ অৱদান সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰাঁ।
৩. অসমীয়া ভাষাত টাইভাষাৰ অৱদান সম্পৰ্কে এটি দীৰ্ঘ প্ৰবন্ধ লিখাঁ।
৪. অসমীয়া ভাষাত আৰ্যেতৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ কি কি দিশত কেনেদৰে পৰিছে উদাহৰণৰ সৈতে এটি আলোচনা আগবঢ়োৱাঁ।

অধিক অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰসঙ্গ পুথি :

১. অসমৰ ভাষা : ভীমকান্ত বৰুৱা
২. অসমীয়া ভাষা : ভীমকান্ত বৰুৱা
৩. অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস : ৰমেশ পাঠক
৪. অসমীয়া ভাষাত জনগোষ্ঠীয় ভাষাৰ উপাদান: প্ৰকাশক - অধ্যক্ষ,
নগাওঁ ছোৱালী কলেজ
৫. তুলনামূলক অধ্যয়ন (সম্পা) : ভীমকান্ত বৰুৱা
৬. অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব : কালিৰাম মেধি
৭. অসমীয়া আৰু অসমৰ তিব্বতবৰ্মীয় ভাষা : উপেন ৰাভা হাকাচাম
৮. Assamese, Its Formation and
Development : Banikanta Kakati

খণ্ড- ৪ : অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব (Assamese Phonology)

গোট- ১ : ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সাধাৰণ ধাৰণা

গোট- ২ : অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব

প্ৰস্তাৱনা :

আগৰ তিনিটা খণ্ডত তোমালোকে অসমত প্ৰচলিত ভাষাৰ লগত পৰিচয় হ'ব পাৰিলা। অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিলা, লগতে অসমীয়া ভাষা আৰু নিকটস্থ ভাষাসমূহৰ মাজত হোৱা ভাষিক আদান-প্ৰদানৰ সম্পৰ্কেও বহুতো কথা জানিলা। এই খণ্ডটিত 'অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব' সম্পৰ্কে কিছু কথা ক'বলৈ বিচাৰিছোঁ। ভাৰতীয় আৰ্য-ভাষামূলীয় অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, অৰ্থতত্ত্ব, বাক্যতত্ত্ব এই আটাইকেইটা দিশতে অধ্যয়ন কৰাৰ যথেষ্ট স্থল আছে। ধ্বনিতত্ত্ব হৈছে— কোনো এটি ভাষাৰ ধ্বনিসমূহৰ প্ৰণালীবদ্ধভাৱে কৰা আলোচনা। ইয়াত সেই বিশেষ ভাষাত উচ্চৰিত হোৱা ধ্বনিসমূহৰ সম্পৰ্কেহে আলোচনা কৰা হয়। 'অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব' সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাৰ আগতে ধ্বনিবিজ্ঞান, ধ্বনিতত্ত্ব সম্পৰ্কে কিছু কথা জনা দৰকাৰ। সেয়েহে এই খণ্ডটিৰ প্ৰথম গোটত ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্ব সম্পৰ্কে এটি সাধাৰণ আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব। দ্বিতীয় গোটতহে অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব সম্পৰ্কে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব। তোমালোকে বিশেষকৈ দ্বিতীয় গোটটিৰ অধ্যয়নৰ যোগেদি অসমীয়া ভাষাত উচ্চৰিত ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণৰ গুণ আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিবা।

গোট ১ : ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সাধাৰণ ধাৰণা।

গঠন

- ১.০. উদ্দেশ্য
- ১.১. প্ৰস্তাৱনা
- ১.২. ধ্বনিবিজ্ঞান
- ১.৩. ধ্বনিবিজ্ঞান প্ৰকাৰ
- ১.৪. ধ্বনিতত্ত্ব
- ১.৫. ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰয়োজনীয়তা
- ১.৬. ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্ক
- ১.৭. ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ পাৰ্থক্য
- ১.৮. সাৰাংশ

১.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত তোমালোকে—

- ধ্বনিবিজ্ঞানৰ সংজ্ঞা নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব।
- ভাষাৰ অধ্যয়নত ধ্বনিবিজ্ঞানৰ কামৰ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- ধ্বনিতত্ত্বই ভাষাৰ অধ্যয়ন কেনেদৰে ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে এই সম্পৰ্কেও জানিব পাৰিব।
- ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্ক আৰু পাৰ্থক্য বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

১.১ প্ৰস্তাৱনা :

ভাষাৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন অথবা বিশ্লেষণেই হ’ল— ভাষাবিজ্ঞান। পৃথিবীত বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মাজত ভাব বিনিময় কৰিবৰ বাবে অজস্ৰ ভাষা আছে। এই ভাষাসমূহৰ কোনো এটা বা একাধিক ভাষাৰ ধ্বনিমালাৰ উচ্চাৰণৰ প্ৰকৃতি, ধ্বনি সংযোগৰ ৰীতি, ভাষাত ব্যৱহৃত শব্দসমূহৰ গঠন, বাক্যৰ গঠন বা পৰিবৰ্তন প্ৰণালী, শব্দমালা আৰু অৰ্থতত্ত্বৰ বিজ্ঞানসন্মত বিচাৰ-বিশ্লেষণ আমি কৰিব পাৰোঁ।

ভাষাটোৰ বা ভাষাসমূহৰ প্ৰকৃতি বা যথাযথ বৰ্ণনাই ভাষাৰ বিজ্ঞানসন্মত আলোচনাৰ মূল লক্ষ্য। ভাষাবিজ্ঞানৰ আলোচনাত ভাষাৰ বিশ্লেষণৰ চাৰিটা স্তৰ স্বীকাৰ কৰা হয়। এই স্তৰকেইটা হৈছে—

১. ধ্বনিৰ স্তৰ অৰ্থাৎ ধ্বনি বিশ্লেষণৰ স্তৰ।
২. ৰূপৰ স্তৰ অৰ্থাৎ ৰূপ গঠনৰ স্তৰ।
৩. বাক্যৰ স্তৰ অৰ্থাৎ বাক্য গঠনৰ স্তৰ।
৪. অৰ্থৰ স্তৰ।

উল্লিখিত চাৰিটা স্তৰৰ ভিতৰত ধ্বনিবিজ্ঞানত ধ্বনিৰ বিশ্লেষণ কৰা হয়, ৰূপবিজ্ঞানত ৰূপৰ বিশ্লেষণ কৰা হয় আৰু বাক্য আৰু অৰ্থৰ বিশ্লেষণ ক্ৰমে বাক্যবিজ্ঞান আৰু অৰ্থবিজ্ঞানত কৰা হয়।

খণ্ড- ৪ৰ প্ৰথম গোটত ধ্বনিবিজ্ঞানত কেনেদৰে ধ্বনিসমূহৰ সাধাৰণ বিশ্লেষণ কৰা হয় এই সম্পৰ্কে বহুলাই আলোচনা কৰা হ’ব। ভাষাবিজ্ঞানৰ এটি বিশিষ্ট অংগ হৈছে ধ্বনিবিজ্ঞান। আনহাতে ভাষাবিশেষৰ ধ্বনিৰ প্ৰণালীবদ্ধ আলোচনাই হৈছে— এটা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব। সেয়েহে ইয়াত ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সাধাৰণ আলোচনা কৰাৰ উপৰিও এই দুয়োটাৰ মাজৰ সম্পৰ্ক আৰু পাৰ্থক্য আদিৰ কথাও আলোচনা কৰা হ’ব। এই খণ্ডটি অধ্যয়নৰ জৰিয়তে তোমালোকে কোনো এটা ভাষাৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব।

১.২ ধ্বনিবিজ্ঞান (Phonetics) :

ভাষাৰ অধ্যয়নৰ প্ৰধান কেন্দ্ৰবিন্দু হৈছে— ধ্বনিবিজ্ঞান, ই প্ৰধানতঃ বাগ্‌ধ্বনিৰ বিশ্লেষণৰ বিজ্ঞান। ধ্বনিৰ সাধাৰণ বিশ্লেষণৰ বাবে ধ্বনিবিজ্ঞানৰ প্ৰয়োজন। গ্ৰীক ভাষাত 'phone' মানে ধ্বনি আৰু জ্ঞান বা শাস্ত্ৰ বুজাবৰ বাবে 'istics' যোগ কৰি 'Phonetics' শব্দটো পোৱা গৈছে। অৰ্থাৎ য’ত বাগ্‌ধ্বনিসমূহৰ বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন কৰা হয় সেয়ে ধ্বনিবিজ্ঞান।

হাওঁফাওঁৰ পৰা বতাহ বাহিৰলৈ উলিয়াই আনি অথবা হাওঁফাওঁলৈ বতাহ শুহি লৈ বাগিন্দ্ৰিয়ৰ সহায়ত যি নাদ উচ্চাৰণ কৰা হয়, সেয়ে হৈছে বাগ্‌ধ্বনি। মানৱ বাগ্‌যন্ত্ৰৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ সমস্ত জ্ঞানৰ বিতং বিৱৰণ ধ্বনিবিজ্ঞানৰ আলোচ্য বিষয়। ধ্বনি উচ্চাৰক

অংগ বাগিন্দ্ৰিয়ৰ সহায়ত কেনেকৈ ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰা হয়, ধ্বনিসমূহৰ গুণ আৰু লক্ষণ, ধ্বনিৰ উচ্চাৰণৰ বিভিন্ন কৌশল বা ধ্বণ আৰু স্থান এইবোৰৰ প্ৰকৃতি বা স্বৰূপ বিশ্লেষণ কৰাই ধ্বনিবিজ্ঞান মূল কাম। তদুপৰি ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ আৰু শ্ৰৱণৰ গোটেই প্ৰক্ৰিয়াটো ধ্বনিবিজ্ঞানে সামৰি লয়। উৎপাদিত ধ্বনিয়ে বায়ুমণ্ডলত কিছুমান টো সৃষ্টি কৰে, এই টো বা তৰংগবোৰে শ্ৰোতাৰ কৰ্ণকুহৰত প্ৰবেশ কৰে, তেতিয়া স্নায়ুকোষত কম্পন উঠে আৰু এই বাৰ্তা মগজুৱে গ্ৰহণ কৰে, এইদৰে মগজুৱে বাৰ্তা গ্ৰহণ কৰাৰ পাছতেহে শ্ৰোতাই শুনে। এনেবোৰ কথাৰ বিচাৰ-বিশ্লেষণ ধ্বনিবিজ্ঞানৰ সহায়ত কৰা হয়। তদুপৰি ধ্বনিবিজ্ঞানত ধ্বনিৰ প্ৰকাৰ ভেদ, হ্ৰস্বতা-দীৰ্ঘতা, অনুনাসিকতা, যুগ্মতা, সুৰ, সুৰলহৰ আদি সম্পৰ্কেও খৰচি মাৰি অধ্যয়ন কৰা হয়। ধ্বনিবিজ্ঞানৰ প্ৰধান কাম কেইটাৰ সম্পৰ্কে তলত থোৰতে উনুৰিওৱা হৈছে—

১. ধ্বনিবিজ্ঞানত বাগিন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ প্ৰায়োগিক আৰু তাত্ত্বিক দিশৰ বিশ্লেষণ কৰা হয়।
২. ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণৰ বিশেষত্ব অৰ্থাৎ গুণ আৰু প্ৰকৃতি অনুসৰি ধ্বনিসমূহৰ প্ৰকাৰ নিৰ্ণয় কৰি নামকৰণ কৰা হয়।
৩. বাগিন্দ্ৰিয়ৰ (Organ of Speech) নাসিকা বিবৰ, ঘটিকা বা বাগ্‌যন্ত্ৰ, স্বৰতন্ত্ৰী, গলকোষ, তালুকা, ওঁঠ, দাঁত, জিভা আদিয়ে ধ্বনিৰ উৎপাদনত কেনেদৰে কাম কৰে অৰ্থাৎ ইবোৰৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে ধ্বনিবিজ্ঞানত আলোচনা কৰা হয়।
৪. ধ্বনিবিজ্ঞানত বায়ুপ্ৰবাহৰ গতিৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণাত্মক বৰ্ণনা আৰু বায়ুপ্ৰবাহৰ গতি কিদৰে উচ্চাৰণাত্মক প্ৰক্ৰিয়াত জড়িত হৈ থাকে এনেবোৰ কথা বৰ্ণনা কৰা হয়।

বৰ্তমান সময়ত ধ্বনিবিজ্ঞানৰ আলোচনাই বাগ্‌ধ্বনিৰ লগতে আৰু ভালেমান বিষয় সাঙুৰি লোৱা কাৰণে ইয়াক এক সুকীয়া বিভাগ হিচাপে দাবী কৰাৰ অৱকাশ আছে।

১.৩ ধ্বনিবিজ্ঞানৰ প্ৰকাৰ :

ধ্বনিসমূহৰ বিশ্লেষণ প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ধ্বনিবিজ্ঞানক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। যেনে—

১. উচ্চাৰণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান (Articulatory Phonetics)
২. শ্ৰৱণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান (Auditory Phonetics)
৩. তৰংগ ধ্বনিবিজ্ঞান / সাংবহনিক ধ্বনিবিজ্ঞান (Acoustic Phonetics)

১. উচ্চাৰণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান :

বাগ্যন্ত্ৰৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণৰ বিভিন্ন প্ৰক্ৰিয়াৰ বিষয়ে কৰা বিশ্লেষণক উচ্চাৰণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান বোলা হয়। এই ধ্বনি বিশ্লেষণত বাগ্যন্ত্ৰৰ বিভিন্ন অংশসমূহৰ বৰ্ণনা, ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণৰ স্থান, ধ্বনিসমূহৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰ আদি বিষয়সমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়।

২. শ্ৰৱণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান :

বক্তাৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত ধ্বনি শ্ৰোতাৰ শ্ৰৱণেন্দ্ৰিয় আৰু মগজুৰে কেনেদৰে গ্ৰহণ কৰে, তাৰ স্বৰূপ বিশ্লেষণেই হ'ল শ্ৰৱণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞান। এনে বিশ্লেষণ প্ৰক্ৰিয়া যন্ত্ৰৰ সহায়তহে কৰা সৰ। বক্তাৰ মুখৰ পৰা নিৰ্গত হোৱা ধ্বনিসমূহে বায়ুমণ্ডলৰ মাজেদি গৈ শ্ৰোতাৰ কৰ্ণ কুহৰত স্পৰ্শ কৰাৰ পাছত মগজুৰে সংবাদ গ্ৰহণলৈকে হোৱা ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিশ্লেষণেই শ্ৰৱণাত্মক ধ্বনিবিজ্ঞানৰ প্ৰধান কাম। এই গোটেই শ্ৰৱণ প্ৰক্ৰিয়াটোৱেই অতি জটিল আৰু ইয়াত মগজুৰ ভূমিকা অতি উল্লেখনীয়।

৩. তৰংগ ধ্বনিবিজ্ঞান / সাংবহনিক ধ্বনিবিজ্ঞান :

ধ্বনিবিজ্ঞানৰ এই শাখাটোত ধ্বনিৰ ভৌতিক গুণৰ ভিত্তিত ধ্বনিৰ বৈশিষ্ট্য নিৰূপণ কৰা হয়। এই বৈশিষ্ট্যবোৰ এনে ধৰণৰ, যেনে-
- অনুনাসিকতা, বায়ুপ্ৰবাহৰ বাধা বা ঘৰ্ষণ, হিছ আৰু পাৰ্শ্বিক গুণসমপন্নতা (Sibilant and lateral mality), তীক্ষ্ণতা (loudness), বিস্তৃতি (amplitude) আৰু বায়ুপ্ৰবাহৰ বাবে হোৱা আলোড়ন ইত্যাদি। এই গুণবোৰক শ্ৰুতিগতভাবে চিনাক্ত আৰু বিশ্লেষণ কৰিব পাৰি। ধ্বনিবিজ্ঞানৰ এই শাখাত ধ্বনিৰ বিভিন্ন গুণ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰোঁতে নানাবিধ যন্ত্ৰ-পাতিৰ সহায় লোৱা হয়। পেলেটোগ্ৰাফ, কাইমোগ্ৰাফ, স্পেক্টোগ্ৰাফ আদিৰ সহায়ত কোনো এটা ভাষাৰ সুৰ, দীৰ্ঘতা, অনুনাসিকতা, ঘোষত্ব

আদি সম্পর্কেও বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে আলোচনা কৰা হয়। ধ্বনিবিজ্ঞানৰ এই শাখাক প্ৰায়োগিক ধ্বনিবিজ্ঞান (Experimental Phonetics) নাইবা যান্ত্ৰিক ধ্বনিবিজ্ঞান (Instrumental Phonetics) আদি নামেৰেও অভিহিত কৰিব পাৰি।

১.৪ ধ্বনিতত্ত্ব :

কোনো এটা ভাষাৰ উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ প্ৰণালীবদ্ধ আলোচনাই সেই ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব। ভাষা এটাৰ ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানৰ সমস্ত আলোচনা ধ্বনিতত্ত্বই সামৰি লয়। ধ্বনিতত্ত্বত কোনো এটা ভাষাত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ সম্পর্কেহে পৰ্যালোচনা কৰা হয়। বিশেষকৈ ভাষা বিশেষত উচ্চাৰিত ধ্বনিৰ উৎপাদন আৰু ধ্বনিৰ গুণ আৰু প্ৰকৃতি সম্পর্কে ইয়াত সূক্ষ্মভাৱে বিচাৰ কৰা হয়। ইয়াত ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক ৰূপৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। সেইবাবেই প্ৰত্যেক ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ আৰু প্ৰত্যেক ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব পৃথক পৃথক। ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ পাৰ্থক্য সম্পর্কে জনচ লিয়নছ (John Lyons)ৰ ভাষাত ক’বলৈ হ’লে— ধ্বনিবিজ্ঞানত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ ক্ৰমবদ্ধ বৈপৰীত্য (Paradigmatic opposition) আৰু সহবদ্ধ সংযোগ (Syntagmatic combination) স্বাধীনভাৱে বিচাৰ বিবেচনা কৰা হয়, আনহাতে ধ্বনিতত্ত্বত ভাষাবিজ্ঞানীয়ে এটা বিশেষ ভাষাৰ ধ্বনি সম্পর্কেহে বৰ্ণনা কৰে।

১.৫ ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰয়োজনীয়তা :

ধ্বনিবিজ্ঞান ভাষাবিজ্ঞান এক বিশিষ্ট অংগ। যিদৰে ভাষাৰ মূল ধ্বনি, তেনেদৰে ধ্বনিবিজ্ঞানো ভাষাবিজ্ঞানৰ মূল ভেটি স্বৰূপ। ধ্বনিবিজ্ঞানেই বৰ্ণবিজ্ঞান তথা ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰাৰম্ভিক সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰে। বিভিন্ন বাগ্যম্ভৰ সহায়ত মানুহে কেনেকৈ ধ্বনি উৎপন্ন কৰে, ধ্বনিৰ গুণাগুণ কেনেকৈ সলনি কৰিব পাৰে, ধ্বনিৰে কিদৰে এজনৰ মুখৰ পৰা গৈ অন্য এজনৰ শ্ৰৱণেন্দ্ৰিয়ত প্ৰতিক্ৰিয়া ঘটাব পাৰে এই সকলোবিলাকেই ধ্বনিবিজ্ঞানৰ আলোচ্য বিষয়। তদুপৰি ধ্বনিৰ প্ৰকাৰভেদ, ধ্বনিৰ হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ, অনুনাসিকতা, যুগ্মতা আদি বিষয় সম্পর্কেও ধ্বনিবিজ্ঞানে পুংখানুপুংখভাৱে আলোচনা কৰে। ভাষাৰ বিশ্লেষণৰ বাবে ধ্বনিবিজ্ঞান

অপৰিহাৰ্য। মাত্ৰ ভাষাৰ প্ৰণালীবদ্ধ বা বিজ্ঞানসন্মত অধ্যয়ন বাবেই ধ্বনিবিজ্ঞান প্ৰয়োজনীয় এনে নহয়; প্ৰয়োগিক ক্ষেত্ৰতো ইয়াৰ প্ৰয়োজন আছে। তাৰ ভিতৰত ভাষাৰ শিক্ষণ আৰু প্ৰশিক্ষণত ইয়াৰ উপযোগিতা লক্ষ্যণীয়।

ভাষা মানুহে আয়ত্ত কৰা এক সাংস্কৃতিক কাৰ্য; পূৰ্বপুৰুষে উত্তৰপুৰুষক ভাষা শিকায়, কিন্তু ই পৈত্ৰিক সম্পত্তি নহয়। শিশুৱে ইয়াক পাৰিপাৰ্শ্বিকতাত লগ পোৱা সকলৰ পৰা শিকে। অৰ্থাৎ কথা কোৱা শুনিলেহে শিশুৱে কথা ক’বলৈ শিকে। এই শুনা কাৰ্যই শিকাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ইংগিত দিয়ে। শিক্ষকৰ প্ৰয়োজন নোহোৱাকৈয়ে পাৰিপাৰ্শ্বিকতাৰ পৰা শিশুৱে শুদ্ধকৈ ভাষা ক’বলৈ শিকে। এইদৰে শিশুৱে মাতৃভাষাৰ জ্ঞান লাভ কৰে। অৱশ্যে মাতৃভাষা ক’বলৈ শিকা আৰু বিদেশী ভাষা ক’বলৈ শিকা দুটা সুকীয়া কথা। দুটা ভাষাৰ ধ্বনি, ধ্বনিসমষ্টি আৰু ইহঁতৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত মিল বা সাদৃশ্যহে থাকিব পাৰে, কিন্তু এই সকলোবোৰ কেতিয়াও একে হ’ব নোৱাৰে। ভাষা শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত মনকৰিবলগীয়া যে, মাতৃভাষাৰ লগত বিশেষকৈ ধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত কোনো প্ৰকাৰৰ সাদৃশ্য বা মিল নথকা ভাষাতকৈ মিল থকা ভাষা শিকিবলৈ কঠিন। কাৰণ, মাতৃভাষাৰ লগত মিল থকা ধ্বনিবোৰ শুনোতাৰ কাণত মাতৃভাষাৰ ধ্বনিৰ সৈতে একে যেন ধাৰণা হয়। ফলত মিলটোলৈ লক্ষ্য ৰাখি ধ্বনিৰ সুকীয়া বৈশিষ্ট্যবোৰ আওকাণ কৰা হয়, অৰ্থাৎ কাণত সেইবোৰ নাবাজে। কিন্তু মাতৃভাষাৰ ধ্বনিৰ লগত যদি একেবাৰে মিল নাথাকে, সম্পূৰ্ণ বেলেগ হয়, তেনেহ’লে সেইবোৰ কাণত স্পষ্টকৈ বাজে আৰু ধ্বনিৰ বৈশিষ্ট্যবোৰো ধৰা পৰে। সেয়ে ভাষা শিকিবৰ কাৰণে প্ৰথম প্ৰয়োজনীয়া কথা হ’ল— শ্ৰৱণেন্দ্ৰিয়ৰ প্ৰশিক্ষণ বা শুনাব অভ্যাস। তদুপৰি ভাষা শিক্ষাৰ আন এটা প্ৰয়োজনীয় কথা হ’ল— ধ্বনি উচ্চাৰণৰ প্ৰশিক্ষণ। এই ক্ষেত্ৰতো মাতৃভাষাৰ বিৰোধিতা আটাইতকৈ বেছি। কাৰণ বাগিন্দ্ৰিয়ই মাতৃভাষা উচ্চাৰণৰ অভ্যাস সহজে এৰিবলৈ টান পায়। সেইকাৰণে মাতৃভাষাৰ লগত অলপ মিল থকা ধ্বনিবোৰ মাতৃভাষাৰ ধ্বনিৰ সৈতে একেদৰে উচ্চাৰিত হয়, ফলত নতুনকৈ শিকা ভাষাটোৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ স্থান, ধ্বন আৰু কৌশলৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ লোপ

ভাষা শিক্ষণ আৰু প্ৰশিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ধ্বনি সম্পৰ্কীয় সকলো বিষয়ত পথ প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে একমাত্ৰ ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বই। কোনো ভাষা শিক্ষণৰ লগে লগে সেই ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব অধ্যয়ন কৰি তাৰ নিৰ্দেশমতে উচ্চাৰণ অভ্যাস কৰিলেহে ভাষাটোৰ প্ৰকৃত উচ্চাৰণ শিকা হয়।

ভাষা এটাৰ অধ্যয়নত ধ্বনিতত্ত্বৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখা।

[illegible]

১.৬ ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্ক :

ধ্বনিবিজ্ঞানৰ অন্তৰ্গত ধ্বনিবিজ্ঞান (Phonetics) আৰু ধ্বনিতত্ত্ব (Phonology) এই দুয়োটা বিভাগতে বাগ্‌ধ্বনি সম্পৰ্কে বিজ্ঞানসন্মত বিচাৰ-বিশ্লেষণ আগবঢ়োৱা হয়। ধ্বনি অধ্যয়নৰ লগত থকা সম্পৰ্কৰ ফালৰ পৰা এই দুটাৰ মাজত পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক ওতপ্ৰোত। কোনো ভাষাৰ ধ্বনি বিজ্ঞানসন্মত বিশ্লেষণ কৰিবলৈ হ'লে প্ৰথমতে ধ্বনিবিজ্ঞানৰ প্ৰাথমিক জ্ঞানৰ আৱশ্যক, কাৰণ ধ্বনিবিজ্ঞানেই বাগ্‌ধ্বনি অধ্যয়নৰ প্ৰাথমিক দিশ। ইয়াত সামগ্ৰিকভাৱে উচ্চাৰিত হোৱা ধ্বনিসমূহ সাধাৰণভাৱে চিনাক্ত কৰা হয়। ধ্বনিবিজ্ঞানে ভাষাটোৰ প্ৰাথমিক সামগ্ৰীখিনিৰ প্ৰকৃতি বিচাৰ কৰি প্ৰয়োগবিধি বিশ্লেষণ কৰে। ঠিক তেনেদৰে কোনো ভাষা বিশেষৰ উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ গুণ, প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে ধ্বনিতত্ত্বই ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানৰ সহায়ত বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰে। কে. এল. পাইকৰ ভাষাৰে, 'ধ্বনিবিজ্ঞানে ভাষাৰ কেচামাল গোটায় আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানে এই মালবোৰক লৈ চালিজাৰি বন্ধন কৰে।' প্ৰকৃততে চাবলৈ গ'লে 'Phonetics' আৰু 'Phonology' এই দুয়োটাৰে সম্বন্ধ গ্ৰীক শব্দ 'Phone'ৰ লগত, যাৰ অৰ্থ ধ্বনি। ভাষা শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ধ্বনিবিজ্ঞান, ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞান —এই তিনিওটায়ে অপৰিহাৰ্য। ধ্বনিবিজ্ঞানে ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানক প্ৰাথমিক সামগ্ৰীৰ যোগান ধৰে। ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানে ভাষা বিশেষৰ বাগ্‌ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, গুণ আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰে। তেনেদৰে ধ্বনিবিজ্ঞানে নিৰপেক্ষভাৱে ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, প্ৰকৃতি আৰু স্বৰূপ বিচাৰ কৰে।

১.৭ ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ পাৰ্থক্য :

বাগ্‌ধ্বনিৰ অধ্যয়ন ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সমানে প্ৰয়োজনীয় যদিও প্ৰত্যেকেই স্বকীয় বৈশিষ্ট্য অনুসৰি বেলেগ বেলেগ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। ধ্বনিবিজ্ঞান যিহেতু উচ্চাৰিত ধ্বনিৰ বিজ্ঞান গতিকে ই সামগ্ৰিকভাৱে পৃথিৱীৰ সমস্ত ভাষাৰ ধ্বনিসমূহৰ উৎপাদন, ধ্বনি উৎপাদনত বাগিন্দ্ৰিয়ৰ ভূমিকা, ধ্বনিসমূহৰ বৰ্গীকৰণ আৰু এইবোৰৰ স্বৰূপ, উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহ বক্তাৰ মুখৰ পৰা শ্ৰোতালৈ প্ৰেৰণ আৰু ধ্বনিসমূহৰ গ্ৰহণ ইত্যাদি বিষয়সমূহ সুস্পষ্টভাৱে আলোচনা কৰে। ইয়াত পৃথিৱীৰ সমস্ত ভাষাত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ বিষয়ে সাধাৰণ আলোচনা আগবঢ়োৱা হয়। অৰ্থাৎ, ধ্বনিবিজ্ঞানৰ অধ্যয়ন ভাষা নিৰপেক্ষ অধ্যয়ন, য'ত সামান্য ৰূপত ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ, বৰ্গীকৰণ আদি সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়োৱা হয়। নিঃসন্দেহে ধ্বনিবিজ্ঞানৰ পৰিসৰ অতি বিস্তৃত।

ধ্বনিতত্ত্বত আকৌ কোনো এটা ভাষাত উচ্চাৰিত বাগধ্বনি (Vocal sound) আৰু এইবোৰৰ পৰিবৰ্তন, বৰ্ণ (Phoneme) আৰু উপধ্বনি (Allophone) সম্পৰ্কে সুস্পষ্টভাৱে আলোচনা কৰা হয়। ধ্বনিবিজ্ঞানত পৃথিৱীৰ সমস্ত ভাষাৰ ধ্বনি সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰা হয়, কিন্তু ধ্বনিতত্ত্বত ভাষাবিশেষৰহে অধ্যয়ন কৰা হয়। ৰবিন্সে (Robins) ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ পাৰ্থক্য এনেদৰে দাঙি ধৰিছে— ‘ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বত ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হয়, কিন্তু দুয়োটাৰে অধ্যয়নৰ দৃষ্টিভঙ্গী সুকীয়া। ধ্বনিবিজ্ঞান হৈছে, সাধাৰণীকৃত (General), বৰ্ণনামূলক (Descriptive) আৰু বৰ্গীকৃত (Classificatory)। আনহাতে ধ্বনিতত্ত্ব হৈছে, নিৰ্দিষ্ট আৰু কাৰ্যকৰী (Functional)।

ধ্বনিবিজ্ঞানত বাগিন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত সকলো ধ্বনিৰে সাধাৰণ আলোচনা আগবঢ়োৱা হয়। ইয়াত বাগিন্দ্ৰিয়সমূহৰ বিষয়েও আলোচনা কৰা হয়। কিন্তু ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানত ভাষা বিশেষত উচ্চাৰিত অৰ্থভেদক ধ্বনিবোৰকহে বিশিষ্ট ধ্বনি বা বৰ্ণ হিচাপে চিনাক্ত কৰি ধ্বনিৰ প্ৰকৃতি, গুণ আৰু প্ৰয়োগ বিশ্লেষণ কৰা হয়। তদুপৰি এই দুয়োটাতে বাগিন্দ্ৰিয় সম্পৰ্কে কোনো আলোচনা কৰা নহয়। ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানত ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক ৰূপৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়। ভাষা বিশেষৰ অধ্যয়নত ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানতকৈ ধ্বনিতত্ত্বৰ

প্ৰয়োজনীয়তা বেছি। অৱশ্যে কোনো এটা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্বৰ অধ্যয়নত বৰ্ণবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিবিজ্ঞানৰো ভূমিকা আছে। ধ্বনিবিজ্ঞানে ভাষাৰ উচ্চাৰণগত গুণ আৰু ধ্বনি অনুযায়ী বাগধ্বনিসমূহ বিশ্লেষণ কৰাৰ পাছত ধ্বনিতত্ত্বই এই ধ্বনি সামগ্ৰীক ভাষাবিজ্ঞানৰ অধ্যয়ন প্ৰণালীৰ সূত্ৰ খটুৱাই শ্ৰেণীবিভাগ (Sorting and Classification) কৰে আৰু বৰ্ণবিজ্ঞানে ধ্বনিবোৰৰ পৰিবেশজনিত প্ৰয়োগ বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা বৰ্ণ আৰু উপধ্বনি নিৰ্ণয় কৰে।

১.৮ সাৰাংশ :

ওপৰৰ গোটটি আলোচনাৰ অন্তত তলৰ কথাকেইটা থোৰতে মনত ৰাখিব পাৰি :

- ভাষাৰ বিজ্ঞানসন্মত আৰু প্ৰণালীবদ্ধ অধ্যয়নৰ স্তৰবোৰ সম্পৰ্কে ভিন ভিন পণ্ডিতে ভিন ভিন ধৰণে ভাগ কৰিছে যদিও যি কোনো ভাষাবিজ্ঞানীয়ে ভাষাৰ অধ্যয়নত তলত উল্লেখ কৰা চাৰিটা স্তৰৰ কথা স্বীকাৰ কৰিছে। এই কেইটা হৈছে— ধ্বনিৰ স্তৰ, ৰূপৰ স্তৰ, বাক্যৰ স্তৰ আৰু অৰ্থৰ স্তৰ।
- ধ্বনিবিজ্ঞানে ভাষাসমূহত উচ্চাৰিত ধ্বনিৰ সাধাৰণ বিশ্লেষণ আগবঢ়ায়। মানুহে মুখৰ অৱয়বত থকা বাগযন্ত্ৰৰ সহায়ত কেনেকৈ ধ্বনি উৎপন্ন কৰে, ধ্বনিৰ গুণাগুণ কেনেদৰে সলনি কৰিব পাৰে, ধ্বনিৰে কেনেকৈ এজনৰ মুখৰ পৰা গৈ আন এজনৰ শ্ৰৱণেন্দ্ৰিয়ত প্ৰতিক্ৰিয়া ঘটাব পাৰে, এনেবোৰ কথাকে ধ্বনিবিজ্ঞানত আলোচনা কৰা হয়।
- কোনো এটা ভাষাৰ ধ্বনিসমূহৰ প্ৰণালীবদ্ধ আলোচনাই হৈছে সেই ভাষাটোৰ ধ্বনিতত্ত্ব। যেনে— অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব, কাৰবি ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব, বৰো ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব ইত্যাদি। বিশেষকৈ ইয়াত ভাষাবোৰৰ ধ্বনিৰ উৎপাদন, ধ্বনিৰ গুণ আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হয়।
- ভাষা এটাৰ অধ্যয়নত ধ্বনিবিজ্ঞান, ধ্বনিতত্ত্ব, বৰ্ণবিজ্ঞান প্ৰত্যেকৰে প্ৰয়োজনীয়তা আছে যদিও প্ৰত্যেকেই স্বকীয় বৈশিষ্ট্য অনুসৰি বেলেগ বেলেগ ভূমিকা পালন কৰে।

আত্মমূল্যায়নৰ সাব্যস্ত উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন- ১ :

ভাষাবিজ্ঞানৰ অন্তৰ্গত ধ্বনিবিজ্ঞান, ধ্বনিতত্ত্ব আৰু বৰ্ণবিজ্ঞান এই আটাইকেইটা বিভাগতে ভাষাত উচ্চাৰিত বাৰ্গধ্বনিসমূহৰ বিজ্ঞানসন্মত বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰা হয়। তলত ভাষাৰ অধ্যয়নত ধ্বনিতত্ত্বৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে চমুকৈ আলোচনা কৰা হৈছে।

ধ্বনিতত্ত্বৰ সহায়ত ভাষা বিশেষত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ গুণ আৰু প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু বৰ্ণবিজ্ঞান বিশ্লেষণ আগবঢ়োৱা হয়। তদুপৰি ভাষাত উচ্চাৰিত হোৱা ধ্বনিবোৰৰ বৰ্ণ আৰু উপধ্বনি সম্পৰ্কে সূক্ষ্মভাৱে বিচাৰ কৰা হয়। ধ্বনিবিজ্ঞানত পৃথিবীৰ সকলোবোৰ ভাষাৰ ধ্বনি সম্পৰ্কে বিশেষ আলোচনা থাকে। এই আলোচনাতো ধ্বনিতত্ত্বই সহায় কৰে। আনহাতে কোনো এটা ভাষাৰ ধ্বনিসমূহৰ বিষয়েও ধ্বনিতত্ত্বত আলোচনা কৰা হয়। যেনে— অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব, বাংলা ধ্বনিতত্ত্ব। ৰবিন্সে ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ মাজত থকা পাৰ্থক্য এনেদৰে দাঙি ধৰিছে— ধ্বনিবিজ্ঞান সাধাৰণীকৃত, বৰ্ণনামূলক আৰু বৰ্ণীকৃত; আনহাতে ধ্বনিতত্ত্ব নিৰ্দিষ্ট আৰু কাৰ্যকৰী, ভাষাবিশেষৰ অধ্যয়নত ধ্বনিবিজ্ঞানতকৈ ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰয়োজনীয়তা বেছি। ধ্বনিবিজ্ঞানে ভাষাৰ উচ্চাৰণগত গুণ আৰু ধ্বন অনুযায়ী বাৰ্গধ্বনিসমূহ বিশ্লেষণ কৰাৰ পাছত ধ্বনিতত্ত্বই এই ধ্বনি সামগ্ৰীক ভাষাবিজ্ঞানৰ অধ্যয়ন প্ৰণালীৰ সূত্ৰ খটুৱাই বাচি উলিয়াই শ্ৰেণীবিভাগ কৰে।

অনুশীলনী- ১

ক. বহলাই আলোচনা কৰাঁ।

১. ধ্বনিবিজ্ঞান কাক বোলে। প্রকৃতি অনুসৰি ধ্বনিবিজ্ঞানক কেইটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি? প্রতি ভাগৰে চমু আলোচনা আগবঢ়োৱাঁ।
২. ভাষাৰ অধ্যয়নত ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে লিখা। এই দুটাৰ ভিতৰত কোনটোৰ প্ৰয়োজনীয়তা বেছি, যুক্তি দৰ্শোৱা।
৩. ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্ক আৰু পাৰ্থক্য বিচাৰ কৰাঁ।

গোট- ২ : অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব

গঠন :

- ২.১ উৎস
- ২.২ প্ৰস্তাৱনা
- ২.৩ অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব
 - ২.৩.১ ধ্বনি আৰু বৰ্ণ
 - ২.৩.২ স্বৰবৰ্ণ
 - ২.৩.৩ ব্যঞ্জনবৰ্ণ
 - ২.৩.৪ স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনৰ সংযুতি
 - ২.৩.৫ শ্বাসাঘাত
 - ২.৩.৬ সন্ধি
 - ২.৩.৭ অক্ষৰ
- ২.৪ সাৰাংশ

২.০ উৎস :

এই গোটটি অধ্যয়নৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিব পাৰিবা।
- অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনি আৰু বৰ্ণৰ পাৰ্থক্য উলিয়াব পাৰিবা।
- অসমীয়া স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন সংযুতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিবা।
- অসমীয়া ভাষাৰ শ্বাসাঘাত, সন্ধি, অক্ষৰ সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিবা।

২.২ প্ৰস্তাৱনা :

তোমালোকে আগৰ গোটটিত ধ্বনিবিজ্ঞান আৰু ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্কে কিছু কথা জানিলা। এই গোটত অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্বৰ সম্পৰ্কে কিছু কথা ক'বলৈ ওলাইছে। ধ্বনিতত্ত্বৰ প্ৰধান লক্ষ্য হ'ল— কোনো এটা ভাষাত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ বিষয়ে সূক্ষ্মভাৱে বিশ্লেষণ কৰি বৰ্ণ

নিৰ্ণয় কৰা আৰু পৃথিবীৰ ভাষাসমূহৰ ধ্বনিগত ব্যৱস্থাৰ ধৰণ সম্পৰ্কে এটা সাধাৰণ বিবৃতি দাঙি ধৰা। এই গোটটিত অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰিত ধ্বনিসমূহৰ সূক্ষ্ম বিশ্লেষণ কৰি বৰ্ণ নিৰ্ণয় কৰা হ'ব। উচ্চাৰিত স্বৰবৰ্ণ আৰু ব্যঞ্জনবৰ্ণসমূহৰ প্ৰয়োগ বিশ্লেষণ কৰা হ'ব। লগতে স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ সংযুতি সম্পৰ্কেও আলোচনা আগবঢ়োৱা হ'ব। তদুপৰি শ্বাসাঘাত, সন্ধি, অক্ষৰ সম্পৰ্কেও এটা খুলমূল ধাৰণা আগবঢ়োৱা হ'ব।

২.৩ অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্ব :

অসমীয়া ভাষাটো লিখিবৰ বাবে সংস্কৃত ভাষাৰ আৰ্হিত ১১টা স্বৰবৰ্ণ আৰু ৩৩ টা ব্যঞ্জনবৰ্ণ প্ৰয়োগ কৰা হয়। কিন্তু লিখোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা এই সকলোবোৰ ধ্বনিৰ প্ৰকৃততে উচ্চাৰণ নহয়। ধ্বনিতাত্ত্বিক বিশ্লেষণৰ সহায়ত অসমীয়া ভাষাত প্ৰকৃততে কেইটা ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ হয়, এনে কথাবোৰ বিশ্লেষণ কৰি চোৱাৰ নিশ্চয় প্ৰয়োজন আছে। অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্বৰ অধ্যয়নৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ, প্ৰয়োগ, বৰ্ণৰ সংযুতি, প্ৰকাৰভেদ, শ্বাসাঘাত, সন্ধি, অক্ষৰ সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পৰা যাব।

২.৩.১ ধ্বনি আৰু বৰ্ণ :

● ধ্বনি

মানুহে কথা কওঁতে ব্যৱহাৰ কৰা বাগ্‌যন্ত্ৰৰ দ্বাৰা উচ্চাৰিত সকলোবোৰ ধ্বনিকে বাগ্‌ধ্বনি বোলা হয়। ধ্বনিসমূহৰ উচ্চাৰণৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কিছুমান ধ্বনিক ব্যঞ্জনধ্বনি (consonant) আৰু শ্ৰৱণাত্মক ধাৰণাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কিছুমান ধ্বনিক স্বৰ ধ্বনি (vowel) বোলা হয়।

● বৰ্ণ :

বাগ্‌ধ্বনি ভাষাৰ ক্ষুদ্ৰতম স্তৰৰ মৌলিক সামগ্ৰী। এই ধ্বনি নিৰ্দিষ্ট শ্ৰুতিগুণযুক্ত। কিন্তু মানুহে কথা-বতৰা পাতোঁতে যিমান বেলেগ বেলেগ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ কৰে, সেই সকলোবোৰ ধ্বনি মাতৃভাষা-ভাষীৰ কাণত নাবাজে। কেতিয়াবা দুটা বা ততোধিক বেলেগ বেলেগ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ

একে যেন শুনা যায়। এনেদৰে একে যেন শুনা, অৰ্থাৎ মাতৃভাষা-ভাষীৰ কাণত বেলেগ যেন নলগা ধ্বনিবোৰক বৰ্ণবিজ্ঞানৰ পদ্ধতিৰে চালিজাৰি একোটা গোট কৰা হয়। এনেকৈ এটা বা ততোধিক ধ্বনিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰা বিশিষ্ট ধ্বনিগোটকে ‘বৰ্ণ’ বোলা হয়।

অসমীয়া ভাষাত আঠোটা স্বৰবৰ্ণ আৰু তেইশটা ব্যঞ্জনবৰ্ণ উচ্চাৰিত হয়। এইবোৰৰ উপৰিও চন্দ্ৰবিন্দু, শ্বাসাঘাত, সন্ধি আদি কেইবাটাও লয়বৰ্ণ আছে। ইয়াত ‘বৰ্ণ’ শব্দই বিশিষ্ট ধ্বনিক বুজাইছে। মনকৰিবলগীয়া যে, অসমীয়া ভাষাত আখৰ আৰু ধ্বনিৰ মাজত মিল নাই; সেয়ে পৰস্পৰাগতভাৱে চলি অহা স্বৰ-ব্যঞ্জনবৰ্ণমালা দুখনত উচ্চাৰিত ধ্বনিতকৈ অধিক আখৰ পোৱা যায়।

২.৩.২ স্বৰবৰ্ণ :

হাওঁফাওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্ৰবাহ বাগযন্ত্ৰত বাধাপ্ৰাপ্ত নোহোৱাকৈ উচ্চাৰিত হোৱা ধ্বনিবোৰক ‘স্বৰধ্বনি’ বোলা হয়। পৰস্পৰাগত ব্যাকৰণত অসমীয়া স্বৰধ্বনিৰ সংখ্যা ১১ টা পোৱা যায়। কিন্তু সকলোবোৰ স্বৰধ্বনিক বৰ্ণৰ মৰ্যাদা দিয়া নহয়।

ভাষাবিজ্ঞানৰ বৰ্ণতাত্ত্বিক সূত্ৰমতে বিশ্লেষণ কৰি মান্য অসমীয়া ভাষাত আঠোটাহে স্বৰবৰ্ণ পোৱা যায়। এই বৰ্ণকেইটা হৈছে— ই (i), এ’ (e), এ (ɛ), আ (a-), অ (i), অ’ (), ও (o) আৰু উ (u)। এই বৰ্ণকেইটাৰ উচ্চাৰণ বা ধ্বনিগুণ অসমীয়া মানুহৰ কাণত স্পষ্টকৈ ধৰা পৰে; অৰ্থাৎ ইহঁতে একে পৰিৱেশত শব্দৰ অৰ্থ পৃথক কৰিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে—

ই	-	ব ই ল	‘বিল’
এ’	-	ব এ’ ল	‘বে’ল’ (ঘণ্টা)
এ	-	ব এ ল	‘বেল’ (ফল)
আ	-	ব আ ল	‘বাল’
অ	-	ব অ ল	‘বল’
অ’	-	ব অ’ ল	‘ব’ল’
ও	-	ব ও ল	‘বোল’
উ	-	ব উ ল	‘বুল’

ওপৰৰ বিল, বে'ল, বেল, বাল, বল, ব'ল, বোল আৰু বুল –এই কেইটাত দুটা একে ব্ৰহ্মণ্য ব আৰু ল –ৰ মাজত স্বৰকেইটা সলাই বেলেগ বেলেগ অৰ্থবাচক শব্দৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে। এনেদৰে বিৰোধ ঘটিলে ধ্বনিক 'বৰ্ণ' বুলি স্বীকৃতি দিয়া হয়। সেইবাবেই এই আঠোটা অসমীয়া ভাষাত স্বৰবৰ্ণ (vowel phoneme)। এই আঠোটা স্বৰবৰ্ণ লিখিবলৈ অসমীয়া ভাষাত এঘাৰটা আখৰৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও এ' আৰু অ' –এই বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ বৰ্ণ দুটা বুজাবলৈ আখৰমালাত (Alphabet) আখৰ পোৱা নাযায়। অৰ্থাৎ, অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্ট ধ্বনি বা বৰ্ণৰ তুলনাত আখৰ বেছি যদিও দুটামান ধ্বনি বুজাবলৈ আখৰেই নাই। যেনে– অসমীয়াত স্বৰৰ হ্রস্বতা-দীৰ্ঘতা বৰ্ণগত নহয় যদিও ই, ঈ, উ, ঊ এই আখৰ কেইটাৰ প্ৰয়োগ আছে; 'ঋ'-ৰ উচ্চাৰণ 'ৰি' ৰূপেহে হয় ইত্যাদি। তলত বিশিষ্ট ধ্বনি বা বৰ্ণ বুজাবলৈ কি কি আখৰ আৰু গৌণ প্ৰতীক ব্যৱহাৰ কৰা হয় তাক দেখুওৱা হ'ল–

বৰ্ণ	আখৰ	গৌণ-প্ৰতীক
/ই/	ই, ঈ	ি, ী
/এ'/	এ	ে
/এ/	এ	ে
/আ/	আ	া
/অ/	অ	-
/অ'/	অ'	'
/ও/	ও	ো
/উ/	উ, ঊ	ু, ূ

স্বৰধ্বনি উচ্চাৰণত বায়ুপ্ৰবাহৰ পথ সম্পূৰ্ণ মুক্ত ৰাখি ওঁঠ আৰু জিভা দুয়োটাৰ অৱস্থান একে সময়তে সলনি কৰি বায়ুপ্ৰবাহ কলিত কৰা হয়। এই কলনৰ ফলস্বৰূপেই ধ্বনিৰ গুণৰ তাৰতম্য হয়। তলত জিভাৰ অংশ আৰু অৱস্থান অনুসৰি অসমীয়া স্বৰবৰ্ণকেইটা তালিকাত দেখুওৱা হ'ল।

২.৩.৩ ব্যঞ্জন বৰ্ণ :

হাওঁফাওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুপ্রবাহ স্বৰতন্ত্রী, কন্ঠ অথবা বাগ্‌যন্ত্ৰৰ যিকোনো অংশত সম্পূৰ্ণভাৱে বা আংশিকভাৱে ৰোধ কৰি পুনৰ ওলাই যাবলৈ দি যিবোৰ ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰা হয়, সেইবোৰক ব্যঞ্জনধ্বনি বোলা হয়। অসমীয়া ভাষাত প্ৰায় তেত্ৰিশটামান ব্যঞ্জনধ্বনি লিখোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা হয় যদিও সকলোবোৰক বৰ্ণৰ মৰ্যাদা দিয়া নহয়।

বৰ্ণ বিশ্লেষণ প্ৰক্ৰিয়াৰ সূত্ৰমতে মান্য অসমীয়া ভাষাত দুটা অন্তঃস্থ বৰ্ণকে ধৰি তেইশটা ব্যঞ্জনবৰ্ণ পোৱা যায়। ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰক দুটা বহল ভাগত ভগাব পাৰি— নিয়ত আৰু অনিয়ত।

নিয়ত বৰ্ণবোৰ তিনি ঠাইত উচ্চাৰিত হয়— ওঁঠত ঔষ্ঠ্য, দন্তমূলত দন্তমূলীয় আৰু পাচ-তালু বা কোমল তালুত পশ্চ-তালব্য নিয়ত বৰ্ণ পোৱা যায়। এই বৰ্ণবোৰ সঘোষ বা অঘোষ হ'ব পাৰে। তদুপৰি ঘোষাঘোষ বৰ্ণবোৰ আকৌ অল্পপ্ৰাণ বা মহাপ্ৰাণ হ'ব পাৰে। অৰ্থাৎ, প্ৰত্যেক উচ্চাৰণ-স্থানত উচ্চাৰিত বৰ্ণবোৰৰ মাজত চাৰি প্ৰকাৰ বিৰোধ দেখা যায়— সঘোষ অল্পপ্ৰাণ; অঘোষ অল্পপ্ৰাণ; আৰু সঘোষ মহাপ্ৰাণ, অঘোষ মহাপ্ৰাণ।

অনিয়ত ব্যঞ্জনবৰ্ণ মুঠতে এঘাৰটা। ইহঁতৰ ভিতৰত—

দুটা অন্তঃস্থ বৰ্ণ	:	/ৱ, য়/ ;
চাৰিটা ঘৃষ্ট বা উষ্মবৰ্ণ	:	/স, য, ষ, হ/ ;
এটা পাশ্বিক বৰ্ণ	:	/ল/ ;
এটা কম্পিত বৰ্ণ	:	/ৰ/;
তিনিটা নাসিক্য বৰ্ণ	:	/ম, ন, ঙ/;

তলত উচ্চাৰণ স্থান আৰু ধৰণ অনুসৰি অসমীয়া ব্যঞ্জন বৰ্ণমালাখন দাঙি ধৰা হ'ল—

উচ্চারণ-স্থান→		ওষ্ঠ্য		দন্তমূলীয়		তালব্য	পশ্চ-তালব্য		কণ্ঠ্য
উচ্চারণ-ধৰণ		অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ	অঘোষ	সঘোষ
মৌলিক	অল্পপ্রাণ	প	ব	ত	দ		ক	গ	
	মহাপ্রাণ	ফ	ভ	থ	ধ		খ	ঘ	
সহজ	ঘৃষ্ট			স	য		ষ	হ	
	নাসিক্য		ম		ন			ঙ	
	পার্শ্বিক				ল				
	কম্পিত				ৰ				
	অন্তঃস্থ		ৱ			য়			

অসমীয়া ব্যঞ্জন বৰ্ণ (Consonant Phoneme)ৰ সংখ্যা তেইশটা যদিও আখৰমালা (alphabet)ত আখৰৰ সংখ্যা বহুত বেছি। সংস্কৃত বৰ্ণমালাত থকা আখৰবোৰেই পৰম্পৰাগতভাৱে অসমীয়া আখৰমালা বা লিপিমালাত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে বাবেই অসমীয়া ভাষাত উচ্চাৰিত ধ্বনিতকৈ আখৰৰ সংখ্যা বেছি। তলত অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণ আৰু তাৰ প্ৰতিনিধিত্বকাৰী আখৰবোৰ দেখুৱা হ'ল— (বন্ধনীৰ ভিতৰত বৰ্ণবোৰক আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ধ্বনি লিপিত লিখি দেখুওৱা হৈছে।)

বৰ্ণ	আখৰ
/প/ (/p/)	- প
/ফ/ (/p ^h /)	- ফ
/ব/ (/b/)	- ব, ৱ
/ভ/ (/b ^h /)	- ভ
/ত/ (/t/)	- ত, ট, ঞ
/থ/ (/t ^h /)	- থ, ঠ
/দ/ (/d/)	- দ, ড
/ধ/ (/d ^h /)	- ধ, ঢ
/ক/ (/k/)	- ক
/খ/ (/k ^h /)	- খ

/গ/ (/g/)	-	গ
/ঘ/ (/g ^h /)	-	ঘ
/স/ (/s/)	-	চ, ছ, (শ, ষ, স)
/য/ (/z/)	-	জ, ঝ, য, হ্য, ব্য
/ষ/ (/x/)	-	শ, ষ, স
/হ/ (/h/)	-	হ, ঃ
/ম/ (/m/)	-	ম
/ন/ (/n/)	-	ন, ণ
/ঙ/ (/ñ /ŋ/)	-	ঙ, ঙ
/ৰ/ (/r/)	-	ৰ, ড়, ঢ়, ঁ, ৳
/ল/ (/l/)	-	ল
/য়/ (/y/)	-	য়, এও, ই
/ৱ/ (/w/)	-	ৱ, ও, ব

● ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ বিৰোধ বিচাৰ :

অভিন্ন পৰিৱেশত বিৰোধী বা প্ৰতীপ প্ৰয়োগৰ ভিত্তিত অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণবোৰ চিনাক্ত কৰা হৈছে।

১. আদ্য অৱস্থানত বিৰোধ : আদ্য অৱস্থানত ৰ, য়, ঙ –ভিন্ন সকলো বৰ্ণৰে বিৰোধ পোৱা যায়। যেনে—

/প	-	প আত	পাত
/ফ	-	ফ আত	ফাত
/ভ	-	ভ আত	ভাত
/ত/	-	ত আক	তাক
/থ/	-	থ আক	থাক
/দ/	-	দ আক	ডাক
/ধ/	-	ধ আক	ঢাক
/ক/	-	ক আত	কাত
/খ/	-	খ আত	খাট

/গ/	-	গ আত	গাত
/ঘ/	-	ঘ আত	ঘাট
/স/	-	স আত	সাট
/য/	-	য আত	জাত
/ষ/	-	ষ আত	সাত
/হ/	-	হ আত	হাত
/ম/	-	ম আত	মাত
/ন/	-	ন আত	নাট
/ৰ/	-	ৰ আখ	ৰাখ
/ল/	-	ল আখ	লাখ

২. মধ্য অৱস্থানত বিৰোধ : আন্তঃস্বৰ অৱস্থানত ৰ, য় ভিন্ন সকলোবোৰ

ব্যঞ্জন বৰ্ণৰ বিৰোধ পোৱা যায়। যেনে—

/প/	-	এপআল	এপাল
/ফ/	-	এফআল	এফাল
/ব/	-	আবআস	আবাস
/ভ/	-	আভআষ	আভাস
/ত/	-	এতআ	এটা
/থ/	-	এথআ	এঠা
/দ/	-	আদআ	আদা
/ধ/	-	আধআ	আধা
/ক/	-	আকঅৰ	আকৰ
/খ/	-	আখঅৰ	আখৰ
/গ/	-	বআগঅৰ	বাগৰ
/ঘ/	-	বআঘঅৰ	বাঘৰ
/স/	-	আসআৰ	আচাৰ
/য/	-	আযআৰ	আজাৰ
/ষ/	-	আষআৰ	আষাৰ
/হ/	-	আহআৰ	আহাৰ
/ম/	-	বআমই	বামী

/ন/	-	বআনই	বাণী
/ঙ/	-	বআঙই	বাঙি
/ৰ/	-	আৰউ	আৰু
/ল/	-	আলউ	আলু

৩. অন্ত্য বিৰোধ : স্বৰ-অনুৰতী অৱস্থানত ৰ, য় –ভিন্ন সকলো ব্যঞ্জন

বৰ্ণৰ বিৰোধ পোৱা যায়। যেনে—

/প/	-	পআপ	পাপ
/ফ/	-	লআফ	লাফ
/ব/	-	পআব	পাব
/ভ/	-	লআভ	লাভ
/ত/	-	মঅত	মত
/থ/	-	মঅথ	মঠ
/দ/	-	মঅদ	মদ
/ধ/	-	বঅধ	বধ
/ক/	-	সঅক	চক্
/খ/	-	সঅখ	চখ
/গ/	-	বআগ	বাগ
/ঘ/	-	বআঘ	বাঘ
/স/	-	বইস	বিচ
/য/	-	বইয	বীজ
/ষ/	-	বইষ	বিষ
/হ/	-	বইহ	বিহ
/ম/	-	পআম	পাম
/ন/	-	পআন	পান
/ঙ/	-	পআঙ	পাং
/ৰ/	-	পআৰ	পাৰ
/ল/	-	পআল	পাল

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

অসমীয়া ভাষাত ২৩-টা ব্যঞ্জনবৰ্ণ পোৱা যায় যদিও এইবোৰ সকলো অৱস্থানতে সমানে প্ৰয়োগ নহয়। শব্দৰ আৰু গিৰি স্বৰবৰ্ণৰ আগত ৰ, য়, ঙ –এই তিনিটা বৰ্ণৰ বাহিৰে আন সকলোবোৰ বৰ্ণ পোৱা যায়। তদুপৰি, ৰ আৰু য়-ৰ বাহিৰে আন সকলোবোৰ ব্যঞ্জন শব্দৰ মাজত আন্তঃস্বৰ অৱস্থানত প্ৰয়োগ হয়। পদান্ততো ৰ আৰু য় ভিন্ন

সকলো ব্যঞ্জন প্ৰয়োগ হয়। পদান্ত সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ অন্ত্যবৰ্ণৰূপে প, ত, ক, দ, ধ, ঘ, স, জ, হ এই বৰ্ণকেইটা পোৱা যায়। সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ আদি ব্যঞ্জন ৰূপত ১৫টা ব্যঞ্জন বৰ্ণ আছে; যেনে— প, ত, ক, ব, দ, গ, ভ, ধ, ঘ, থ, ম, ন, স, য, হ।

অসমীয়া ভাষাত মহাপ্ৰাণ বৰ্ণবোৰৰ প্ৰয়োগত কিছু বৈশিষ্ট্য দেখা যায়। আদি, মধ্যস্থানতকৈ অন্ত্যস্থানত মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ কম। আদি আৰু মধ্যস্থানত অঘোষ আৰু সঘোষ দুয়োবিধ মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰে উচ্চাৰণ হয়। সাধাৰণতে মান্য অসমীয়া ভাষাৰ তন্ত্ৰৰ শব্দত ওচৰা-ওচৰিকৈ একাধিক মহাপ্ৰাণ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ পোৱা নাযায়। অৱশ্যে নামনি অসমৰ উপভাষাত মহাপ্ৰাণ বৰ্ণৰ প্ৰয়োগ বহুল।

● ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ সাধাৰণ উপধ্বনি :

পৰিৱেশ ভেদে বৰ্ণবোৰৰ উচ্চাৰণ বেলেগ বেলেগ হয়। অৰ্থাৎ ধ্বনিগুণৰ তাৰতম্য ঘটে। অসমীয়া ব্যঞ্জনবৰ্ণসমূহৰো পৰিৱেশভেদে ধ্বনিগুণৰ তাৰতম্য পোৱা যায়। নিম্নোক্ত পৰিৱেশবোৰত ধ্বনিগুণৰ তাৰতম্য ঘটে।

১) সংযুক্ত অনুনাসিক বৰ্ণ

স্পৰ্শ বৰ্ণবোৰ অনুরূপী অনুনাসিক বৰ্ণৰ লগত সংযুক্ত হ'লে স্পৰ্শ বৰ্ণবোৰো অনুনাসিক হয়; অৰ্থাৎ উচ্চাৰণ স্থানৰ পৰা উচ্চাৰণ কৰণ আঁতৰি অহাৰ লগে লগে বায়ুপ্ৰবাহ নাকৰে বাহিৰ ওলাই যায়। যেনে— স্বপ্ন, যত্ন, ৰক্ষী ইত্যাদি।

২) 'য়' সংযুক্ত বৰ্ণ

শব্দৰ মাজত 'য়'-কাৰ সংযুক্ত ব্যঞ্জনধ্বনি সদায় অৰ্ধদীৰ্ঘ হয়; অৰ্থাৎ ব্যঞ্জনটোৱে স্বাভাৱিক মাত্ৰৰ ডেৰগুণ মাত্ৰা লাভ কৰে। অসমীয়া ভাষাত ও, ৰ, য, হ, য় বৰ্ণৰ লগত 'য়'-কাৰ (উয়) সংযুক্ত নহয়। স্পৰ্শ মহাপ্ৰাণ বৰ্ণবোৰৰ স্পৰ্শ অৰ্থাৎ নিয়তাংশ মাথোন অৰ্ধদীৰ্ঘ হয়। শব্দৰ আদিতে থকা নাইবা সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ লগত 'য়'-কাৰ লগ লাগিলে এই নিয়ম নাখাটে।

৩) ‘ৰ’ সংযুক্ত বৰ্ণ

‘ৰ’ সংযুক্ত বৰ্ণ অসমীয়াত দুই প্ৰকাৰৰ পোৱা যায়— কেতিয়াবা ‘ৰেফ’ ৰূপে অৰ্থাৎ সংযুক্ত আদি বৰ্ণ ৰূপে নাইবা ‘ৰ’-কাৰ অৰ্থাৎ সংযুক্ত অন্ত্যবৰ্ণৰূপে। ‘ৰ’ সংযুক্ত হ’লে সকলো বৰ্ণৰে অৰ্ধদীৰ্ঘ বিকল্প উচ্চাৰণ পোৱা যায়। অৰ্থাৎ ‘ৰ’ সংযুক্ত ধ্বনিটোৰ মাত্ৰা কেতিয়াবা একে সমানে থাকে আৰু কেতিয়াবা ডেৰগুণ বৃদ্ধি পায়। পূৰ্বৱৰ্তী স্বৰ শ্বাসাঘাত-যুক্ত হ’লে মাত্ৰা সদায় অৰ্ধদীৰ্ঘ হয় আৰু বিকল্প নাথাকে।

‘ৰেফ’ যুক্ত বৰ্ণ শব্দৰ আদিত পোৱা নাযায়। শব্দৰ মাজতেহে ‘ৰেফ’ৰ প্ৰয়োগ বহুল। ‘স’ আৰু ‘য’-ৰ বাহিৰে সকলোবোৰ ‘ৰেফ’ যুক্ত দন্তমূলীয় বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ ঈষৎ মূৰ্ছন্য হয়।

৪) আদ্যপ্ৰয়োগ

শব্দৰ আদিত স্বৰবৰ্ণৰ আগত একাকী ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ উচ্চাৰণ সদায় সুথিৰ হয়। সঘোষ মহাপ্ৰাণ স্পৰ্শ বৰ্ণকেইটাৰ ঈষৎ উদগীৰ্ণ বিকল্প ৰূপ একোটাও উচ্চাৰিত হোৱা শুনা যায়। য, ৰ, ল, হ –এই অনিয়ত বৰ্ণকেইটা আদ্য প্ৰয়োগত অঘোষ ৰূপে আৰু হৈ তৎমূহূৰ্ততে সঘোষ হৈ পৰে। সকলোবোৰ অনিয়ত বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ ঈষৎ দীৰ্ঘ হয়।

৫) অন্ত্য প্ৰয়োগ

স্বৰধ্বনিৰ পৰৱৰ্তীস্থানত একাকী ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ উচ্চাৰণত মাত্ৰাৰ তাৰতম্য ঘটে। এই তাৰতম্যত ব্যঞ্জনটোৰ দৈৰ্ঘ্য নিৰ্ণয় কৰে অন্ত্য সন্ধিয়ে। অনিয়ত ব্যঞ্জনৰ দৈৰ্ঘ্য অমুক্ত অথবা নিয়ত ব্যঞ্জনতকৈ বেছি হয়। অনিয়ত ঘৃষ্ট য, হ আৰু ৰ, ল পদান্তত অঘোষ হৈ অন্ত পৰে।

৬) আন্তঃস্বৰ প্ৰয়োগ

দুটা স্বৰধ্বনিৰ মাজত থকা ব্যঞ্জনবোৰৰ উচ্চাৰণ সদায় আপেক্ষিকভাৱে শিথিল। মহাপ্ৰাণ বৰ্ণৰ শিথিলতা অল্পপ্ৰাণ বৰ্ণতকৈ বেছি।

৭) স্বৰৰ প্ৰভাৱ

পূৰ্বৱৰ্তী বা পৰৱৰ্তী স্বৰৰ প্ৰভাৱত ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ধ্বনিগুণৰ তাৰতম্য ঘটে। মূলীয় উচ্চ স্বৰ উ, ও –ৰ আগত উচ্চাৰিত ব্যঞ্জনৰ উচ্চাৰণত ওঁঠ দুটা স্বাভাৱিকতে ঈষৎ সংবৃত্ত হৈ পৰে। সেইদৰে, অনিয়ত ঘৃষ্ট স, য, ষ, হ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণত অন্যান্য ব্যঞ্জনতকৈ কিঞ্চিৎ বেছি সংবৃত্ত হোৱা দেখা যায়। তদুপৰি প্ৰান্তীয় স্বৰ ই, এ', এ –ৰ নিকটৱৰ্তী ব্যঞ্জনৰ উচ্চাৰণ ঈষৎ অগ্ৰ আৰু মূলীয় উ, ও, অ', অ –ৰ নিকটৱৰ্তী ব্যঞ্জনৰ উচ্চাৰণ ঈষৎ পশ্চ হয়।

● স্বৰবৰ্ণৰ সাধাৰণ উপধ্বনি :

ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰৰ দৰে স্বৰবৰ্ণবোৰো কিছুমান পৰিৱেশৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হোৱা দেখা যায়। এই প্ৰভাৱবোৰ সাধাৰণতে সকলো স্বৰৰ ক্ষেত্ৰত একে। তলত এই প্ৰভাৱবোৰৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰা হ'ল।

১) নাসিক্য ধ্বনিৰ প্ৰভাৱ :

স্বৰধ্বনিৰ আসন্ন পূৰ্ববৰ্ণ নাসিক্য ধ্বনি 'ম', 'ন' বা 'ঙ' হ'লে স্বৰবৰ্ণবোৰ অনুনাসিক হৈ পৰে। অনুনাসিক স্বৰৰ পিছত 'হ' থাকিলে এই 'হ'–ৰ পৰৱৰ্তী স্বৰবৰ্ণও অনুনাসিক হয়। তদুপৰি সংযুক্ত স্বৰৰ যিকোনো এটা অনুনাসিক হ'লে আনটোও অনুনাসিক হয়। উদাহৰণ–

মঅঁৰঅম 'মৰম', মইনঅঁতই 'মিনতি', মআঁনউঁহ 'মানুহ', তইঁআঁ 'টিয়া', হআঁহইঁ 'হাঁহি' ইত্যাদি।

২) 'য'কাৰৰ প্ৰভাৱ :

পৰৱৰ্তী সংযুক্ত বৰ্ণৰ অন্ত্যবৰ্ণৰূপে 'য়' থাকিলে পূৰ্বক্ষৰৰ স্বৰধ্বনিটোৰ লগত তালব্য শ্ৰুতিধ্বনি এটা লগ লাগে। এই শ্ৰুতিধ্বনিটো অতি শিথিল আৰু চুটি যদিও উচ্চস্বৰৰ লগত ই আপেক্ষিকভাৱে উচ্চ আৰু নিম্নস্বৰৰ লগত নিম্ন হয়। ই –ৰ পিছত উচ্চাৰিত শ্ৰুতিধ্বনিটো কাণত বৰকৈ নাবাজে; মাত্ৰ ই স্বৰটোহে ঈষৎ দীৰ্ঘ হোৱা যেন লাগে। শ্ৰুতিধ্বনিটো [এ] চিহ্নেৰে সূচিত কৰা হয়। যেনে–

যই এ সয়অ 'শিষ্য';	দই এ বয়অ 'দিব্য'
ব অ' এ সয়অ 'বৈশ্য';	ষউ এ নয়অ 'শূন্য';

৩) 'ৰ'কাৰৰ প্ৰভাৱ :

ব্যঞ্জনধ্বনিৰ লগত সংযুক্ত ৰ অৰ্থাৎ 'ৰ'-কাৰৰ পৰৱৰ্তী প্ৰান্তীয় আৰু মূলীয় স্বৰবৰ্ণবোৰ ঈষৎ কেন্দ্ৰীভূত হয়, অৰ্থাৎ জিভাৰ উচ্চাৰণ স্থান সামান্যভাৱে কেন্দ্ৰৰ ফাললৈ ঢাল খায়। কেন্দ্ৰীয় 'আ' এই একে পৰিবেশত ঈষৎ উন্নত হয়। যেনে—

তৰইন	'তৃণ'	পৰইতই	'প্ৰীতি'
বইকৰঅম	'বিক্ৰম'	তৰআন	'ব্ৰাণ'

৪) অঘোষ উষ্মবৰ্ণৰ প্ৰভাৱ :

অঘোষ উষ্ম বৰ্ণ স আৰু ষ -ৰ পৰৱৰ্তী স্বৰধ্বনি অঘোষ হৈ আৰ হয় আৰু তৎমুহূৰ্ততে সঘোষ হৈ পৰে। ই, উ-ৰ অঘোষত্ব এনে একে পৰিবেশৰ অন্য স্বৰতকৈ আপেক্ষিকভাৱে ঈষৎ দীৰ্ঘ যেন লাগে। ষ-বৰ্ণৰ পৰৱৰ্তী স্বৰবোৰৰ উচ্চতাও অতি সামান্যভাৱে উন্নত হয়। যেনে—

সইতঅল	'চিতল'	অ'ষইম	'অসীম'
সওৰ	'চোৰ'	অ'ষউৰ	'অসুৰ'

৫) সন্ধিৰ প্ৰভাৱ :

শব্দ স্বৰধ্বনিৰে আৰ হ'লে স্বৰধ্বনিটো উচ্চাৰণ হোৱা পূৰ্বে কণ্ঠস্থ স্বৰতলীয়ে কণ্ঠ সামান্যভাৱে ৰোধ কৰা যেন লাগে, অৰ্থাৎ স্বৰধ্বনিটো ঈষৎ আদ্যুদগীৰ্ণ হয়। মাজৰ শব্দতকৈ বাক্যৰ আদিত থকা স্বৰৰ উদগীৰ্ণতা সাধাৰণতে লক্ষ্য কৰা যায়। তদুপৰি বাক্যৰ মাজত স্বৰান্ত শব্দৰ পিছত কমা সন্ধি পৰিলেও শব্দৰ শেহত থকা স্বৰটোৰ উচ্চাৰণৰ পিছতে কণ্ঠ সামান্যভাৱে ৰোধ হয়।

৬) আপেক্ষিক দৈৰ্ঘ্য :

শব্দত স্বৰবোৰৰ অৱস্থান ভেদে মাত্ৰাৰ তাৰতম্য হোৱা দেখা যায়। একাক্ষৰী স্বৰান্ত শব্দৰ স্বৰ সকলোতকৈ দীৰ্ঘ হয়। দ্বিতীয় অক্ষৰ মুক্ত হ'লে তাৰ স্বৰধ্বনিটোও যথেষ্ট দীৰ্ঘ হয়। সাধাৰণতে, এই দ্বিতীয় মুক্তাক্ষৰত শ্বাসাঘাত পৰে। আদি অৱস্থানৰ মুক্ত অক্ষৰত শ্বাসাঘাত

পৰিলে সেই স্বৰৰ মাত্ৰাও দীৰ্ঘ হয়। সেইদৰে, দীঘল শব্দৰ শেহৰ ফালৰ স্বৰবোৰতকৈ একেবাৰে অন্তত থকা মুক্তস্বৰ আপেক্ষিকভাৱে দীৰ্ঘ হয়। একাক্ষৰী ব্যঞ্জনান্ত শব্দ এটা এটাকৈ মাতিলে তাৰ স্বৰবোৰৰো মাত্ৰা বৃদ্ধি পায়।

ওপৰত স্বৰবৰ্ণবোৰৰ কেইটামান বিশেষ পৰিৱেশত হোৱা ধ্বনিগুণৰ কথা আলোচনা কৰা হৈছে। সেই ধ্বনি গুণবোৰৰ বাহিৰেও প্ৰত্যেক স্বৰৰে বেলেগ বেলেগ গুণবিশিষ্ট বহুতো উপধ্বনি পোৱা যায়।

২.৩.৪ স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন সংযুতি :

১. স্বৰসংযুতি

অসমীয়া ভাষাত দুটা স্বৰৰ চল্লিশটা মান সংযুতি পোৱা যায়। এইবোৰ বৰ্ণগত দ্বিস্বৰ নহয়। অৱশ্যে, শ্বাসাঘাতহীন অৱস্থানত ই, এ', ও, উ অন্য স্বৰৰ পিচত অথবা দুটা স্বৰৰ মাজত সোমালে ধ্বনিগত দ্বিস্বৰৰ সৃষ্টি কৰে। তলত দুটা স্বৰৰ সংযুতিবোৰ দেখুওৱা হ'ল।

	ই	এ'	এ	আ	অ	অ'	ও	উ
ই	ইই	ইএ' ← ইএ	ইআ	ইঅ → ইঅ'	ইও	ইউ		
এ'	এ'ই	এ'এ'	—	—	—	এ'অ'	এ'ও	এ'উ
এ	—	—	—	এআ	এঅ	—	এও	—
আ	আই	আএ'	আএ	আআ	আঅ	আঅ'	আও	আউ
অ	—	অএ'	—	—	অঅ	—	অও	—
অ'	অ'ই	—	—	—	—	—	—	অ'উ
ও	—	ওএ'	—	ওআ	ওঅ	ওঅ'	ওও	—
উ	উই	উএ'	—	উআ	উঅ → উঅ'	উও	উউ	

বকাড় (→) চিনেৰে বিকল্প নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে।ম

● স্বৰ সংযুতিৰ আক্ষৰিকত্ব :

ওপৰৰ তালিকাত দেখুওৱা ইই, এ'এ', ওও, উউ —এই দ্বিত্ব

স্বৰবোৰৰ প্ৰত্যেকেই অৱস্থান ভেদে আক্ষৰিক হ'ব পাৰে। কেতিয়াবা ইহঁত ধ্বনিগত দ্বিস্বৰত পৰিণত হয়, অৰ্থাৎ দুটা স্বৰৰ এটাই অনাক্ষৰিক শ্ৰুতিগুণ লাভ কৰে। সেইদৰে দ্বিত্ব 'আআ' কেতিয়াও দুটা অক্ষৰৰূপে পোৱা নাযায়। সেইবাবে ইয়াৰ সংযুতিক দীৰ্ঘ বহাঃম বুলি ক'ব পাৰি। দুটা স্পষ্ট অক্ষৰ সৃষ্টি কৰা স্বৰসংযুতি ১৯টাহে পোৱা গৈছে। ইহঁতৰ প্ৰত্যেকেই সকলো অৱস্থানতে আক্ষৰিক। যেনে—

ইএ'	ইএ	ইআ	ইঅ	ইঅ'
এআ	এঅ;			
আএ	আঅ	আঅ';		
অঅ';				
ওএ'	ওআ	ওঅ	ওঅ'	
উএ'	উআ	উঅ	উঅ'	

দুটা স্বৰৰ সংযুতিৰ উপৰিও অসমীয়াত তিনিটা, চাৰিটা অথবা সৰ্বাধিক পাচঁটা স্বৰ একেলগে সংযুক্ত হ'ব পাৰে। তিনিটা অথবা চাৰিটা সংযুক্ত স্বৰে মাত্ৰ দুটা আৰু পাচঁটা সংযুক্ত স্বৰে তিনিটা অক্ষৰাধাৰৰ সৃষ্টি কৰে।

তিনিটা স্বৰৰ সংযোগ তলত দিয়া দৰে হ'ব পাৰে।

পূৰ্বৱৰ্তীস্বৰ		পৰৱৰ্তী সংযুতি
ই, আ, ও, উ	-	এ'ই;
ই, এ, ও, উ	-	আই ~ আএ';
ই, উ	-	অ'ই, এ'ও;
ই, ও	-	অএ';
আ	-	ইও, ইউ;
ই, ও, উ	-	আও;
ই, আ, ও	-	অও;

চাৰিটা স্বৰৰ সংযুতি তলত দিয়া দৰে হ'ব পাৰে।

পূৰ্বৱৰ্তী সংযুতি

এ'ই, ইও, ইউ, আই, আও, অএ' - এ'ই;

অও, অ'ই, অ'উ, উই

ইও, এ'ই, এও, অ'ই - আই

পৰৱৰ্তী সংযুতি

পাচোঁটা স্বৰ সংযুতি মাত্ৰ দুটাহে পোৱা গৈছে। যেনে— আইউএ'ই
আৰু উআইএ'ই।

● স্বৰ-সংযুতিৰ কেতবোৰ উদাহৰণ—

i) দুটা স্বৰৰ সংযুতি

ই এ'	: দ ই এ' 'দিয়ে';	ই আ	: হ ই আ 'হিয়া';
ই অ	: ক ই অ 'কিয়';	ই অ	: ব ই অ' ল ই 'বিয়লি';
ই ও	: ষ ই ও 'সিও';	ই উ	: ষ ই উ 'জীউ';
এ' ই	: এ ন এ' ই 'এনেই';	এ আ	: ব এ আ 'বেয়া';
আ ই	: ন আ ই 'নাই';	আ এ'	: থ আ এ', 'খায়ে';
অ' উ	: ম অ' উ 'মৌ';	ও আ	: ক ও আ 'কোৱা'

(ii) তিনিটা স্বৰৰ সংযুতি

ই এ' ই	: ই এ' ই	'ইয়েই';
ও এ' ই	: ষ ও এ' ই	'শোৱেই';
ও আ ই	: ষ ওঁ আ ই	'জোৱাই';
উ আ ই	: থ উ আ ই	'খুৱাই';
ই অ' ই	: আ ব ই অ' ই	'আবিয়ে'
ই অ এ'	: প ই অ এ'	'পিয়ই'
ও অ এ'	: ষ ও স এ'	'শোৱেই'
আ ই ও	: প আ ই ও	'পায়ো';
আ ই উ'	: আ ই উ	'আয়ু'
ই আ ও	: প ই আ ওঁ	'পিয়াও';

ও আ ও	: ক ও আ ও	‘কোৱাও’
উ আ ও	: প অ’ ৰ উ আ ও	‘পৰুৱাও’;
ই অ ও	: য ই অ ও	‘জীৱও’
আ অ ও	: খ আ অ ও,	‘খাৱও’;
ও অ ও	: ষ ও অ ও	‘শোৱও’ ইত্যাদি।

iii) চাৰিটা স্বৰৰ সংযুতি

এ’ ই এ’ ই	: য এ’ ই এ’ ই ‘যেয়েই’;
ই ও এ’ ই	: দ ই ওঁ এ’ ই ‘দিওঁৱেই’
ই উ এ’ ই	: য ই উ এ’ ই ‘জীউৱেই’;
আ ই এ’ ই	: অ ই এ’ ই ‘আয়েই’
আ ও এ’ ই	: য আ ওঁ, এ’ ই ‘যাওঁৱেই’;
অ এ’ এ’ ই	: ৰ অ এ’ এ’ ই ‘ৰয়েই’
অ ও এ’ ই	: ল অ ওঁ, এ’ ই ‘লওঁৱেই’;
অ’ ই এ’ ই	: ল অ’ ই এ’ ই ‘লৈয়েই’ ইত্যাদি

iv) পাঁচোটা স্বৰৰ সংযোগ

আ ই উ এ’ ই	: আ ই উ এ’ ই ‘আয়ুৱেই’
উ আ ই এ’ ই	: ধ উ আ ই এ’ ই ‘ধুৱাইয়েই’ ইত্যাদি

২) ব্যঞ্জন সংযুতি :

অসমীয়া ভাষাত শব্দৰ আদি, মধ্য আৰু শেহ —এই তিনিও অৱস্থানত সংযুক্ত ব্যঞ্জন পোৱা যায়। আদি আৰু মধ্যত সৰ্বাধিক তিনিটা আৰু পদান্তত মাথোন দুটা ব্যঞ্জন সংযুক্ত হ’ব পাৰে। উল্লেখযোগ্য যে, সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ লিখন ৰীতিত কেতিয়াবা বৰ্ণতকৈ আখৰৰ সমস্যা বেছি দেখা যায়। বহুসময়ত তিনিটা বা চাৰিটা আখৰ লগলাগি মাত্ৰ দুটা বা তিনিটা বৰ্ণহে বুজায়।

ক) দুটা ব্যঞ্জনৰ সংযুতি :

অসমীয়া ভাষাত দুটা ব্যঞ্জনৰ সংযুতি ১৪৩টামান পোৱা যায়।
ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰৰ ভিতৰত আদি বৰ্ণৰূপে ফ, য, ঝ, ৰ -এৰে কোনো বৰ্ণসংযুতিৰ
সৃষ্টি নহয়। ঙ-ৰ পৰৱৰ্তী বৰ্ণ ৰূপে ঙ-ৰ বাহিৰে আন ব্যঞ্জনৰ লগত সংযুক্ত
নহয়। দুটা ব্যঞ্জনৰ সংযুক্ত বৰ্ণৰ প্ৰয়োগ শব্দৰ মাজত অধিক। দ্বিত্ব
ব্যঞ্জনবোৰক দীৰ্ঘ ব্যঞ্জন বুলিও ক’ব পাৰি। অসমীয়া ভাষাত বাৰটা ব্যঞ্জনৰ
দ্বিত্ব বা দীৰ্ঘৰূপ পোৱা যায়। যেনে- পপ, তত, কক, বব, দদ, গগ, মম, নন,
ঙঙ, লল, সস, যয। দুটা ব্যঞ্জনেৰে সংযুক্ত অন্যান্য ব্যঞ্জনবোৰক তলত
দিয়াধৰণেৰে শ্ৰেণীভুক্ত কৰি দেখুৱাব পাৰি :

(i) ‘ৰ’-কাৰ সংযুক্ত :

পৰ, তৰ, কৰ, বৰ, দৰ, গৰ, ভৰ
ধৰ, ঘৰ, মৰ, নৰ, সৰ, হৰ,

(ii) ‘ল’-কাৰ সংযুক্ত :

পল কল বল গল মল সল;

(iii) ‘য’-কাৰ সংযুক্ত :

তয় বয় গয় খয় ময় নয় সয় যয়;

(iv) ‘ৱ’-কাৰ সংযুক্ত :

দৱ সৱ;

(v) প্ৰথম বৰ্ণৰূপে স সংযুক্ত :

সপ সত সক সফ সথ সখ
সম সন সব সল সয় সৱ

আকৌ, পদান্ত সংযুক্ত বৰ্ণবোৰৰ আদ্য ব্যঞ্জন ৰ, ল আৰু ম, ন
মাথোন হ’ব পাৰে। যেনে—

(i) মপ, মভ;

(ii) নত, নদ, নধ, নস;

(iii) ৰত, ৰক, ৰস, ৰম, ৰহ;

(iv) লক;

খ) তিনিটা ব্যঞ্জনৰ সংযুতি :

তিনিটা ব্যঞ্জন সংযুতিৰ ক্ষেত্ৰত আদি আৰু অন্ত্যবৰ্ণ সদায় অনিয়ত, আৰু মধ্যৱৰ্তী ব্যঞ্জনটো মাথো নিয়ত ৰূপে পোৱা যায়। যেনে—

আদি বৰ্ণ : স ব ম ন ঙ;

অন্ত্য বৰ্ণ : স ব য য়।

তলৰ তিনিটা ব্যঞ্জনৰ সংযুক্ত বৰ্ণবোৰৰ প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়—

(i) সপৰ সতৰ সকৰ সমৰ;

(ii) নতৰ নদৰ নধৰ ঙকৰ ঙগৰ মপৰ মভৰ;

(iii) নতয় নদয় নথয় ঙগয় ঙঘয় ঙখয়;

(iv) ৰসস ৰযয ৰতস ৰদয।

● ব্যঞ্জন সংযুতিৰ কেতবোৰ উদাহৰণ

(ক) দুটা ব্যঞ্জনৰ সংযুতি

পত : ষউপতঅ ‘সুপ্ত’;	তত : ব ই ত ত অ ‘বিত্ত’
কক : মঅককআ ‘মক্কা’;	বদ : ষ অ ব দ অ, ‘শব্দ’
দদ : খঅদদঅৰ ‘খ ব’;	দৱ : দ ৱ আ ৰ আ ‘দ্বাৰা’
গম : যউগমঅ ‘যুগ্ম’;	ফৰ : ফ অ ৰ ক ‘ফক’
থয় : কঅথয়অ ‘কথ্য’;	থয় : থ য় আ ত ই ‘খ্যাতি’
ভৰ : ভ ৰ অ ম ‘ভ্ৰম’;	ধৰ : ধ ৰ উ ব অ ‘ধ্ৰুব’
ঘৰ : ঘ ৰ আ ন ‘ঘাণ’;	সপ : স প অ ৰ ষ অ ‘স্পৰ্শ’
সৱ : স ৱ আ ম ই ‘স্বামী’;	হষ : ই হ ষ এ ষ ‘নিঃশেষ’
মব : ষ অ ম ব অ ল ‘সম্বল’;	নদ : ব ই ন দ উ ‘বিন্দু’;
ঙক : অ ঙ ক অ ‘অঙ্ক’;	ৰত : আ ৰ ত অ ‘আৰ্ত’;
ৰন : ব অ ৰ ন অ ‘বৰ্ণ’;	লপ : গ অ ল প অ ‘গল্প’;

(খ) তিনিটি ব্যঞ্জনৰ সংযুতি :

সপৰ : নইসপৰঅন 'নিপ্পাণ';	সতৰ : সতৰই 'স্ত্ৰী';
সকৰ : নইসকৰইতই 'নিষ্কৃতি';	সমৰ : সমৰইতই 'স্মৃতি';
নতৰ : যঅনতৰঅ 'যন্ত্ৰ';	নদৰ : সঅনদৰঅ 'চন্দ্ৰ';
নধৰ : অনধৰঅ 'অন্ধ';	নতয় : অনতয়অ 'অন্ত্য';
নদয় : অগনইমআনদয়অ 'অগ্নিমান্দ্য';	নধয় : বইনধয়অ 'বিদ্য';
ঙকৰ : যঅয়ঙকৰআনতই 'সংক্রান্তি';	ঙগৰ : অঙগৰঅহ, 'সংগ্রহ';
মপৰ : যঅমপৰঅ'তই 'সম্প্রতি';	মভৰ : যঅমভৰঅম 'সম্ভ্রম';
ঙগয় : যঅঙগয়আ 'সংজ্ঞা';	ঙথয় : যঅঙগয়আ 'সংখ্যা';
বসস : সঅবসসআ 'চৰ্চা';	বযয : আৰযযঅ 'আৰ্য';
ৰতয : অৰতসঅনআ 'অৰ্চনা';	ৰযয : আৰযযঅন 'আৰ্জ্জন'

২.৩.৫ শ্বাসাঘাত :

কথা-বতৰা পাঠোঁতে বাক্য এটাৰ সকলো অংশতে সমানে জোৰ নপৰে। কেতিয়াবা বাক্যৰ এটা খণ্ডত, কেতিয়াবা আকৌ আন এটা খণ্ডত গুৰুত্ব বুজি জোৰ দিয়া হয়। তেনেদৰে, শব্দৰ ক্ষেত্ৰত দেখা যায় যে, কোনো এটা অক্ষৰৰ উচ্চাৰণত অধিক জোৰ পৰে আৰু কোনো এটাত নপৰে। শব্দ বা বাক্য উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা এই আপেক্ষিক জোৰকেই শ্বাসাঘাত বোলে। জোৰ পৰা অক্ষৰত হাওঁফাওৰ পৰা বহিৰ্গামী বায়ুপ্ৰবাহ বলেৰে আৰু আপেক্ষিকভাৱে বেছি মাত্ৰাৰে ওলাই আহে কাৰণে ইয়াক শ্বাসাঘাত বা বলাঘাত নাম দিয়া হৈছে। শ্বাসাঘাত দুবিধ— শাব্দিক শ্বাসাঘাত আৰু বাক্যৰ শ্বাসাঘাত। শব্দৰ আপেক্ষিক শ্বাসাঘাতক শাব্দিক আৰু বাক্যৰ শ্বাসাঘাতক বাক্য শ্বাসাঘাত বোলে।

শ্বাসাঘাতৰ ফলত শব্দৰ অৰ্থৰ তাৰতম্য ঘটে। ইংৰাজী, জাৰ্মান আদি ভাষাত শ্বাসাঘাত বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। অসমীয়া ভাষা ইংৰাজী, জাৰ্মান আদিৰ দৰে শ্বাসাঘাত প্ৰধান ভাষা নহয় যদিও শ্বাসাঘাতৰ গুৰুত্বও নোহোৱা নহয়। অৱশ্যে আমাৰ পৰম্পৰাগত ব্যাকৰণবোৰত শ্বাসাঘাত সম্পৰ্কে তেনে কেনো বিতং আলোচনাও হোৱা নাছিল। ড° গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ‘অসমীয়া বৰ্ণ প্ৰকাশ’ গ্ৰন্থত শ্বাসাঘাত সম্পৰ্কে বিশদ আলোচনা আগবঢ়ায়। গোস্বামীৰ মতে, অসমীয়া ভাষাত শাব্দিক শ্বাসাঘাত আৰু বাক্য শ্বাসাঘাত –দুয়োটাই বিশিষ্ট ধ্বনি বা বৰ্ণ। শ্বাসাঘাতৰ তাৰতম্যই মুক্তাক্ষৰ আৰু বদ্ধাক্ষৰত অৰ্থৰ সালসলনি কৰিব পাৰে। যেনে—

মুক্তাক্ষৰত বিৰোধ :

প ই’ স এ’,	‘পিছে’ (অৰ্থাৎ যি পি খাইছে)
প ই স এ’,	‘পিচে’, (অৰ্থাৎ পিচে, তুমি কি উত্তৰ দিলা?)
ত এ’ ৰ অ,	‘তেৰ’, (১৩)
ত এ ৰ আ,	‘তেৰা’, (বেকাঁ বা ভাজ লগা)

এই শব্দ দুয়োঘোৰ প্ৰথম ঘোৰত অভিন্ন পৰিৱেশত আৰু দ্বিতীয় ঘোৰত সদৃশ পৰিৱেশত বিৰোধ ঘটিছে। বদ্ধাক্ষৰত বিৰোধ—

ক আ’ ন দ অ	‘কাণ্ড’ (কাৰখানা, কাৰ্য)
ক আ ন দ অ’	‘কান্দ’ (তই কান্দ, সি নাকান্দে)
ব আ’ ন ধ অ	‘বান্ধ’ (বান্ধৱ, বন্ধু)
ব আ ন ধ অ’	‘বান্ধ’ (তই গৰু বান্ধ)

ইয়াত দুয়োঘোৰ শব্দৰে অভিন্ন পৰিৱেশত শ্বাসাঘাতৰ তাৰতম্যই অৰ্থৰ সালসলনি ঘটাইছে। এইবোৰৰ ভিত্তিতে ড° গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে অসমীয়া ভাষাত শ্বাসাঘাতক বৰ্ণগত বুলি স্বীকৃতি দিছে। অৱশ্যে, তেখেতে নিজেও এই কথা স্বীকাৰ কৰিছে যে, ব্যক্তিগত অনুভূতি বা ধাৰণাৰ ভিত্তিতহে এইবোৰ বিশ্লেষণ কৰি সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে। নিঃসন্দেহে এই সন্দৰ্ভত আৰু অধিক আলোচনাৰ অৱকাশ আছে।

২.৩.৬ সন্ধি :

কথা-বতৰা কওঁতে ধ্বনিবোৰৰ ইটোৰ পৰা সিটোলৈ যি লেঠাৰি লাগে বা সংক্ৰমণ হয় তাকে সন্ধি বোলা হয়। অৰ্থাৎ ধ্বনিৰ সংক্ৰমণ তথা সংযোগৰ নাম সন্ধি। এটা শব্দৰ ধ্বনিবোৰৰ মাজত আসক্তি সুদৃঢ় বাবেই সিহঁতৰ সংক্ৰমণৰ সীমাৰেখা স্পষ্টকৈ দেখুৱাব নোৱাৰি। কিন্তু এটা শব্দৰ পৰা আন এটা শব্দলৈ হোৱা সংক্ৰমণ স্পষ্টকৈ দেখুৱাব পাৰি। এটা শব্দৰ ধ্বনিবোৰৰ মাজৰ সন্ধি সেইকাৰণে বন্ধ আৰু শব্দবোৰৰ মাজৰ সন্ধি মুক্ত। এই বন্ধ আৰু মুক্ত দুয়ো প্ৰকাৰৰ সন্ধিতে আগৰ আৰু পিচৰ ধ্বনিবোৰৰ গুণৰ তাৰতম্য ঘটে আৰু মাজত কেতবোৰ শ্ৰুতিৰ সৃষ্টি হয়। এই সংক্ৰমণ শ্ৰুতিয়েহে প্ৰকৃততাত সন্ধিৰ নিৰ্দেশ দিয়ে।

বন্ধসন্ধি এটা শব্দৰ ভিতৰৰ আৰু মুক্তসন্ধি বাহিৰৰ গুণ। অৰ্থাৎ এইবোৰ শব্দৰ স্তৰত শাব্দিক সন্ধি। বাক্যৰ স্তৰতো মুক্ত বাক্য সন্ধি পোৱা যায়। বাক্য-সন্ধি দুই প্ৰকাৰৰ— মধ্য সন্ধি অৰ্থাৎ এটা বাক্যাংশৰ মাজত সংক্ৰমণ আৰু অন্ত্য সন্ধি অৰ্থাৎ এটা বাক্যৰ পৰা আন এটা বাক্যলৈ হোৱা সংক্ৰমণ। বাক্য সন্ধিক সাধাৰণভাৱে যতি বুলি ক’ব পাৰি। বাক্য সন্ধিৰ লগত সমগ্ৰ বাক্যটোৰ সুৰৰ লয় নিহিত হৈ থাকে। দৰচলতে, বাক্যৰ শাব্দিক শ্বাসাঘাত, বাক্য শ্বাসাঘাত আৰু সুৰ —এই সকলোবিলাকৰ সমন্বয়ত বিভিন্ন সন্ধি নিৰ্মিত হয়।

অসমীয়া ভাষাত মুক্ত শাব্দিক-সন্ধি আৰু বাক্য-সন্ধি দুয়োটাকে বিশিষ্ট বুলি ড° গোলকচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে স্বীকৃতি দিছে। গোস্বামীৰ মতে, শাব্দিক বিশিষ্ট মুক্ত সন্ধি এটাৰ আভ্যন্তৰীণ বন্ধ-সন্ধি আৰু বাক্যৰ বহিঃসন্ধি লগত বিৰোধ দেখা যায়। (+) চিনেৰে শব্দক মুক্ত সন্ধিৰ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে। যেনে—

ক) সি ই পাৰ ই লৈ ই গ’ল	‘সি পাৰ লৈ গ’ল’
খ) সি ই পাৰলৈ ই গ’ল	‘সি পাৰলৈ গ’ল’
গ) সিপাৰলৈ ই গ’ল	‘সিপাৰলৈ গ’ল’
ঘ) সি ই তাৰ ই কথাত ই কান ই দিছে	‘সি তাৰ কথাত কাণ দিছে’
ঙ) সি তাৰ ই কথাত ই কান ই দিছে	‘সীতাৰ কথাত কাণ দিছে’
চ) সি তাৰ ই কথাত ই কান্দিছে	‘সীতাৰ কথাত কান্দিছে’

ওপৰৰ (ক), (খ), (গ) আৰু (ঘ), (ঙ), (চ) বাক্য দুলানিৰ
স্বৰ আৰু ব্যঞ্জনবোৰ একে, অভিন্ন। কিন্তু বাক্য কেইটাৰ অৰ্থ একে
নহয়। বাক্য কেইটা একে নোহোৱাৰ কাৰণ হ’ল— শাব্দিক মুক্তসন্ধি।
(ক) বাক্য তিনিটা সন্ধিৰ ঠাইত, (খ) বাক্যত মাথোন দুটাহে প্ৰয়োগ
হৈছে। ‘পাৰ’ আৰু ‘লৈ’-ৰ মাজৰ বহিঃসন্ধি নোহোৱা হোৱাত ধ্বনিবোৰ
আভ্যন্তৰীণ সন্ধিৰে বদ্ধ হৈ ‘পাৰলৈ’, এই শব্দত পৰিণত হৈছে। সেইদৰে
‘সি’ আৰু ‘পাৰলৈ’ ইহঁতৰ মাজত মুক্ত সন্ধি আঁতৰাই নিয়াত ‘সিপাৰলৈ’
বদ্ধ সংক্ৰমেৰে আবদ্ধ হৈ এটা শব্দৰ সৃষ্টি কৰিছে। বদ্ধ আৰু মুক্ত
সন্ধিৰ মাজত বিৰোধ নহ’লে বাক্যবোৰ এনেকৈ বেলেগ নহ’লহেঁতেন।

আত্মমূল্যায়ন— ৩ :

শ্বাসাঘাত আৰু সন্ধি কাক বোলে? অসমীয়া ভাষাৰ পৰা উদাহৰণ দাঙি ধৰা।

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

২.৩.৭ অক্ষৰ :

এটা মাত্ৰোন হৃদস্পন্দনত বৰ্হিগামী বায়ুপ্ৰবাহৰ সহায়ত উচ্চাৰিত বিশিষ্ট ধ্বনি বা ধ্বনিসমষ্টিক অক্ষৰ বোলা হয়। অসমীয়া ভাষাত অক্ষৰ সাধাৰণতে দুই প্ৰকাৰৰ পোৱা যায়। মুক্তাক্ষৰ (open syllable) আৰু বন্ধাক্ষৰ (closed syllable)।

স্বৰধ্বনিৰে শেষ হোৱা অক্ষৰক মুক্ত অক্ষৰ বোলা হয়। যেনে—
গাওঁ শব্দৰ ‘গা’ মুক্তাক্ষৰ।

ব্যঞ্জন ধ্বনিৰে শেষ হোৱা অক্ষৰক বন্ধাক্ষৰ বোলা হয়। যেনে—
‘যুক্ত’ শব্দত ‘যুকইত’। ইয়াত প্ৰথমটো বন্ধাক্ষৰ অৰ্থাৎ সংবৃত আৰু দ্বিতীয়টো মুক্তাক্ষৰ অৰ্থাৎ বিবৃত।

সাৰাংশ :

অসমীয়া ধ্বনিতত্ত্বৰ আলোচনাৰ অন্তত তলত দিয়া কথা কেইটা থোৱতে মনত ৰাখিব পাৰি—

- অসমীয়া ভাষাত ধ্বনি আৰু বৰ্ণৰ পাৰ্থক্য আছে।
- অসমীয়া ভাষাত আঠোটা স্বৰবৰ্ণ আৰু তেইশটা ব্যঞ্জনবৰ্ণ পোৱা যায়।
- অসমীয়া বৰ্ণবোৰৰ আখৰৰ সংখ্যা এটা আৰু এটাতকৈ অধিক।

- অসমীয়া স্বৰবৰ্ণবোৰৰ হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘৰ পাৰ্থক্য নাই। প্ৰত্যেকটো স্বৰৰ অভিন্ন আৰু সদৃশ পৰিবেশত বিৰোধ ঘটে।
- অসমীয়া ভাষাত দন্ত্য-মূৰ্ধন্য ধ্বনি পোৱা নাযায়, দন্তমূলীয় ধ্বনিহে পোৱা যায়। শ, ষ, স এই তিনিটাৰ এটা উল্লেখপহে পোৱা যায়। য়, ৰ আৰু ঙ-ৰ আদি অৱস্থানত প্ৰয়োগ নহয়। ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰৰ কিছুমানৰ আখৰৰ সংখ্যা এটাতকৈ অধিক পোৱা যায়।
- ব্যঞ্জনবৰ্ণবোৰৰ য়, ৰ, ঙ-ৰ বাহিৰে আদি অৱস্থান, মধ্য অৱস্থান আৰু অন্ত্য অৱস্থানত বিৰোধ ঘটে।
- অসমীয়া ভাষাত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন সংযুতি পোৱা যায়।
- ধ্বনিতত্ত্বৰ আলোচনাৰ অন্তৰ্গত অন্যান্য বিষয়, যেনে- শ্বাসাঘাত, সন্ধি, অক্ষৰ অসমীয়া ভাষাত পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাত শ্বাসাঘাত দুবিধ- শাব্দিক শ্বাসাঘাত আৰু বাক্য শ্বাসাঘাত।
- অসমীয়া ভাষাত সন্ধি দুই প্ৰকাৰৰ পোৱা যায়- মুক্ত সন্ধি আৰু বদ্ধ সন্ধি। মুক্ত সন্ধি শব্দ আৰু বাক্যৰ স্তৰতো পোৱা যায়। যেনে- মুক্ত শাব্দিক সন্ধি আৰু মুক্ত বাক্য সন্ধি।
- অসমীয়া ভাষাৰ অক্ষৰ দুই প্ৰকাৰৰ- মুক্তাক্ষৰ আৰু বদ্ধাক্ষৰ।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধ্য উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন- ১ :

অসমীয়া ভাষাত বিশিষ্ট স্বৰধ্বনি অথবা বৰ্ণ আঠোটা পোৱা যায়। এইকেইটা হৈছে - অ, অ, ই, উ, এ, এ', ও অ'।

অসমীয়া ভাষাত আঠোটা স্বৰ উচ্চাৰিত হয় যদিও এই বিশিষ্ট স্বৰ ধ্বনি কেইটাৰ দৃশ্যমান ৰূপ কেইবাটাও পোৱা যায়। অৰ্থাৎ উল্লিখিত স্বৰবৰ্ণ কেইটাতকৈ অধিক আখৰ লিখা হয়। তলত অসমীয়া স্বৰবৰ্ণ আৰু আখৰৰ বাৰেমতৰা ৰূপসমূহো দেখুওৱা হৈছে-

অসমীয়া স্বৰবৰ্ণ	অসমীয়া স্বৰৰ আখৰ
ই	ই, ঈ (ি, ী)
এ'	এ' (ে')
এ	এ (ে)
উ	উ, ঊ (ু, ূ)
ও	ও (ো)
অ'	অ', অ (-')
অ	অ
আ	আ (া)

আত্মমূল্যায়ন- ২ :

অসমীয়া ভাষাৰ অল্পপ্ৰাণ ধ্বনি কেইটা হৈছে— ক, গ, প, ব, ত, দ । এই ধ্বনি কেইটাৰ বিৰোধ বিচাৰ কৰা হৈছে—		
অভিন্ন পৰিবেশত আদি অৱস্থানত বিৰোধ		
/ক/	ক - আম	কাম
/দ/	গ - আম	গাম
/প/	প - আম	পাম
/ব/	ব - আম	বাম
/ত/	ত - আম	তাম
/দ/	দ - আম	দাম

আত্মমূল্যায়ন- ৩ :

<p>ধ্বনিৰ একপ্ৰকাৰ লয় হৈছে— শ্বাসাঘাত বা বলাঘাত। মানুহে কথা কওঁতে যিবোৰ ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰে সেই সকলোবোৰতে সমানে জোৰ নপৰে। কিছুমান ধ্বনিত জোৰ বেছি পৰে অৰ্থাৎ হাওঁফাওৰ পৰা ওলাই অহা বায়ুৰ চাপ বৰ বেছিকৈ ওলায়, তেতিয়া কিছুমান ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জোৰ বেছি পৰে, আৰু বতাহ কমকৈ ওলালে, ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত জোৰ কম পৰে। ধ্বনি উচ্চাৰণৰ এনে আপেক্ষিক জোৰক শ্বাসাঘাত বা বলাঘাত বোলা হয়।</p>

অসমীয়া ভাষাত শ্বাসাঘাত দুবিধ— শাব্দিক শ্বাসাঘাত আৰু
বাক্য শ্বাসাঘাত।

শাব্দিক শ্বাসাঘাতৰ উদাহৰণ—

ক আ ন দ অ 'কান্দ'

ব অ 'ন ধ উ 'বন্ধু'

বাক্য শ্বাসাঘাত উদাহৰণ—

তুমি ইয়াত কি কৰিছা

তুমি ইয়াত কি কৰিছা

অনুশীলনী— ২

ক. চমুকৈ আলোচনা কৰাঁ।

১. ধ্বনি কাক বোলে?
২. বৰ্ণ উচ্চাৰিত হয় নে?
৩. অসমীয়া ভাষাত স্বৰবৰ্ণ কেইটা আৰু কি কি?
৪. অসমীয়া বৰ্ণ আৰু আখৰৰ মিল আছেনে?
৫. অসমীয়া নাসিক্য ধ্বনি কেইটা আৰু কি কি?

খ. বহুলাই আলোচনা কৰাঁ।

১. অসমীয়া স্বৰবৰ্ণ কেইটা আৰু কি কি? উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুসৰি তালিকাভুক্ত কৰা। এই স্বৰবোৰৰ আদি অৱস্থানত অভিন্ন পৰিবেশত বিৰোধ বিচাৰ কৰি দেখুওৱা।
২. অসমীয়া স্পৰ্শ বৰ্ণ কেইটা আৰু কি কি? উচ্চাৰণৰ স্থান আৰু ধৰণ অনুসৰি তালিকাভুক্ত কৰা। বৰ্ণকেইটাৰ প্ৰয়োগ বিশ্লেষণ কৰিবা।
৩. স্বৰ সংযুতি আৰু ব্যঞ্জন সংযুতি বুলিলে কি বুজা। অসমীয়া ভাষাৰ পৰা উদাহৰণ দাঙি ধৰি বুজাই লিখাঁ।

৪. শ্বাসাঘাত কাক বোলে? অসমীয়া ভাষাৰ শ্বাসাঘাত কেই প্ৰকাৰৰ আৰু কি কি? প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দাঙি ধৰি বুজাই লিখাঁ।
৫. সন্ধি কাক বোলে? অসমীয়া ভাষাত সন্ধি কেনেদৰে হয়, উদাহৰণ দাঙি ধৰি বুজাই লিখাঁ।
৬. অক্ষৰ কাক বোলে? অক্ষৰৰ শ্ৰেণী বিভাজন কৰি অসমীয়া ভাষাৰ অক্ষৰ সম্পৰ্কে এটি আলচ দাঙি ধৰাঁ।

অধিক অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰসঙ্গ পুথি :

১. ধ্বনিবিজ্ঞানৰ ভূমিকা	: গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামী
২. অসমীয়া বৰ্ণ প্ৰকাশ	: গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামী
৩. অসমীয়া ব্যাকৰণৰ মৌলিক বিচাৰ	: গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামী
৪. ভাষাৰ ইতিবৃত্ত	: ভীমকান্ত বৰুৱা
৫. অসমীয়া ভাষা	: ভীমকান্ত বৰুৱা
৬. ভাষাবিজ্ঞান উপক্ৰমণিকা	: অপৰ্ণা কোঁৱৰ
৭. অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস	: ৰমেশ পাঠক

খণ্ড— ৫ : অসমীয়া লিপি (Assamese Script)

গোট— ১ : অসমীয়া লিপিৰ মূল

গোট— ২ : অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ

প্ৰস্তাৱনা :

মানুহে মনৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিবৰ বাবে ভাষাক ব্যৱহাৰ কৰাৰ পাছতেই ভাবক চাক্ষুস ৰূপ দিয়াৰ অৰ্থাৎ লিপিবদ্ধ কৰাৰ কথা ভাবিবলৈ ধৰিলে। মনৰ ভাবৰ লৈখিক প্ৰতিৰূপক লিপি আখ্যা দিয়া হয়। আন কথাত কবলৈ গ'লে, বাগিন্দ্ৰিয়ৰ সহায়ত উচ্চাৰণ কৰা ধ্বনিসমূহক প্ৰতীক চিহ্ন বা ৰেখাচিত্ৰৰ সহায়ত ব্যক্ত কৰা চাক্ষুস ৰূপকেই লিপি বোলা হয়। ভাষা আৰু লিপিৰ মাজত অন্তৰংগ সম্বন্ধ আছে। ভাষাই আমাৰ মাজত উদয় হোৱা ভাব-অনুভূতিক কৰ্ণগোচৰ কৰে, আনহাতে লিপিয়ে এই ভাবক ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য ৰূপ দি দৃষ্টিগোচৰ কৰে।

লিপিৰ জন্ম কেতিয়াৰ পৰা হ'ল, অৰ্থাৎ লিপিৰ বিকাশৰ ঐতিহাসিক পৰম্পৰা সম্পৰ্কে বিভিন্নজন লিপিবিদে আলোচনা কৰিছে। ড° ভোলানাথ তিৱাৰীয়ে লিপিৰ বিকাশৰ ঐতিহাসিক ৰূপটোক তলত দিয়াৰ দৰে ভাগ কৰি দেখুৱাইছে।

১. চিত্ৰ লিপি
২. সূত্ৰ লিপি
৩. প্ৰতীকাত্মক লিপি
৪. ভাবমূলক লিপি
৫. ভাবধ্বনিমূলক লিপি
৬. ধ্বনিমূলক লিপি

ওপৰত উল্লেখ কৰা ছটা লিপিৰ বিকাশৰ ঐতিহাসিক ৰূপৰ ভিতৰত ধ্বনিমূলক লিপিয়েই হৈছে লিপিৰ বিকাশৰ শেষ স্তৰ। ড° গোলকচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে এই ধ্বনিমূলক লিপিৰ বিষয়ে এনেদৰে কৈছে—

‘জগতৰ প্ৰত্যেক ভাষাতে অসংখ্য নহ’লেও শতাধিক ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ হয়। ধ্বনিবোৰৰ প্ৰত্যেকৰে উচ্চাৰণ বৈশিষ্ট্য ৰক্ষা কৰি যিবোৰ ধ্বনি প্ৰতীক বা আখৰ লোৱা হয় সেয়ে ধ্বনিমূলক আখৰ; এই আখৰৰ সমষ্টিয়েই ধ্বনিলিপি।’

কালক্ৰমত ধ্বনিমূলক লিপি পৃথিবীৰ সকলো ভাষাতে সমাদৃত আৰু গ্ৰহণযোগ্য বুলি বিবেচিত হয়। এই লিপিৰ জৰিয়তে কোনো বস্তু বা ভাবৰ অভিব্যক্তিৰ বিপৰীতে ধ্বনি ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথা পৃথিবীৰ সকলো ভাষাতে ব্যৱহৃত হ’ল। এনেদৰে লিপিৰ ঐতিহাসিক বিকাশ ঘটে বুলি পণ্ডিতসকলে ঠাৱৰ কৰিছে।

লিপিৰ ঐতিহাসিক বিকাশ সম্পৰ্কে কিছু কথা কোৱা হ’ল। আমি যে ভাব বিনিময় কৰিবৰ বাবে অসমীয়া লিপি ব্যৱহাৰ কৰি আহিছোঁ, এই অসমীয়া লিপিৰনো কেতিয়াৰ পৰা জন্ম হ’ল, কেনেদৰে বিকাশ লাভ কৰিলে, এই বিকাশৰ স্তৰসমূহৰ সম্পৰ্কে তোমালোকে জনাটো অতি দৰকাৰ। সেয়েহে এই খণ্ডটিত অসমীয়া লিপিৰ মূল আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰিবলৈ লৈছোঁ।

গোট– ১ : অসমীয়া লিপিৰ মূল

গঠন :

১.০ উদ্দেশ্য

১.১ প্ৰস্তাৱনা

১.২ ভাৰতৰ প্ৰাচীন লিপিমালা

১.২.১ ব্ৰাহ্মী লিপি

১.২.২ খৰোষ্ঠী লিপি

১.৩. অসমীয়া লিপিৰ জন্ম

১.৩.১ অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় মত

১.৩.২ অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় সিদ্ধান্ত

১.৪. সাৰাংশ

১.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- ভাৰতীয় প্ৰাচীন লিপিমালাৰ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া লিপিৰ জন্মৰ সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব।
- কুটিল আৰু গুপ্ত লিপিৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

১.১ প্ৰস্তাৱনা :

খণ্ড– ৫ৰ প্ৰস্তাৱনাত লিপিৰ ঐতিহাসিক বিকাশ সম্পৰ্কে এটি থূলমূল ধাৰণা দিয়া হ’ল। এই গোটটিত অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰিবলৈ লৈছোঁ। অসমীয়া লিপিৰ মূল হৈছে— ব্ৰাহ্মীলিপি। এই ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰাই ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰাদেশিক লিপিসমূহৰ উদ্ভৱ আৰু বিকল্প সৰ হৈছে বুলি ধৰা হয়। সেয়েহে এই ব্ৰাহ্মীলিপিনো ক’ত, কেনেদৰে বিকাশ ঘটিল এই সম্পৰ্কে জনা দৰকাৰ। এই গোটটিত অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কে আলোচনা কৰাৰ আগতেই ভাৰতীয় প্ৰাচীন লিপিমালা ব্ৰাহ্মী আৰু খৰোষ্ঠী লিপিৰ সম্পৰ্কে কিছু কথা আলোচনা কৰা হৈছে। খ্ৰীঃপূঃ তৃতীয় শতাব্দীৰ আগতেই ৰাজত্ব কৰা সম্ৰাট অশোকৰ

ধৰ্মলিপিসমূহত প্ৰাচীন ভাৰতীয় লিপিৰ দুটা ভিন্ন পদ্ধতিৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। এই দুই লিপিৰ নিদৰ্শন হৈছে— ব্ৰাহ্মী আৰু খৰোষ্ঠী। ব্ৰাহ্মী লিপিৰ উৎপত্তিৰ আঁত বিচাৰি আকৌ সিদ্ধ লিপিৰ ওচৰ চাপিব লগা হয়। সিদ্ধুলিপিক চিত্ৰলিপি, ভাবলিপি আৰু ভাবধ্বনিমূলক লিপিৰ সমাহাৰ বুলি ধৰা হয়। সিদ্ধুলিপিৰ লগত ব্ৰাহ্মীলিপিৰ যথেষ্ট মিল লক্ষ্য কৰা যায়। সেয়েহে ড° ভোলানাথ তিৱাৰীয়ে ব্ৰাহ্মীলিপিক সিদ্ধুলিপিৰ পৰবৰ্তী স্তৰ বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিছে। এই সিদ্ধুলিপিৰ পৰাই কালক্ৰমত ভাৰতীয় লিপিমালাৰ জন্ম হৈছে আৰু ভাৰতীয় লিপিমালাৰ পৰাই ভাৰতীয় আঞ্চলিক লিপিসমূহৰ জন্ম হৈছে বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে। গোট নং- ১ত ভাৰতীয় প্ৰাচীন লিপিমালা ব্ৰাহ্মী আৰু খৰোষ্ঠী লিপি, ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰৱৰ্তী স্তৰৰ বিকশিত ৰূপ গুপ্তলিপি, কুটিললিপি আৰু অসমীয়া লিপিৰ সম্পৰ্কে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হ’ব। এই গোটটি অধ্যয়নৰ জৰিয়তে তোমালোকে অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিব।

১.২ ভাৰতৰ প্ৰাচীন লিপিমালা :

সিদ্ধুলিপিৰ পাছতেই ভাৰতীয় প্ৰাচীন লিপিমালাৰ ক্ৰমবিকাশত দুই ধৰণৰ লিপি পোৱা যায়। এই দুই লিপি হৈছে—

ক. ব্ৰাহ্মী লিপি

খ. খৰোষ্ঠী লিপি

মহাৰাজ অশোকৰ অনুশাসনবোৰ এই ব্ৰাহ্মী আৰু খৰোষ্ঠী আখৰত লিখা হৈছিল। এই ফালৰ পৰা এই লিপিসমূহৰ জন্মৰ সময় অশোকৰ সময়তকৈ কিছু আগৰ বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। পুৰাতত্ত্ববিদসকলে ভাৰতীয় লিখন প্ৰণালীৰ উদ্ভৱৰ সময় সীমা আনুমানিক খ্ৰীষ্টপূৰ্ব চতুৰ্থ শতিকাৰ বুলি ঠাৱৰ কৰিছে।

১.২.১ ব্ৰাহ্মী লিপি :

ব্ৰাহ্মী লিপিৰ পৰাই ভাৰতৰ প্ৰায়বোৰ আঞ্চলিক লিপিৰ জন্ম হৈছে। এই লিপিৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা পূব ভাৰতৰ লিপিসমূহ হৈছে—

অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, মৈথিলী আৰু নেৱাৰী লিপি। অসমীয়া লিপিৰ বিৱৰ্তনৰ ইতিহাসত ৰাস্মী লিপিৰ যথেষ্ট ভূমিকা আছে।

ৰাস্মী লিপিৰ ভাৰতৰ একেবাৰে প্ৰাচীন লিপি হিচাপে ধৰা হয়। ইয়াৰ জন্মক্ষণ আৰু জন্মস্থান সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত নানা মত পোৱা যায়। ৰাস্মী লিপিৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন পোৱা যায়— নেপালৰ ‘পিপৱাৰা স্তূপ’ আৰু আজমিৰ জিলা বডলি গাঁৱৰ শিলালেখবোৰত। ৰাস্মী লিপিৰ সময় খৃঃপূঃ ৫ম শতিকাৰ বুলি ধৰা হৈছে। অশোকৰ দিনৰ পৰা এই লিপিৰ ধাৰাবাহিকতা পোৱা যায়।

ৰাস্মী লিপিৰ নাম কেনেকৈ হ’ল এই সম্পৰ্কেও নানা মত পোৱা যায়। ভাৰতীয় পৰম্পৰা অনুসৰি ৰাস্মীলিপিৰ স্ৰষ্টা স্বয়ং ৰক্ষা। ‘নাৰদ স্মৃতি’ গ্ৰন্থত এই কথা পোৱা যায়। ‘ৰক্ষ’ অৰ্থাৎ জ্ঞান ৰক্ষাৰ বাবে ব্যৱহাৰ হোৱা এই লিপিৰ ৰাস্মী বুলি কোৱা হয়। আলবেৰ্ণীৰ মতে, হিন্দুসকলে লিখা বিদ্যাটো পাহৰি গৈছিল। তাৰপাছত দৈৱিক অনুপ্ৰেৰণা অনুযায়ী পৰাশৰ পুত্ৰ ব্যাসে লিপি উদ্ধাৰ কৰে।

ৰাস্মী লিপিৰ জন্ম আৰু ক্ৰমবিৱৰ্তন সম্পৰ্কে প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য পণ্ডিতসকলৰ মাজত নানা মত পোৱা যায়। পাশ্চাত্য পণ্ডিতসকলৰ মতে, ৰাস্মী লিপিৰ সঁচা বহিঃভাৰতীয়। প্ৰিন্সেপ, উইলিয়াম জোনচ, টেলৰ, ওৱেবাৰ, বুহ্লাৰ আদি পণ্ডিতসকলে ভাৰতীয় লিপিৰ মূল সম্পৰ্কে মত আগবঢ়াইছে। উলিয়াম জোনচ, বুৰ্ণেল, এ. ৱেবাৰ প্ৰভৃতি পণ্ডিতসকলে ৰাস্মী লিপিৰ মূল ফিনিচীয় লিপি বুলি কৈছে। আনহাতে টেলৰ, বুহ্লাৰ আদিয়ে চেমিটিক লিপি বুলি কৈছে। ড° আৰ্চিভেড ম্যুলাৰ, প্ৰিন্সেপ আদি পণ্ডিতসকলে আলেকজেণ্ডাৰৰ ভাৰত আক্ৰমণৰ যোগেদি গ্ৰীক লিপিৰ পৰা ভাৰতীয় লিপি আহৰণ কৰা বুলি মত পোষণ কৰিছে।

প্ৰাচ্য পণ্ডিতসকলে ভাৰতৰ মাটিতেই ৰাস্মী লিপিৰ জন্ম বুলি কৈছে। বৈদিক সাহিত্য ৰক্ষাৰ কাৰণে ভাৰতত প্ৰাচীন কালত ৰাস্মী লিপিৰ উৎপত্তি হৈছে আৰু ধ্বনি শাস্ত্ৰ, ব্যাকৰণ আৰু শব্দ-বিজ্ঞান বিষয়ত যিসকলে অগ্ৰণী আছিল তেওঁলোকেই এই লিপিৰ আৱিষ্কাৰক

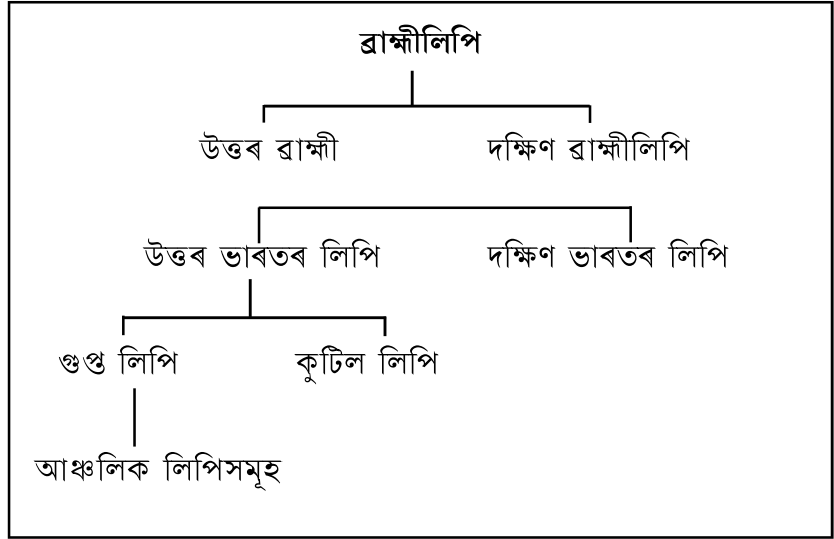
(হৰদেৱ বাহৰী, হিন্দী: উত্তৰ বিকাশ ঔৰ ৰূপ)। ড° ভোলানাথ তিৱাৰীয়ে সিদ্ধু আৰু ব্ৰাহ্মী লিপিৰ মাজত যথেষ্ট মিল আছে বুলি উল্লেখ কৰিছে আৰু সিদ্ধু লিপিৰ পৰাই পৰৱৰ্তী স্তৰত ব্ৰাহ্মী লিপিৰ বিকাশ হৈছে বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে। তলত সিদ্ধুলিপিৰ সাদৃশ্যযুক্ত চিহ্নবোৰ দেখুৱা হ'ল—

সিদ্ধুলিপি	ব্ৰাহ্মীলিপি	অসমীয়া লিপি
𑒧	𑒧	অ
𑒧𑒻	𑒧𑒻	আ
𑒧𑒷	𑒧𑒷	ই
𑒧𑒱	𑒧𑒱	ক
𑒧𑒫	𑒧𑒫	গ
𑒧𑒪	𑒧𑒪	ব
𑒧𑒩	𑒧𑒩	ৰ

ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰা প্ৰাচীন আঞ্চলিক লিপিসমূহৰ বিকাশৰ সময়লৈকে ব্ৰাহ্মীলিপিৰ বিকাশক চাৰিটা স্তৰত ভাগ কৰিছে। এই কেইটা স্তৰ হৈছে—

- ক) অশোকৰ অনুশাসন লিপি। (খ্ৰীঃপূ: ৪ৰ্থ-৫ম শতিকা)
- খ) কুষাণ যুগৰ লিপি। (খ্ৰীঃ ১ম শতিকাৰ পৰা ৪ৰ্থ শতিকা)
- গ) গুপ্ত যুগৰ লিপি। (খ্ৰীঃ ৪ৰ্থ শতিকা)
- ঘ) প্ৰাচীন আঞ্চলিক লিপি (খ্ৰীঃ ৫ম শতিকাৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে)

খ্ৰীঃপূ: ৪ৰ্থ-৫ম শতিকামানত অশোকৰ অনুশাসনৰ মাজেৰে ব্ৰাহ্মী লিপিয়ে প্ৰসাৰ লাভ কৰে। ৩৫০ খৃষ্টাব্দৰ পাছত ব্ৰাহ্মীলিপি দুটা ভাগত ভাগ হয় আৰু দুই ভাগৰ পৰাই পৰৱৰ্তী আঞ্চলিক লিপিসমূহৰ জন্ম হয়।

• ব্রাহ্মীলিপিৰ বৈশিষ্ট্য :

১. ব্রাহ্মীলিপি সাধাৰণতে বাঁওফালৰ পৰা সোঁফাললৈ লিখা হয়।
২. ব্রাহ্মীলিপি গঢ় সুন্দৰ আৰু সুপৰিকল্পিত।
৩. আদিম অৱস্থাত ব্রাহ্মী লিপি সোঁফালৰ পৰা বাঁওফাললৈ লিখা নিয়ম আছিল।
৪. ভাৰতীয় প্ৰায়বোৰ আঞ্চলিক লিপিৰ ব্রাহ্মীলিপিৰ পৰাই উদ্ভৱ হৈছে।
৫. ই এক পূৰ্ণাংগ লিপি।
৬. ব্রাহ্মী লিপিত দীৰ্ঘ স্বৰ, সংযুক্ত স্বৰ আৰু ব্যঞ্জন পোৱা যায়।
৭. ব্রাহ্মী লিপি আৰু সিদ্ধ লিপি দুয়োটাৰে গঢ়ৰ যথেষ্ট মিল আছে।

আত্মমূল্যায়ন- ১ :

ব্রাহ্মীলিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ কেইটা আৰু কি কি?

১.২.২ খৰোষ্ঠী লিপি :

ভাৰতৰ প্ৰাচীন লিপিমালা ভিতৰত আন এক লিপি হৈছে- খৰোষ্ঠী লিপি। এই খৰোষ্ঠী লিপিৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন অশোকৰ অনুশাসনৰ ‘মানসেহৰা’ আৰু ‘শাহবাজগড়ী’ লিপি দুখনত পোৱা যায়। খৰোষ্ঠী লিপিৰ নামকৰণ সম্পৰ্কে বিভিন্ন মত পোৱা যায়। খৰপৃষ্ঠ অৰ্থাৎ গাধৰ ছালত এই লিপি লিখা হৈছিল বাবে এই লিপিক খৰোষ্ঠী বোলা হয়। ‘খৰ’ অৰ্থাৎ গাধৰ ওঁঠৰ নিচিনা কাৰণেও এই লিপিক খৰোষ্ঠী বোলা হয়। ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে ‘খৰোশেথ’ শব্দৰ পৰা খৰোষ্ঠী শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে বুলি কৈছে। এই লিপিক কোনো কোনোৱে শুদ্ধ ভাৰতীয় লিপি বুলি ক’ব খোজে। কোনো কোনোৱে ইয়াক ভাৰতীয় লিপি নহয় বুলিও ক’ব খোজে। এই লিপি প্ৰথমতে সোঁফালৰ পৰা বাওঁফাললৈ লিখা নিয়ম আছিল, পিছত বাওঁফালৰ পৰা সোঁফাললৈ লিখাৰ নিয়ম চলিল। খৰোষ্ঠী লিপিৰ পৰা ভাৰতৰ আঞ্চলিক লিপিসমূহে বিকাশ লাভ কৰিব

পৰা নাই। কাৰণ এই লিপিত দীৰ্ঘস্বৰৰ অভাৱ। তদুপৰি সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰো অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। বুল্লাৰে খৰোষ্ঠী লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰটোক প্ৰধানকৈ চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰিছে—

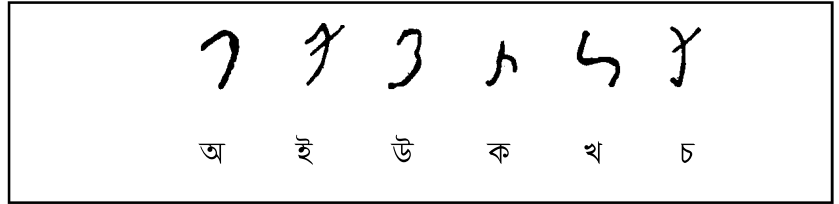
ক) শাহবাজগটী অভিলেখ।

খ) ইন্দো-গ্ৰীক ৰজাৰ মুদ্ৰালিপি।

গ) তক্ষশীলাৰ তাম্ৰপাত্ৰ গান্ধাৰ মূৰ্তিৰ লিপি।

ঘ) কণিষ্কৰ অভিলেখ ইত্যাদি।

খ্ৰীঃ পূঃ পঞ্চম শতিকাত খৰোষ্ঠী লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰিছে বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰে। পুৰণি গান্ধাৰ প্ৰদেশত খৰোষ্ঠী লিপি প্ৰয়োগৰ প্ৰচুৰ তথ্য পোৱা যায়। তলত খৰোষ্ঠী লিপিৰ আখৰৰ নমুনা দাঙি ধৰা হ’ল—

খৰোষ্ঠী লিপিৰ বৈশিষ্ট্য :

১. খৰোষ্ঠী লিপি সোঁফালৰ পৰা বাওঁফাললৈ লিখা হয়।
২. খৰোষ্ঠী লিপিত দীৰ্ঘস্বৰৰ অভাৱ আৰু সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ সংখ্যা কম।
৩. খৰোষ্ঠী লিপিৰ গঢ় সুন্দৰ আৰু সুপৰিকল্পিত নহয়, অত্যন্ত ঘঁহাই এই লিপি লিখা হয়।
৪. হ্ৰস্বস্বৰ বুজাবলৈ বৃত্ত আৰু ৰেখাৰ বিভিন্ন প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া।
৫. ভাৰতীয় আঞ্চলিক লিপিৰ বিকাশত খৰোষ্ঠী লিপিৰ বিশেষ ভূমিকা নাই।
৬. খৰোষ্ঠী লিপিক প্ৰথমে গাধৰ ছালত লিখা হৈছিল।

১.৩ অসমীয়া লিপিৰ জন্ম :

পুৰণি অসমৰ বিভিন্ন স্থানত উদ্ধাৰ হোৱা তাম্ৰফলি, শিলালিপি, মোহৰ, মুদ্ৰা, সাঁচিপাত, তুলাপাত আদিত উৎকীৰ্ণ লিপিসমূহৰ সহায়ত অসমীয়া লিপিৰ জন্ম আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে এটি স্পষ্ট ধাৰণা পাব পাৰি।

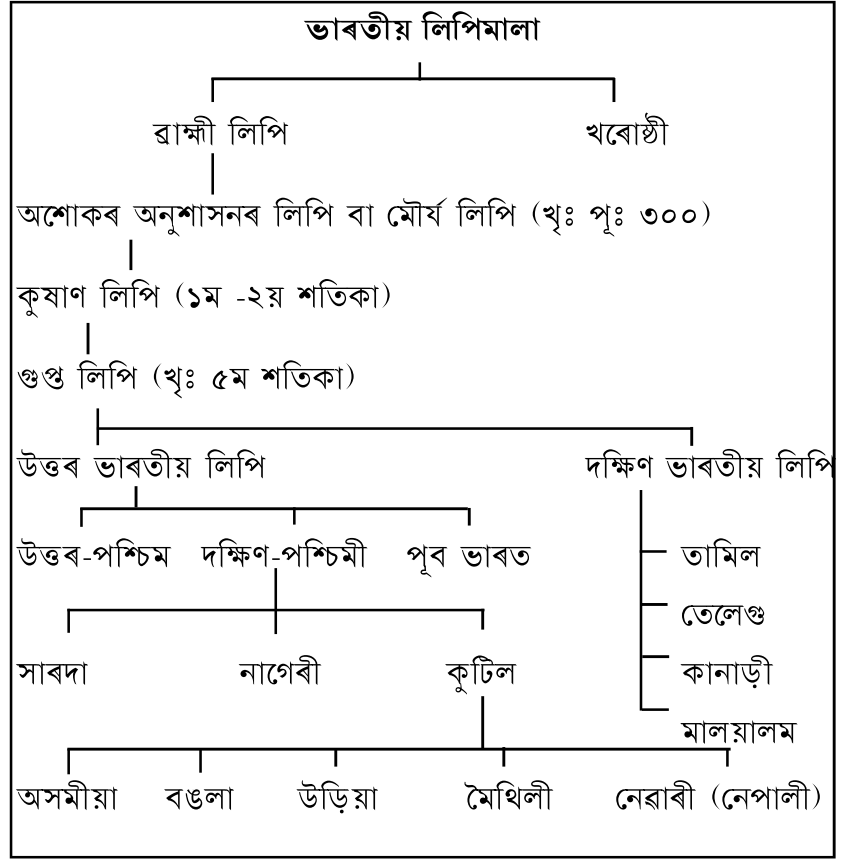
১.৩.১ অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কীয় মত :

ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰাই অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ হৈছে। ই পূবভাৰতৰ এটা লেখত লবলগীয়া লিপি। ব্ৰাহ্মী লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ ফলশ্ৰুতিতেই খৃষ্টীয় ৪ৰ্থ-৫ম শতিকা মানত অসমীয়া লিপিয়ে এক স্বকীয় ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। অসমীয়া লিপিৰ মূল যে ব্ৰাহ্মী লিপি এই কথাত লিপি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা আলোচকসকল একমত, কিন্তু ব্ৰাহ্মীলিপিৰ কোন শৈলীৰ পৰা অসমীয়া লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰিছে আৰু বিকাশ লাভ কৰাৰ সময় সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মত বিৰোধ দেখা যায়। এই ক্ষেত্ৰত সাধাৰণতে দুটা মত উল্লেখনীয়।

অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কে প্ৰথমটো মত হৈছে— অসমীয়া লিপি ব্ৰাহ্মীৰ পৰৱৰ্তী স্তৰ পূৰ্বী কুটিলৰ পৰা বিকাশ ঘটে। বহুকেইজন অনা অসমীয়া পণ্ডিতেও এই মতটো সমৰ্থন কৰিছে। আনহাতে ড° সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকীয়ে ‘অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি’ নামৰ অসমীয়া লিপি সম্পৰ্কীয় প্ৰথম গ্ৰন্থত ব্ৰাহ্মী মূলৰ কুটিল শৈলীৰ পৰা অসমীয়া লিপিৰ জন্ম হৈছে বুলি উল্লেখ কৰিছে। ড° মহেশ্বৰ নেওগ, ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা, ড° লীলা গগৈ আদিয়েও এই মতৰ সমৰ্থন কৰে।

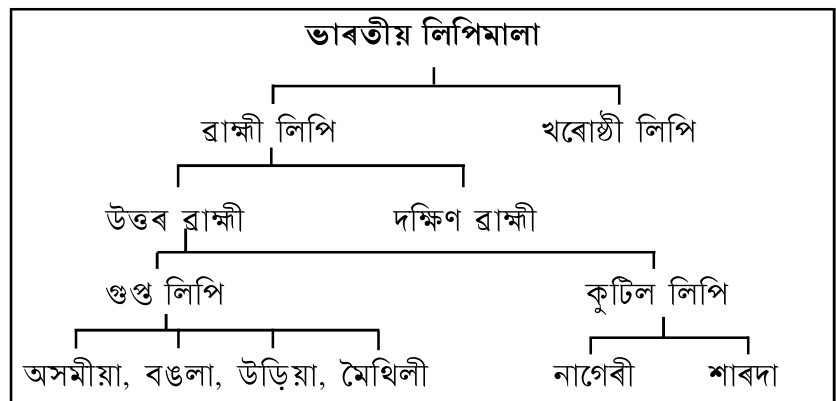
দ্বিতীয় মত অনুসৰি— অসমীয়া লিপিৰ জননী কুটিল নহয়, গুপ্ত লিপিহে। ড° উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীয়ে অসমীয়া লিপিৰ মূল ব্ৰাহ্মী আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী গুপ্ত লিপি বুলি ‘অসমীয়া লিপি’ গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে। এই দুই মত সম্পৰ্কীয় দুখন তালিকা তলত বেখাচিত্ৰৰ সহায়ত অংকন কৰা হৈছে :

• প্রথম মত :

তালিকা নং- ১

• দ্বিতীয় মত :

তালিকা নং- ২

১.৩.২ অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কে সিদ্ধান্ত :

অসমীয়া লিপিৰ বিষয়ে লিখা ‘অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি’ নামৰ গ্ৰন্থত সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকীৰ মতে— ব্ৰাহ্মী লিপি প্ৰথম, কুষাণ লিপি দ্বিতীয়, গুপ্ত লিপি তৃতীয় আৰু এই গুপ্তলিপিৰ পূৰ্ব ভাৰতীয় কুটিল লিপি— চতুৰ্থ। এই কুটিল লিপিৰ পৰিৱৰ্তন আৰু সংমিশ্ৰণ ঘটি কামৰূপী লিপি বা পুৰণি অসমীয়া লিপিয়ে পূৰ্বভাৰতীয় ভাষাৰ বংশলতিকাত পঞ্চম স্থান অধিকাৰ কৰিছে, অৰ্থাৎ অসমীয়া লিপি কুটিল শৈলীৰ পৰা ওলাইছে। এই মত সমৰ্থন কৰিছে, ড° মহেশ্বৰ নেওগ, ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, ড° লীলা গগৈ, ড° সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জী, টি.পি বাৰ্মা আদিয়ে।

উক্ত পণ্ডিতসকলৰ মতে কুটিল লিপিৰ সময় হৈছে— ৬ষ্ঠ-৭ম শতিকা। তেওঁলোকে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন সুৰেন্দ্ৰ বৰ্মণৰ পঞ্চম শতিকাৰ উমাচল শিলালিপিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে আৰু এই উমাচল শিলালিপিৰ আখৰৰ গঢ়ৰ সৈতে কুটিল লিপিৰ আখৰৰ গঢ়ৰ যথেষ্ট মিল আছে। কুটিল লিপিত ‘ৰ’ আখৰটো স্পষ্ট ৰূপত পোৱা যায়। ‘ব’ আখৰৰ পেটকটা ৰেখাডাল পোৱা যায়। ঠিক তেনেদৰে উমাচল লিপিতো এই ‘ব’ আৰু ‘ৰ’ আখৰ পোৱা যায়, যিহেতু এই ‘ব’ আৰু ‘ৰ’ আখৰ অসমীয়া লিপিতো পোৱা যায়।

দ্বিতীয় চাম পণ্ডিতৰ মতে, অসমীয়া লিপিৰ কুটিল শৈলীৰ পৰা জন্ম হোৱা নাই, গুপ্ত শৈলীৰ পৰাহে জন্ম হৈছে। ইয়াক কুটিল শৈলীৰ সৈতে সাঙোৰাৰ কোনো যুক্তি নাই বুলি ক’ব খোজে। এই মত সমৰ্থন কৰিছে ড° উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী, ড° মুকুন্দ মাধৱ শৰ্মা, বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা আদিয়ে। প্ৰথমচাম পণ্ডিতে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন ৰূপে দাঙি ধৰা উমাচল শিলালিপিৰ আগৰ আন এখন লিপি ‘নগাজৰী’ খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। কাৰণ এই লিপিৰ সময় হৈছে— পঞ্চম শতিকাৰ আদি ভাগ। সেয়ে অসমীয়া লিপিৰ জন্মৰ সময় পঞ্চম শতিকাৰ আদি ভাগ বুলি ঠাৱৰ কৰিছে। উমাচল শিলালিপিত থকা মিলৰ দৰে নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিতো পেট কটা ‘ব’ আৰু ‘ৰ’ আখৰৰ মিল আছে। উমাচল আৰু নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিত পোৱা আখৰবোৰৰ লগত গুপ্ত শৈলীৰ আখৰৰো যথেষ্ট মিল আছে।

বিশেষকৈ শিলালেখ দুখনৰ ই, ক, খ, গ, চ, জ, ড, ণ, ত, দ, ধ, ন, প, ব, ভ, ম, য, ৰ, ল, ৱ, শ, ষ, স, হ আৰু বা, জা, ণা, ধি, কী, ঙ, কৃ আদি ৰূপ গুপ্ত আখৰৰ সৈতে একে। এই দুইখন লিপিতে ৰাস্মী আখৰৰ পৰম্পৰা বক্ষিত হৈছে। সেয়ে এইচাম পণ্ডিতে নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপিয়েহে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনত্ব আৰু স্বকীয়তাৰ চিন স্পষ্ট ৰূপত দাঙি ধৰিছে বুলি ক'ব খোজে।

ওপৰৰ দুয়োটা মত চালিজাৰি চাই এটা কথা স্পষ্টভাৱে ক'ব পৰা হয় যে, কুটিল লিপিয়ে স্বকীয় ৰূপ লাভ কৰাৰ আগতেই অসমীয়া লিপিয়ে স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লাভ কৰি বিকাশৰ পথত আগবাঢ়ে। অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনতা নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিত সংৰক্ষিত হৈ আছে। সেয়ে অসমীয়া লিপি গুপ্তশৈলীৰ পৰা জন্ম হৈছে বুলি কোৱা ধাৰণাতো বেছি গ্ৰহণযোগ্য। দৰাচলতে ৰাস্মী লিপিৰ পৰৱৰ্তী স্তৰ গুপ্তলিপিৰ পূৰ্বশৈলীয়ে বিভিন্ন ৰূপান্তৰৰ মাজেদি সৰকি আহি দ্বাদশ শতাব্দীত কানাই বৰশী বোৱা লিপিৰ মাজেদি আহি অসমীয়া লিপিকূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰেহি।

আত্মমূল্যায়ন— ২ :

অসমীয়া লিপিৰ জন্ম সম্পৰ্কে দাঙি ধৰা মত দুটা কি কি উল্লেখ কৰা। তুমি কোনটো মত গ্ৰহণযোগ্য বুলি ভাবা?

- ভাষাই মানুহৰ ভাৱ-অনুভূতিক শ্ৰৱণগ্ৰাহ্য কৰে, আনহাতে লিপিয়ে সেই ভাৱ-অনুভূতিক ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য ৰূপ দি মানুহৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰি তোলে।
- প্ৰয়োজনৰ তাগিদাতেই লিপিৰ জন্ম।
- লিপিৰ বিকাশক প্ৰধানকৈ ছটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— চিত্ৰ লিপি, সূত্ৰ লিপি, প্ৰতীকাত্মক লিপি, ভাৱমূলক লিপি, ভাৱধ্বনিমূলক লিপি আৰু ধ্বনিমূলক লিপি। ধ্বনিমূলক লিপিয়েই লিপিৰ পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ।

- ভাষাই মানুহৰ ভাৱ-অনুভূতিক শ্ৰৱণগ্ৰাহ্য কৰে, আনহাতে লিপিয়ে সেই ভাৱ-অনুভূতিক ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ্য ৰূপ দি মানুহৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰি তোলে।
- প্ৰয়োজনৰ তাগিদাতেই লিপিৰ জন্ম।
- লিপিৰ বিকাশক প্ৰধানকৈ ছটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— চিত্ৰ লিপি, সূত্ৰ লিপি, প্ৰতীকাত্মক লিপি, ভাৱমূলক লিপি, ভাৱধ্বনিমূলক লিপি আৰু ধ্বনিমূলক লিপি। ধ্বনিমূলক লিপিয়েই লিপিৰ পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ।

- ভাৰতৰ প্ৰাচীন লিপি হৈছে দুটা— ব্ৰাহ্মী লিপি আৰু খৰোষ্ঠী লিপি।
- ব্ৰাহ্মীলিপিৰ মূল নিৰ্ণয়ৰ ক্ষেত্ৰত সিন্ধু লিপিৰ নাম উল্লেখযোগ্য।
- ব্ৰাহ্মী লিপিৰ বিকশিত চাৰিটা স্তৰ হ’ল— অশোকৰ অনুশাসনৰ লিপি, কুষান যুগৰ লিপি, গুপ্ত যুগৰ লিপি আৰু প্ৰাচীন আঞ্চলিক লিপি।
- ব্ৰাহ্মী লিপিৰ গুপ্তশৈলীৰ পৰাই অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ হৈছে।
- গুপ্তলিপিৰ পৰবৰ্তী স্তৰ হৈছে— কুটিল শৈলী বা লিপি। সিদ্ধমাতৃকা বা কুটিল লিপিয়ে স্বকীয় ৰূপ লাভ কৰাৰ আগতেই অসমীয়া লিপিয়ে স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লাভ কৰি বিকাশৰ পথত আগবাঢ়ে।
- ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিতেই অসমীয়া লিপিয়ে পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ লাভ কৰে।

আত্মমূল্যায়নৰ সাধ্য উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন— ১ৰ উত্তৰ :

ব্ৰাহ্মী লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ চাৰিটা। যেনে—

ক. অশোকৰ অনুশাসনৰ লিপি।

খ. কুষাণ যুগৰ লিপি।

গ. গুপ্ত যুগৰ লিপি।

ঘ. ভাৰতীয় আঞ্চলিক লিপি।

আত্মমূল্যায়ন— ২ৰ উত্তৰ :

অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তিৰ সম্পৰ্কে আগবঢ়োৱা মত দুটা তলত উল্লেখ কৰা হৈছে—

- ক. সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকী, মহেশ্বৰ নেওগ, সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, বৃহলাৰ, ড. সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জী আদি পণ্ডিতসকলে অসমীয়া লিপিৰ মূল ব্ৰাহ্মী লিপি বুলি ঠিৰাং কৰিছে আৰু ব্ৰাহ্মীৰ পৰা গুপ্ত লিপি আৰু কুটিল লিপিৰ মাজেৰে অসমীয়া লিপিৰ জন্ম হৈছে বুলি মত পোষণ কৰিছে।

খ. উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী, বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা, মুকুন্দ মাধৱ শৰ্মা, টি পি বাৰ্মা আদিয়ে অসমীয়া লিপিৰ মূল ৰাম্ভী বুলিয়েই ঠিৰাং কৰিছে যদিও ৰাম্ভীৰ গুপ্ত শৈলীৰ পৰাহে অসমীয়া লিপিৰ জন্ম হৈছে বুলি মত পোষণ কৰিছে।

অসমীয়া লিপিৰ উৎপত্তিৰ সম্পৰ্কে দাঙি ধৰা মত দুটাৰ ভিতৰত সম্প্ৰতি দ্বিতীয় মতটোহে গ্ৰহণযোগ্য। খ্ৰীঃ পঞ্চম শতিকাৰ পৰা নৱম শতিকালৈকে যিবিলাক শিলালিপি, তাম্ৰলিপি ইতিমধ্যে আৱিষ্কৃত হৈছে, সেইবোৰে অসমীয়া লিপিৰ ক্ৰমবিকাশৰ অধ্যয়নত বিশেষভাৱে সহায় কৰে। নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপিকে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন ৰূপে ঠাৱৰ কৰা হৈছে। নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপিৰ আখৰৰ লগত গুপ্ত শৈলীৰ যথেষ্ট মিল আছে। আনহাতে কুটিল লিপিৰ সময় হৈছে ৬ষ্ঠ শতিকা। সেয়েহে স্পষ্টভাৱে ক’ব পাৰি যে কুটিল লিপিয়ে স্বকীয় ৰূপ লাভ কৰাৰ আগতেই অসমীয়া লিপিয়ে স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লাভ কৰি বিকাশৰ পথত আগবাঢ়ে। যিহেতু অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনত্ব পঞ্চম শতিকাৰ নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপিত সংৰক্ষিত হৈ আছে। সেয়েহে অসমীয়া লিপি ৰাম্ভীৰ পৰা গুপ্তলিপিৰ মাজেৰে বিকাশ লাভ কৰা ধাৰণাটো বেছি গ্ৰহণযোগ্য।

অনুশীলনী- ১

ক. চমু উত্তৰ দিয়া।

১. ভাৰতৰ প্ৰধান লিপি কেইবিধ আৰু কি কি?
২. লিপিৰ বিকাশৰ ঐতিহাসিক ৰূপটোক কি কি ভাগত ভগাব পাৰি?
৩. ৰাম্ভী লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰকেইটা কি কি?
৪. খৰোষ্ঠী লিপিৰ দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা।

খ. বহুলাই আলোচনা কৰাঁ।

১. ব্ৰাহ্মী লিপিৰ পৰা কি কি স্তৰ পাৰ হৈ আসমীয়া লিপিয়ে জন্ম গ্ৰহণ কৰিছে, এই বিষয়ে এটি আলচ যুগুত কৰাঁ।
২. ভাৰতীয় প্ৰাচীন লিপি কেইটা আৰু কি কি। এই লিপি দুটাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাঁ।

গ. টমু টোকা লিখাঁ।

১. অশোকৰ অনুশাসনৰ লিপি
২. সিন্ধু লিপি
৩. ব্ৰাহ্মী লিপি
৪. খৰোষ্ঠী লিপি
৫. নগাজৰী খনিকাৰ গাঁৱৰ লিপি
৬. উমাচল লিপি

গোট- ২ : অসমীয়া লিপিৰ বিকাশ

গঠন

২.০ উদ্দেশ্য

২.১ প্ৰস্তাৱনা

২.২ অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ

২.২.১ প্ৰাচীন অসমীয়া লিপি

২.২.২ মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি

২.২.৩ আধুনিক অসমীয়া লিপি

২.৩ সাৰাংশ

২.০ উদ্দেশ্য :

এই গোটটি পঢ়াৰ পাছত তোমালোকে—

- অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ সময় নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিব পাৰিবা।
- অসমীয়া লিপিৰ বিকাশত স্তৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব পাৰিবা।
- অসমীয়া লিপিয়ে কেতিয়া আধুনিক গঢ় ল'লে এই সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰি চাব পাৰিবা।
- সময়ে সময়ে বিকাশ লাভ কৰা অসমীয়া লিপিৰ সম্পৰ্কে এক সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিবা।

২.১ প্ৰস্তাৱনা :

গোট নং- ১ত অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ সম্পৰ্কে তোমালোকে কিছু ধাৰণা লাভ কৰিলা। কানাই বৰশী বোৱা শিলাখণ্ডত খোদিত হৈ থকা লিপিয়েই ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আদিভাগৰ অসমীয়া লিপিৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে। অৰ্থাৎ এই শিলালিপিতে অসমীয়া লিপিয়ে পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ লাভ কৰে। উক্ত সময়ৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে কি কি স্তৰ অতিক্ৰম কৰি অসমীয়া লিপিয়ে আধুনিক গঢ় লাভ কৰিছে বিচাৰ কৰি চোৱাৰ নিশ্চয়

প্ৰয়োজন আছে। সেয়েহে এই গোটত অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ সম্পৰ্কে আৰু বিভিন্ন সময়ত বিকশিত হোৱা লিপিৰ নিদৰ্শনৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ব। কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিৰ পৰাই অসমীয়া লিপিৰ মধ্যযুগ আৰম্ভ হয়। খ্ৰীঃ পঞ্চম শতিকাৰ পৰা অৰ্থাৎ নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিৰ সময়ৰ পৰা কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিৰ সময়লৈকে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীন স্তৰ অৰ্থাৎ 'কামৰূপী লিপি'ৰ নিদৰ্শন বুলি ধৰা হয়। আনহাতে মধ্যযুগৰ অসমীয়া লিপিসমূহক— গড়গঞা, বামুনীয়া, কাইথেলী বা লহকৰী লিপি নামেৰে তিনি ভাগত কৰা হৈছে। মিছনেৰীসকলৰ হাততেই সাঁচিপতীয়া অসমীয়া লিপিয়ে ছপা ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ বিভিন্ন স্তৰ সম্পৰ্কে তলত বহুলকৈ আলোচনা কৰা হৈছে।

● অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ :

অসমীয়া লিপিৰ আঁতিগুৰি বিচাৰি খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰ পৰা ত্ৰয়োদশ শতিকালৈকে আৱিষ্কৃত শিলালেখ, তামৰ ফলি, পোৰা মাটিৰ মোহৰ, বিভিন্ন মূৰ্ত্তি আদিৰ ওচৰ চপা হয়। অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন খৃষ্টীয় পঞ্চম শতাব্দীৰ নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিতেই পোৱা যায়। যিহেতু অসমীয়া লিপি গুপ্ত শৈলীৰ পৰা ওলাইছে, সেয়ে এই গুপ্ত শৈলীৰ লগত নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিৰ যথেষ্ট মিল পৰিলক্ষিত হয়। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ ৰচিত কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিতেই অসমীয়া আখৰে পূৰ্ণ ৰূপ লাভ কৰে। তাৰপাছত আহোম যুগৰ ৰজাসকলৰ দিনত মনুষ্যৰ ক্ৰয়বিক্ৰয় পত্ৰ, ৰুদ্ৰসিংহ দিনৰ তামৰ ফলি, পেৰাকাকত, সত্ৰাদিৰ লিখিত সাঁচিপতীয়া পুথিতো অসমীয়া লিপিৰ দ্বিতীয় স্তৰৰ নিদৰ্শন সংৰক্ষিত হৈ আছে। আনহাতে বৃটিছ যুগৰ আৰম্ভণিতে আধুনিক অসমীয়া লিপিয়ে বিকাশ লাভ কৰে। অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীনতা আৰু স্বকীয়তা দাঙি ধৰা নগাজৰী লিপিৰ সময়ৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া লিপিটোৱে বিভিন্ন সময়ত নানা পৰিৱৰ্তন আৰু পৰিৱৰ্তনৰ মাজেদি আগবাঢ়িছে। অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰটোক বিভিন্নজনে বিভিন্নধৰণে ভাগ কৰিছে।

ক. 'অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি' গ্ৰন্থৰ প্ৰণেতা সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকীয়ে অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰক দুটা ভাগত ভগাইছে—

১. সপ্তম শতিকাৰ পৰা ত্ৰয়োদশ শতিকালৈ।
 ২. ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা ইংৰাজ অধিকাৰলৈ।
- খ. ড° উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীয়ে অসমীয়া লিপিৰ ইতিহাসক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিছে—
১. পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি (খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰ পৰা ত্ৰয়োদশ শতিকালৈ।
 ২. মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি (ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পিছৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজভাগলৈ।
 ৩. আধুনিক অসমীয়া লিপি (‘অৰুণোদই’ জন্মৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে)
- গ. বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাই অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰক ছটা ভাগত ভাগ কৰিছে—
১. প্ৰাচীন কামৰূপী লিপি - ৫ম শতিকাৰ পৰা ৮ম শতিকালৈ।
 ২. নব্য কামৰূপী লিপি - ৯ম শতিকাৰ পৰা ১১শ শতিকাৰ প্ৰথম চাৰি দশকলৈ।
 ৩. প্ৰাক-অসমীয়া লিপি - ১১শ শতিকাৰ ষষ্ঠ দশকৰ পৰা ১২শ শতিকালৈ।
 ৪. প্ৰাচীন অসমীয়া লিপি - ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা চতুৰ্থ শতিকালৈ।
 ৫. মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি - পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম চাৰি দশকলৈ।
 ৬. আধুনিক অসমীয়া লিপি - ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষ চাৰি দশকৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে।

বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন ধৰণে অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ স্তৰ দেখুৱাইছে যদিও ড° উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে দাঙি ধৰা বিভাজনৰ ভিত্তিত অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ বিভিন্ন স্তৰৰ এটি আলোচনা আগবঢ়োৱা হ’ল।

২.২.১ প্ৰাচীন অসমীয়া লিপি অথবা কামৰূপী লিপি :

খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰ নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপি পৰা আৰু কৰি ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিৰ সময়লৈকে

পোৱা তামৰ ফলিবোৰ আৰু শিলালেখবোৰৰ আখৰ ভালদৰে নিৰীক্ষণ কৰিলে অসমীয়া আখৰবোৰে বিকাশ লাভ কৰি কেনেদৰে আধুনিক গঢ় লাভ কৰিলে তাৰ এখন ছবি পোৱা যায়।

খৃষ্টীয় পঞ্চম আৰু ষষ্ঠ শতিকাৰ শিলালেখ দুখন ক্ৰমে নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালেখ আৰু উমাচল শিলালিপিত পূৰণি কামৰূপী লিপিৰ স্বকীয়তা আৰু প্ৰাচীনতাৰ চিন স্পষ্টভাৱে দেখা যায়। বিশেষকৈ এই লিপি দুখনৰ আখৰৰ গঢ়ৰ লগত গুপ্তলিপিৰ যথেষ্ট মিল আছে। এই লিপি দুখনৰ কিছুমান স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰ বাবে গুপ্ত লিপিৰ পৰাই অসমীয়া লিপিৰ বিকাশ ঘটিছে এই কথা ক’ব পাৰি। এই লিপি দুখনৰ আখৰ বিশেষকৈ ই, ক, খ, গ, চ, জ, ড, ণ, ত, দ, ধ, ন, প, ব, ভ, ম, য, ৰ, ল, ৱ, শ, ষ, স, হ আৰু বা, পা, ধি, ঙ, কৃ ইত্যাদি আখৰৰ গুপ্ত লিপিৰ সৈতে মিল আছে। উমাচল শিলালিপিত অসমীয়া পেটকটা ‘ৰ’ আৰু ‘ৱ’ আখৰৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। আনহাতে সপ্তম শতিকাৰ পৰা নৱম শতিকাৰ তাম্ৰফলিবোৰ লক্ষ্য কৰিলেও কিছুমান সুকীয়া বৈশিষ্ট্য পৰিলক্ষিত হয়। বিশেষকৈ নৱম, দশম শতিকাৰ শিলালিপিৰ আখৰে আধুনিক গঢ় লাভ কৰিছে। বনমাল বৰ্মাদেৱৰ পৰ্বতীয়া তাম্ৰশাসন, বলবৰ্মণৰ উত্তৰ বৰবিল আদি তামৰ ফলিত অনেক যুক্ত ব্যঞ্জন পোৱা যায়। এই লিপিসমূহৰ অ, আ, এ, ও, ঔ, ক, খ, গ, ঘ, জ, ঞ, ড, ঢ, ত, থ, দ, ন, ফ, ব, ভ, ম, য, ল, শ, ষ, স, ক্ষ আদি আখৰে আধুনিক ৰূপ লাভ কৰিছে।

খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকাত অৰ্থাৎ ১২০৫ খৃঃৰ কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিতেই অসমীয়া আখৰ সম্পূৰ্ণ বিকাশ প্ৰাপ্ত হয় বুলি ধৰা হয়। এই লিপিখন উত্তৰ গুৱাহাটীৰ কানাই বৰশী বোৱা শিলাখণ্ডত খোদিত হৈ আছে। এই সময়ছোৱাত কামৰূপৰ ৰজাসকলে দান কৰা তামৰ ফলিবোৰত সংস্কৃত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল যদিও লিপি স্থানীয় গঢ়ৰ আছিল। এই লিপিতো স্থানীয় গঢ় পোৱা যায়। ইতিহাসৰ ফালৰ পৰা ১২০৫ খৃঃত তুৰস্কৰ সেনাপতি বখতিয়াৰে সসৈন্যে কামৰূপ আক্ৰমণ কৰি পৰাজয় বৰণ কৰাৰ কথা এই লিপিয়ে জানিবলৈ দিয়ে। এই শিলাখণ্ডৰ আখৰ দুশাৰী হ’ল--

‘শাকে তুৰগ যুগ্মেশে মধুমাঙ্ৰয়োদশে।

কামৰূপং সমাগত্য তুৰুষ্কাঃ ক্ষয়মায়ুঃ ॥’

কানাই বৰশী বোৱা লিপিৰ বৈশিষ্ট্য—

১. ক, ত, ম, শ আদি আখৰৰ গঢ় আধুনিক।
২. ‘ক্ষ’ই সম্পূৰ্ণ আধুনিক গঢ় লাভ কৰিছে।
৩. গ্ল, ঙ্গ, ঙ্গ, আদি যুক্ত ব্যঞ্জনৰ গঢ় আধুনিক গঢ়ৰ ওচৰ চপা।

কামৰূপী লিপিৰ আখৰৰ গঢ়ৰ বিভিন্ন নিদৰ্শনসমূহ উল্লেখ কৰা হ’ল—

১. নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ শিলালিপি (পঞ্চম শতিকাৰ আগভাগ)
২. উমাচল শিলালিপি (পঞ্চম শতিকা)
৩. ভাস্কৰ বৰ্মাৰ ডুবি তাম্ৰশাসন (সপ্তম শতিকা)
৪. ভাস্কৰ বৰ্মাৰ নিধনপুৰৰ তাম্ৰশাসন
৫. হৰিহৰ শিলৰ-মূৰ্তিৰ লিপি (অষ্টম শতিকা)
৬. বনমাল বৰ্মদেৱৰ পৰ্বতীয়া তাম্ৰশাসন- ক (নৱম শতিকা)
৭. বনমাল বৰ্মদেৱৰ পৰ্বতীয়া তাম্ৰশাসন- খ
৮. বলবৰ্মাৰ নগাঁৱৰ তাম্ৰশাসন (খৃঃ ৮৮৫-৯১০)
৯. ইন্দ্ৰপালৰ গুৱাকুচিৰ তাম্ৰশাসন (একাদশ শতিকা)
১০. ধৰ্মপালৰ পুষ্পভদ্রাৰ তাম্ৰশাসন (দ্বাদশ শতিকা)
১১. কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপি (১২০৫ খৃঃ)।

আত্মমূল্যায়ন— ১ :

কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখা।
(৩০টা শব্দৰ ভিতৰত)

২.২.২ মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি :

কানাই বৰশীবোৱা শিলালিপিৰ পাছৰ পৰাই মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ যুগ আৰম্ভ হৈছে। এই যুগৰ লিপি বিশেষকৈ সাঁচিপতীয়া পুথিসমূহত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। ত্ৰয়োদশ শতিকাত আহোমসকলে অসমত ৰাজত্ব কৰাৰ পাছৰে পৰা বুৰঞ্জীসমূহ ৰচনা কৰিবলৈ লয়। প্ৰথমে বুৰঞ্জীসমূহ আহোম বা টাই লিপিতে লিখিছিল। এই টাই লিপিক ‘অসমাক্ষৰ লিপি’ বোলা হৈছিল। কামাখ্যা আৰু উমানন্দ দেৱালৰ তামৰ ফলিত ভূমিদান সম্পৰ্কীয় কথা এফালে আহোম ভাষাত আৰু আনফালে সংস্কৃতত লিখা আছিল। ফলিখনৰ শেষত ‘অসমাক্ষৰণে লিখিতং’ বুলি উল্লেখ আছে। এই বাক্যটোৰ পৰা আহোমসকলৰ লিপিকে ‘অসমাক্ষৰ’ লিপি বুলি কৈছিল এই কথা অনুমান কৰিব পাৰি। আহোম যুগৰ অসমীয়া লিপিক ‘হিন্দুঅক্ষৰ’ বুলিও কোৱা হয়।

আহোমসকলে অসমীয়া ভাষাত লিখা বুৰঞ্জীসমূহৰ মাজেদিয়ে মধ্যযুগীয় লিপিৰ বিকাশ ঘটে। তাৰপাছত সংস্কৃত টোলবোৰত ৰচিত বিভিন্ন গ্ৰন্থৰাজিতো এই যুগৰ লিপিৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে পুৰণি সাঁচিপতীয়া, তুলাপতীয়া পুথিসমূহৰ বৰ্ণনাৰ তালিকাত (A Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts, 1930) মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিসমূহক তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে—

১. গড়গঞা
২. বামুণীয়া
৩. কাইথেলী বা লহকৰী।

১. গড়গঞা :

আহোম ৰজাৰ ৰাজধানী গড়গাঁৱক কেন্দ্ৰ কৰি গড়গঞা লিপিye বিকাশ লাভ কৰিছিল। বিশেষকৈ আহোম যুগত ৰচিত অধিকাংশ বুৰঞ্জী এই লিপিত লিখা হৈছিল। বুৰঞ্জীসমূহৰ উপৰিও পুথিপাঁজি পুনৰ লিখাৰ ক্ষেত্ৰতো এই লিপি প্ৰয়োগ কৰিছিল। বুৰঞ্জীসমূহ ৰচনা কৰা আৰু নকল কৰা ক্ষেত্ৰত পদক্ষেপ ল'বলৈ 'লেখক বৰুৱা' নামেৰে একশ্ৰেণীৰ বিষয়া নিয়োগ কৰিছিল। লিপিকাৰ হিচাপে 'লেখাৰু' নামেৰে এটা খেলৰ লোকক নিযুক্তি দিছিল। এনে লেখাৰুৱে পুথিবোৰ লিখা বাবে গড়গঞা লিপি দেখিবলৈ একে গঢ়ৰ আৰু ধুনীয়া হৈছিল। আখৰবোৰৰ কোণ আৰু বক্ৰৰেখা স্পষ্ট আছিল। কেইটামান সংযুক্তাক্ষৰ আৰু ঠ, ন, ল এই আখৰ কেইটা বাহিৰে বাকী আখৰবোৰৰ গঢ় আধুনিক অসমীয়া আখৰৰ সৈতে মিল দেখা যায়। গড়গঞা লিপিৰ নমুনা—

অ	আ	ই	ঈ	-	অ, আ, ই, ঈ
ক	খ	গ	ঘ	-	ক, খ, গ, ঘ

২. বামুণীয়া লিপি :

সংস্কৃত টোলসমূহক কেন্দ্ৰ কৰি পুথিপাঁজি লিখা আৰু নকল কৰা আদিৰ ক্ষেত্ৰত গঢ় লৈ উঠা লিপিyeই হৈছে বামুণীয়া লিপি। ব্ৰাহ্মণ সম্প্ৰদায়ৰ লোকে এই লিপি ব্যৱহাৰ কৰিছিল কাৰণেই এই লিপিৰ নাম বামুণীয়া লিপি দিয়া হৈছে। এই লিপিত সংস্কৃত নাগৰী লিপিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। সংস্কৃত পুথিসমূহ দেৱনাগৰী লিপিত লিখা আছিল আৰু এই পুথিসমূহৰ পৰা অনুবাদ কৰোঁতে বা অন্যান্য পুথি ৰচনা কৰোঁতে নাগৰী লিপিৰ প্ৰভাৱ এই লিপিত পৰে। অ, আ, কু, ছ, ঙ, জ, ম, প আদি লিপিৰ গঢ় নাগৰী আৰ্হিৰ। এই লিপিৰ গঢ় লতাপকীয়া। বামুণীয়া লিপিৰ চানেকি—

অ	আ	ই	ক	খ	গ	ঘ
অ	আ	ই	ক	খ	গ	ঘ

৩. কাইথেলী বা লহকৰী :

কায়স্থসকলে পুথিপাঁজি ৰচনা কৰোঁতে, নকল কৰোঁতে আৰু হিচাপ পত্ৰ ৰাখোঁতে ব্যৱহাৰ কৰা লিপিটোক কাইথেলী লিপি বোলা হৈছে। কাইথেলী আৰু লহকৰী লিপিৰ মাজত আখৰৰ গঢ়ৰ কোনো পাৰ্থক্য নাই। ‘লহকৰ’ উপাধিকাৰী লোকসকলে এই লিপি ব্যৱহাৰ কৰা বাবে লহকৰী লিপিও বোলা হয়। কায়স্থসকলে লিখা বিশেষকৈ ধৰ্মীয় পুথিপাঁজি, অংক শাস্ত্ৰ, চিকিৎসা শাস্ত্ৰ আদিত এই লিপি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। সুকুমাৰ বৰকাথৰ ‘হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ’ পুথিত কাইথেলী লিপিৰ নিদৰ্শন সংৰক্ষিত হৈ আছে। এই গ্ৰন্থত গড়গঞা লিপিৰ সংমিশ্ৰণো ঘটিছে। তদুপৰি ব্ৰহ্মবৈৰত পুৰাণ, চন্দ্ৰ ভাৰতীৰ ‘শেষ দশম’, বকুল কায়স্থৰ কিতাবং মঞ্জুৰী, শুভঙ্কৰী আদি এই লিপিৰ সাৰ্থক নিদৰ্শন। কাইথেলী লিপিৰ আখৰৰ আকৃতিও লতাপকীয়া। আখৰবোৰ সমান আৰু সুন্দৰ গঢ়ৰ। কাইথেলী লিপিৰ নমুনা—

ঐ	আ	ই	ক	খ	গ	ঘ
অ	আ	ই	ক	খ	গ	ঘ

২.২.৩ আধুনিক অসমীয়া লিপি :

মধ্যযুগৰ সাঁচিপতীয়া অসমীয়া আখৰে খৃষ্টান মিছনেৰীসকলৰ হাতত আধুনিক গঢ় লাভ কৰে। মিছনেৰীসকলে খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ সুচলৰ বাবে অসমীয়া ভাষাত কিতাপ পত্ৰ ছপাবলৈ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছিল। এই আঁচনিৰ প্ৰথম পদক্ষেপত আত্মাৰাম শৰ্মাৰ ‘অসমীয়া বাইবেল’ (ধৰ্মপুস্তক) ১৮১৩ খৃঃত ছপাই উলিয়ায়। এই পুথিখন ছপা কৰোঁতে সাঁচিপতীয়া আখৰৰ গঢ়ত শ্ৰীৰামপুৰত ছপা কৰা হৈছিল। পুথিখন আখৰৰ গঢ় সেইসময়ৰ বঙলা আখৰৰ গঢ়ৰ সৈতে একে আছিল। অসমত ছপাকল বহুওৱাৰ পাছতো ‘অৰুনোদই’ প্ৰকাশৰ সময়ত শ্ৰীৰামপুৰৰ আৰ্হিতে আখৰৰ ব্লক কটাই আনিছিল। ১৮৪৭ চনৰ ‘অৰুনোদই’ৰ ছেপ্তেম্বৰ সংখ্যাত শ্ৰীৰামপুৰৰ পৰা আখৰৰ ব্লক অনাৰ কথা উল্লেখ পোৱা যায়।

“চাপাখানাৰ আখৰ অনা নাও এখন কলিকতা মাৰ্চ মাহত এৰি,
চাৰিমাহমানৰ মূৰতহে গুআহাটি পালেহি”

ধৰ্মপুস্তক পুথিত দুই এঠাইত বঙলাৰ দৰে তলত ফুট দিয়া ‘ৰ’ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। অৱশ্যে ‘ৰ’ আৰু ‘ৱ’ দুয়োটা আখৰে ব্যৱহাৰ আছিল। ১৮৩৯ চনত প্ৰকাশিত ৰবিন্সন চাহাবৰ ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ত ‘ৱ’ আখৰটো ব্যৱহাৰ কৰিছে আৰু পুৰণি বৰ্ণ বিন্যাস বৰদাস্ত কৰিছে (মহেশ্বৰ নেওগ, ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা’)। ‘অৰুনোদই’ৰ প্ৰথম বছৰৰ সংখ্যাতো ‘ৱ’ আখৰৰ ব্যৱহাৰ পোৱা যায়। অৱশ্যে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ আন্দোলনৰ ফলতহে যে ‘ৱ’ আখৰটোৰ প্ৰচলন স ৰ হ’ল এই কথা তেওঁৰ আত্মজীৱনীত উল্লেখ আছে। অসমত আখৰ ছপাৰ ব্যৱস্থা হোৱা পাছত সাঁচিপতীয়া পুথিৰ ভিন্ ভিন্ আখৰৰ ৰূপসমূহ এটা ৰূপত গঢ় লৈ উঠিল। আধুনিক ছপায়ন্ত্ৰৰ বিবিধ কলা-কৌশলৰ পৰিৱৰ্তনেও সময়ে সময়ে ছপা আখৰকো সুকীয়া সুকীয়া ৰূপে গঢ় দি আহিছে। আধুনিক অসমীয়া লিপি আৰু বঙলা লিপিৰ মাজত ‘ৰ’ আখৰৰ পাৰ্থক্যৰ বাদে বাকী আখৰৰ লগত সাদৃশ্য আছে। অৱশ্যে অসমীয়া লিপি মৌলিক আৰু স্বতন্ত্ৰ।

অসমীয়া লিপি পূব ভাৰতৰ এটা স্বতন্ত্ৰৰীয়া লিপি। ইয়াৰ মূল ব্ৰাহ্মী আৰু তাৰ বিকশিত ৰূপ গুপ্তলিপি। খৃষ্টীয় ৫ম শতিকাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ঊনবিংশ শতিকালৈকে অসমত পোৱা শিলালেখ, তামৰ ফলি আৰু সাঁচিপতীয়া পুথিৰ মাজেদি বিকাশ লাভ কৰি অসমীয়া লিপিয়ে বৰ্তমানৰ আধুনিক গঢ় লাভ কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন— ২ :

আধুনিক অসমীয়া লিপিye কেনেদৰে, কাৰ হাতত বিকাশ লাভ কৰিলে,
চমুকৈ লিখা। (৩০টামান শব্দৰ ভিতৰত)

[illegible]

২.১ সাৰাংশ :

- ব্ৰাহ্মীলিপিৰ পৰাই অসমীয়া লিপিৰ উদ্ভৱ হৈছে।
- নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপিয়েই হৈছে অসমীয়া লিপিৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন। এই লিপিৰ সময় হৈছে খৃষ্টীয় ৪ৰ্থ-৫ম শতিকা।
- ব্ৰাহ্মীলিপিৰ গুপ্ত শৈলীৰ পৰা অসমীয়া লিপিৰ বিকাশ ঘটিছে।
- খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকাত অৰ্থাৎ ১২০৫ খৃষ্টাব্দত কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপিতেই অসমীয়া লিপিয়ে সম্পূৰ্ণ ৰূপ পায়।
- অসমীয়া লিপিৰ বিকাশক প্ৰধানকৈ তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰা হৈছে— পুৰণি অসমীয়া লিপি বা কামৰূপী লিপি, মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপি আৰু আধুনিক অসমীয়া লিপি।

- মধ্যযুগীয় লিপিক, বিশেষকৈ সাঁচিপতীয়া পুথিবোৰত ব্যবহৃত লিপিক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে— গড়গঞা, বামুণীয়া, কায়থেলী বা লহকৰী।
- প্ৰথম অসমীয়া ছপাপুথি ‘ধৰ্মপুস্তক’ সাঁচিপতীয়া পুথিৰ আৰ্হিতেই ছপোৱা হয়।
- অসমীয়া লিপিৰ সৈতে উৰিয়া, বঙলা, মৈথিলী আদি লিপিৰ সম্পৰ্ক আছে।
- অসমীয়া আৰু বঙলা লিপিৰ ক্ষেত্ৰত কেৱল ‘ৰ’ আখৰৰ পাৰ্থক্য আছে। অসমীয়া লিপিত পেট কটা ‘ৰ’ আৰু বঙলা লিপিত তলত ফুট দিয়া ‘ৱ’ হয়।

আত্মমূল্যায়নৰ সাব্যস্ত উত্তৰ :

আত্মমূল্যায়ন— ১ৰ উত্তৰ :

উত্তৰ গুৱাহাটীৰ কানাই বৰশী বোৱা নামৰ শিলাখণ্ডত খোদিত হৈ থকা শিলালিপিখনকেই কানাই বৰশী বোৱা শিলালিপি বোলা হয়। এই শিলাখণ্ডত খোদিত হৈ থকা বাক্য দুশাৰী হৈছে—

“শাকে তুৰগ যুগ্মেশে মধুমাঽয়োদশে।

কামৰূপং সমাগত্য তুৰুষ্কাঃ ক্ষয়মায়য়ুঃ ॥”

অৰ্থাৎ ১১২৭ শকৰ চ’ত মাহত ১৩ দিনৰ দিনা কামৰূপলৈ আহি তুৰস্কসকল ধ্বংসাপ্ত হয়।

অসমীয়া লিপিৰ বিকাশৰ ইতিহাসত এই লিপিখনৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। এই লিপিয়ে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আদি ভাগৰ অসমীয়া লিপিৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে। ইয়াতে আধুনিক অসমীয়া লিপিয়ে পূৰ্ণ বিকাশ লাভ কৰিছিল; যিহেতু এই লিপিৰ বহুখিনি আখৰৰ লগত অসমীয়া লিপিৰ মিল দেখিবলৈ পোৱা যায়। এই লিপিৰ আখৰৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ হ’ল—

১. শ, ম, ত, ক আদি আখৰ আধুনিক অসমীয়া আখৰৰ সৈতে একে।
২. ‘ক্ষ’-ই সম্পূৰ্ণ আধুনিক ৰূপ লাভ কৰিছে।
৩. শ, গ আখৰ কেইটাৰ শূঁৰ আছে।
৪. ‘ধ’ টোৰ আকৃতি মাত্ৰাহীন ‘য’ৰ দৰে।
৫. এই লিপিৰ ভাষা সংস্কৃত যদিও ইয়াত স্থানীয় লিপিৰ গঢ় দেখিবলৈ পোৱা যায়।

আত্মমূল্যায়ন- ২ৰ উত্তৰ :

১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসমৰ শাসনভাৰ বৃটিছৰ হাতলৈ যোৱাৰ পাছতেই আধুনিক অসমীয়া লিপিৰ যুগ আৰম্ভ হয়। খ্রীষ্টীয় ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্ধৰ পৰা ব্যৱহাৰ কৰা লিপিক আধুনিক অসমীয়া লিপি বুলি ধৰা হয়। বৃটিছসকল অসমলৈ অহা সময়ত তুলাপতীয়া পুথিত ‘লতা’ আখৰ নামেৰে এবিধ আখৰ ব্যৱহাৰ হৈছিল যদিও এই লিপিয়ে স্থায়িত্ব লাভ কৰিব নোৱাৰিলে। ঊনবিংশ শতিকাত অসমত খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ অহা খৃষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাত কিতাপ পত্ৰ, আলোচনী ছপাবৰ বাবে শ্ৰীৰামপুৰৰ ছপা আখৰৰ আৰ্হিত আখৰ কটাই আনিছিল। এই লিপিকেই আধুনিক অসমীয়া লিপি আখ্যা দিয়া হয়। ১৮১৩ চনত প্ৰকাশিত আত্মাবাম শৰ্মাৰ অসমীয়া বাইবেল ‘ধৰ্মপুস্তক’ৰ প্ৰথম সংস্কৰণত সাঁচিপতীয়া আখৰৰ গঢ়কেই ছপা ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। কিন্তু ১৮৪৬ চনত ‘অৰুণোদই’ প্ৰকাশৰ বাবে শিৱসাগৰত ছপাকল বহুৱাই মিছনেৰীসকলে শ্ৰীৰামপুৰৰ ছপা আখৰৰ আৰ্হিত আখৰ কটাই আনিছিল, তেতিয়াৰ পৰাহে অসমত ছপা আখৰৰ প্ৰচলন হয় আৰু অসমীয়া আখৰে সুকীয়া ৰূপ ধাৰণ কৰে।

অনুশীলনী- ২

ক. অতি চমু প্ৰশ্ন।

১. ‘অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি’ গ্ৰন্থৰ প্ৰণেতা কোন ?
২. লিপি বিষয়ক দুখন গ্ৰন্থ আৰু গ্ৰন্থকাৰৰ নাম লিখা।
৩. পুৰণি অসমীয়া লিপি অথবা কামৰূপী লিপিৰ সময় কেতিয়াৰ পৰা ধৰা হয়?
৪. উমাচল লিপিৰ সময় নিৰ্দ্ধাৰণ কৰা।
৫. মধ্যযুগীয় অসমীয়া লিপিৰ ভিতৰত কি কি লিপিত ধৰা হয়?

খ. বহুলাই লিখাঁ।

১. অসমীয়া লিপিৰ বিৱৰ্তনৰ ধাৰাটোক কেইটা ভাগত ভাগ কৰা হয়?
প্ৰত্যেক ভাগৰ নাম উল্লেখ কৰি এটি আলচ যুগুত কৰাঁ।
২. পুৰণি অসমীয়া লিপি বুলিলে কি বুজা। ইয়াৰ নিদৰ্শন ক'ত ক'ত
পোৱা যায়? এই লিপিৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰাঁ।
৩. মধ্যযুগীয় লিপিসমূহক কেইটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। প্ৰতি
ভাগৰে নিদৰ্শন দাঙি ধৰি চমুকৈ আলোচনা কৰাঁ।

৪. চমু টোকা লিখাঁ।

১. নগাজৰী খনিকৰ গাঁৱৰ লিপি
২. উমাচল শিলালিপি
৩. কানাই বৰশী বোৱা লিপি
৪. গড়গঞা লিপি
৫. বামুণীয়া লিপি
৬. কাইথেলী বা লহকৰী লিপি
৭. আধুনিক অসমীয়া লিপি

অধিক অধ্যয়নৰ বাবে প্ৰসঙ্গ পুথি :

১. অসমীয়া প্ৰাচীন লিপি	: সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা কটকী
২. অসমীয়া লিপি	: উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী
৩. বিশ্বলিপিৰ ভূমিকা	: নাৰায়ণ দাস
৪. প্ৰাচ্যশাসনাৱলী	: মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পা.)
৫. Evolution of Assamese Script	: Mohendra Bora